

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

249510

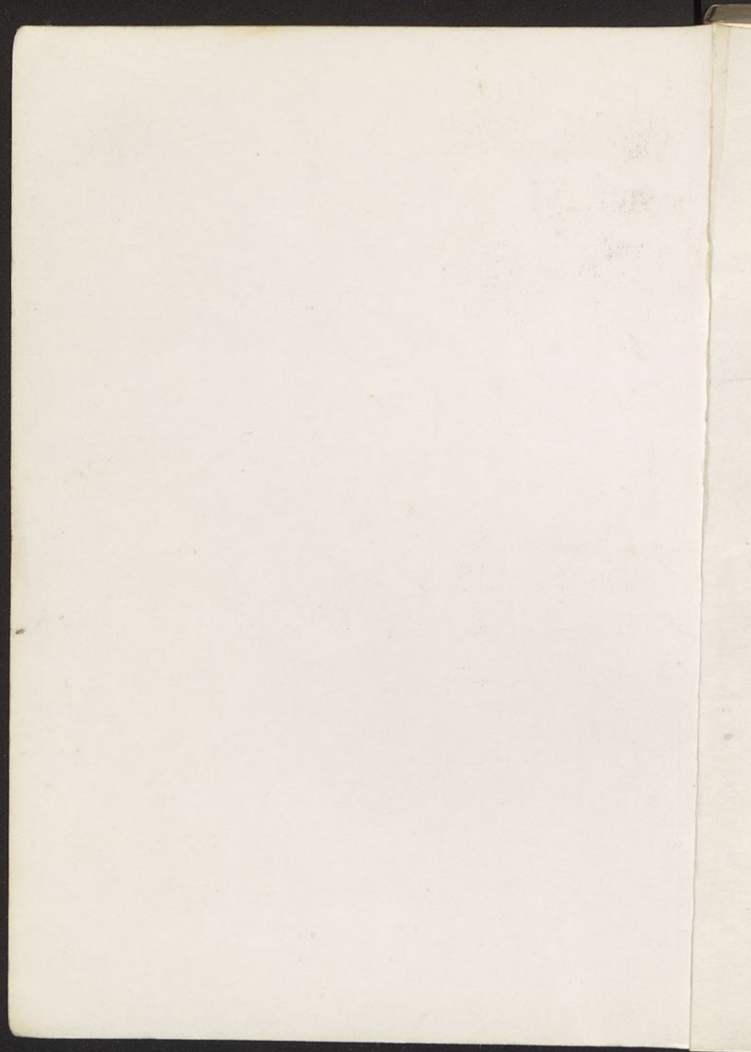
86

DRUŽBENO IZOBRAŽEVANJE

dr. Ivan Turk

OD EKONOMIKE GOSPODINJSTVA DO EKONOMIKE ZDRUŽENEGA DELA

Zveza delavskih univerz Slovenije
Dopisna delavska univerza Univerzum

c

Turk

DO EKONOMIKE
GOSPODIJSTVA DO
EKONOMIKE ZDRUŽENEGA
DELA

Prva izdavaonica in tiskarna
Ljubljana, Slovenska ulica 101, 1000 Ljubljana
1971

dr. Ivan Turk

**OD EKONOMIKE
GOSPODINJSTVA DO
EKONOMIKE ZDRUŽENEGA
DELA**

Zveza delavskih univerz Slovenije
Dopisna delavska univerza Univerzum
Ljubljana, 1981

+ 249 510

249510

dr. Ivan Turk

OD EKONOMIKE
GOSPODARSTVA DO
EKONOMIKE ZDRUŽENEGA
DELA

17 -07- 1981

0 VIII | 2 - VIII | 1 - 349

KAZALO

Predgovor	7
1. Zasnova ekonomike gospodinjstva	11
1.1. Pojmovanje gospodinjstva in njegove ekonomike .	11
1.2. Prvine procesa potrošnje, stroški in učinki v gospodinjstvu	16
1.3. Prihodki in odhodki v gospodinjstvu	26
1.4. Prejemki in izdatki v gospodinjstvu	36
1.5. Premoženje in obveznosti do virov premoženja v gospodinjstvu	42
2. Zasnova ekonomike temeljne organizacije združenega dela	49
2.1. Pojmovanje temeljne organizacije združenega dela in njene ekonomike	49
2.2. Prvine poslovnega procesa, poslovni stroški in učinki	55
2.3. Prihodki in odhodki v temeljni organizaciji združenega dela	61
2.4. Prejemki in izdatki v temeljni organizaciji združenega dela	71
2.5. Poslovna sredstva in obveznosti do njihovih virov v temeljni organizaciji združenega dela	79
3. Zasnova ekonomike celotnega združenega dela ..	90
3.1. Pojmovanje celotnega združenega dela in narodnega gospodarstva	90
3.2. Prvine narodnega gospodarstva, njegovi stroški in učinki	94
3.3. Prihodki in odhodki v narodnem gospodarstvu ..	100

3.4. Prejemki in izdatki v narodnem gospodarstvu . . .	111
3.5. Sredstva v narodnem gospodarstvu in obveznosti do njihovih virov	119
Sklepna beseda	125
Stvarno kazalo	127

24560

Program

1. Zbirna ekonomija gospodarstva	1
1.1. Poljnostno gospodarstvo v narodnem gospodarstvu	1.1
1.2. Priloge k poljnosti gospodarstva	1.2
1.3. Priloge in dodatki k poljnostnemu gospodarstvu	1.3
1.4. Priloge in dodatki k pridelavi	1.4
1.5. Priloge in dodatki k pridelavi v narodnem gospodarstvu	1.5
2. Narodna ekonomija	2
2.1. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.1
2.2. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.2
2.3. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.3
2.4. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.4
2.5. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.5
2.6. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.6
2.7. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.7
2.8. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.8
2.9. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.9
2.10. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.10
2.11. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.11
2.12. Narodna ekonomija v narodnem gospodarstvu	2.12

P r e d g o v o r

Z ekonomskega vidika se delavci vključujejo v temeljno organizacijo združenega dela predvsem zato, da bi si s skupnim delom na družbenih sredstvih zagotavljali svojo udeležbo na takoj pridobljenem dohodku in z njo zadovoljevanje svojih osebnih potreb. Toda ob vključitvi v temeljno organizacijo postanejo upravljalci družbenega dela, družbenih sredstev in družbenega dohodka ne samo v okviru svoje temeljne organizacije, temveč širše, v celotnem združenem delu. Kot dober gospodar se morajo pojavljati ne samo v okviru lastnega gospodinjstva, ne samo v okviru svoje temeljne organizacije, temveč preko delegatskega sistema tudi v celotnem združenem delu. To pa zahteva primerno poznavanje ekonomskih kategorij in njihovih medsebojnih odvisnosti na vseh treh ravneh: v okviru gospodinjstva, v okviru temeljne organizacije in v okviru združenega dela kot celote, ali z drugimi besedami, na mikro, mezo in makro ravni, kot se nekateri izražajo. Če domnevamo, da je vsakdo najprej dober gospodar v okviru svojega gospodinjstva, je treba poskrbeti, da bo dober gospodar najmanj še v okviru svoje temeljne organizacije, da bo poznal ekonomske kategorije in njihove medsebojne odvisnosti v njenem okviru, medtem ko bo s poznavanjem ekonomskih kategorij in njihove medsebojne odvisnosti v celotnem združenem delu in izven njega razumel okolje, v katerem obstaja sama temeljna organizacija. Primerjalna analiza ekonomskih kategorij in njihovih medsebojnih odvisnosti na vseh treh ravneh nam odkrije številne sorodnosti,

ki se jih prvi hip niti ne zavedamo niti jih ne pričakujemo. Naš namen je, da opozorimo na nekaj podobnih ekonomskih kategorij na obravnavanih treh ravneh in na nekaj povsem podobnih ekonomskih problemov, ki jih je tamkaj treba reševati. Na ta način bi razmišljanje, ki je vsakemu v okviru lastnega gospodinjstva povsem blizu, ker ustreza „kmečki logiki“, prenesli še na raven temeljne organizacije in celote združenega dela. Če je že namen tega dela jasen, pa vendar njegova uresničitev le zadeva na nekaj težav. Ekonomika gospodinjstva, ekonomika temeljne organizacije združenega dela in ekonomika celotnega združenega dela kot teoretske discipline še niso na enaki razvojni stopnji, a tudi njihov dosednji razvoj ni bil medsebojno usklajen, tako da v do-
bršni meri niso na vseh treh ravneh obdelane vse sorodne ekonomske kategorije. Določene razlike obstajajo že med ekonomskimi kategorijami v ekonomiki celotnega združenega dela, ki se razvija iz tradicionalne ekonomike narodnega gospodarstva, in ekonomskimi kategorijami v ekonomiki temeljne organizacije združenega dela, ki se razvija iz tradicionalne ekonomike podjetja. Najmanj bi družbenoekonomski razvoj smel vplivati na ekonomske kategorije v ekonomiki gospodinjstva. Toda za to teoretsko disciplino smemo trditi, da je najmanj razvita in da še vedno mnogi mislijo na njen začetek in konec v izrazih prejemkov in izdatkov.

Zato bomo v pričujočem delu najprej poskušali vpeljati v ekonomiko gospodinjstva ekonomske kategorije, ki so sorodne tistim iz okvira ekonomike temeljne organizacije združenega dela, da bi nato lažje prenesli spoznanja o reševanju ekonomskih problemov v okviru gospodinjstva na njihovo reševanje v okviru temeljne organizacije. Prav tako bomo kasneje še v okviru ekonomike celotnega združenega dela poskušali pojasniti tiste ekonomske kategorije, ki so sorodne z ekonomskimi kategorijami v okviru ekonomike temeljne organizacije, da bi tudi tu lažje posplošili spoznanja o reševanju ekonomskih problemov. Ker je naša naloga po vsebinski strani omejena in je prav tako omejen obseg naših razglabljanj, je mogoče v pričujočem

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

1. ZASNOVA EKONOMIKE GOSPODINJSTVA

1.1. POJMOVANJE GOSPODINJSTVA IN NJEGOVE EKONOMIKE

Življenje človeka je trajen proces zadovoljevanja njegovih različnih potreb. Potrebe lahko delimo na materialne in nematerialne. Materialne potrebe se zadovoljujejo z materialnimi dobrinami, s katerimi razumemo stvari, a tudi storitve najrazličnejših dejavnosti. Nematerialne potrebe, ki so socio-psihološko zasnovane, nas v nadaljnjem ne bodo zanimale. Stvari, ki omogočajo zadovoljevanje materialnih potreb, so v manjšem obsegu svobodne in večinoma relativno redke. Svobodne so tiste, ki nam jih podaja narava sama v dokončni obliki in zadostni količini. Relativno redke so tiste, ki so v naravi dane le v omejeni količini ali pa tam sploh niso dane v dokončni obliki, temveč jih je šele treba v takšni obliki proizvesti. Relativno redke dobrine so sestavljene iz relativno redkih stvari in iz vseh storitev najrazličnejših dejavnosti, s katerimi se zadovoljujejo človekove potrebe. Relativno redke dobrine imenujemo tudi gospodarske dobrine. Gospodarjenje pa je človekovo delovanje, ki se neposredno nanaša na oskrbo z gospodarskimi dobrinami in na njihovo uporabo.

Subjekti potreb so vedno ljudje, potrebe se pa lahko zadovoljujejo ločeno pri vsakem človeku posebej ali skupaj pri večji ali manjši skupini ljudi. Za osnovne življenjske potrebe pravimo, da se zadovoljujejo v okviru gospodinjstev. Naj-

manjša so gospodinjstva posamično živečih oseb, ki jih bomo imenovali osebna gospodinjstva. Vendar navadno združujejo gospodinjstva večje število ljudi. Taka gospodinjstva pa lahko delimo na tista, ki temelje v celoti ali vsaj pretežno na sorodstvenih vezeh svojih članov, ter na tista, pri katerih je treba iskati motive povezave članov v celoti ali pretežno drugod. V prvem primeru lahko govorimo o družinskih gospodinjstvih in v drugem o združenih gospodinjstvih.

V okviru gospodinjstva se zadovoljujejo zlasti potrebe po stanovanju, potrebe po stanovanjski opremi, razsvetljavi, kurjavi, vodi in higieni, potrebe po hrani, pijači in tobaku, potrebe po obleki in obutvi, potrebe po lastnem prevozu, deloma pa še potrebe po kulturi, prosveti, zdravstvu, razvedrilu in drugem. Če obsega gospodinjstvo več članov, se te potrebe zadovoljujejo ali enotno in hkrati za vse člane ali pa ločeno po posameznih članih, od katerih ima vsak posebne potrebe. Razmejitev prvega načina zadovoljevanja potreb od drugega, kjer se v okviru posameznega gospodinjstva lahko tudi zgolj po solidarnostnem načelu zagotavljajo finančne možnosti za zadovoljevanje potreb, ni v praksi takšna, da bi bilo že vnaprej mogoče v vseh primerih reči, katere vrste potreb se zadovoljujejo na prvi in katere na drugi način. Na splošno lahko rečemo le, da ima prvi način zadovoljevanja potreb svoje težišče v prvih skupinah potreb (to je stanovanju, dalje stanovanjski opremi, hrani itd.), drugi način zadovoljevanja potreb pa svoje težišče v zadnjih skupinah potreb (to je kulturi, obleki in obutvi itd.). V okviru posameznega gospodinjstva se potrebe zadovoljujejo potemtakem neposredno s tamkaj ustvarjenimi razmerami in delovanjem ali posredno s tamkaj razpoložljivimi denarnimi sredstvi in storitveno dejavnostjo drugih, ki omogoča zadovoljitev potreb določenih članov gospodinjstva. Izven okvira posameznega gospodinjstva se zadovoljujejo potrebe širših skupin ljudi, ker to zahteva racionalnost in/ali solidarnost. V tej zvezi govorimo pri nas o zadovoljevanju skupnih potreb in o zadovoljevanju splošnih družbenih potreb, čeprav so potrebe vedno vezane na posameznega človeka kot

subjekta potreb in imamo v mislih bolj specifične vrste potreb in način njihovega zadovoljevanja. Lahko rečemo, da je plod konvencije, če o skupnih potrebah govorimo v zvezi z izobraževanjem, znanostjo, kulturo, zdravstvom, socialnim varstvom in podobnimi dejavnostmi, ter tamkajšnjimi storitvami, ki zadovoljujejo potrebe ljudi kot članov določenih gospodinjstev, ali če o splošnih družbenih potrebah govorimo v zvezi z delovanjem družbenopolitičnih skupnosti ter tamkajšnjimi storitvami, ki prav tako zadovoljujejo potrebe ljudi kot članov določenih gospodinjstev. Za financiranje takšnega zadovoljevanja potreb prispevajo svoj delež tudi določeni člani posameznega gospodinjstva z ustreznimi prispevki in davki, ki pa niso sorazmerni z obsegom ustreznih storitev za zadovoljevanje potreb članov tega gospodinjstva. Zato tudi plačani prispevki in davki z vidika posameznega gospodinjstva v praksi ne štejejo kot cenovni izraz potroškov storitev, ki zadovoljujejo potrebe njegovih članov, temveč kot dajatev, ki je povezana z ustvarjanjem pogojev za delovanje posameznega gospodinjstva.

Nas v nadaljevanju zanima gospodinjstvo, ki ni prepleteno s pridobitno dejavnostjo; kmetijsko gospodinjstvo npr. razlikujemo od kmetijskega gospodarstva. Če je takšna zahteva pri proučevanju povsem upravičena, ji je pa v praksi le mnogokrat težko ustreči. Čeprav vidimo v gospodinjstvu **temeljno potrošno enoto**, v okviru katere se zadovoljujejo potrebe ljudi, ima sam proces potrošnje tudi poteze, ki jih sicer zasledujemo pri povsem gospodarskih dejavnostih. Vzemimo kot primer pripravo hrane v okviru gospodinjstva in pripravo hrane v okviru obrata družbene prehrane. Ali kot primer pospravljanje stanovanja v okviru gospodinjstva in pospravljanje sobe v hotelu. Ali kot primer varstvo in vzgojo otrok v okviru gospodinjstva in ustrezno delovanje zavodov za predšolsko varstvo in vzgojo otrok. Zato moremo govoriti zgolj o družbeni konvenciji, če npr. označujemo ženo, ki opravlja takšna dela v okviru gospodinjstva, kot nezaposleno, če opravlja enaka dela izven gospodinjstva, pa kot zaposleno. Toda v okviru gospodinjstva imamo v praksi opravka tudi z

drugačnimi dejavnostmi, ki imajo še bolj pridobiten značaj. Zadošča, če pomislimo na pridobivanje sadja, zelenjave in mesa v okviru ohišnice. Razmišljanje pa utegne zajeti tudi raznovrstno storitveno dejavnost, ki je opravljena v okviru gospodinjstva z lastnimi člani, ne da bi bile potrebne ustrezne organizacije združenega dela; takšna dejavnost lahko obsega ne samo popravilo gospodinjskih strojev, barvanje in pleskanje, temveč celo gradbena dela za potrebe gospodinjstva. In vendar imamo po družbeni konvenciji opravka z nečim, kar je mogoče zanemariti pri obravnavi pridobitnih dejavnosti in njihovega obdavčenja. Iz vsega tega sledi, da je gospodinjstvo treba sicer obravnavati kot temeljno potrošno enoto, v okviru katere se zadovoljujejo potrebe ljudi, da pa ima v večji ali manjši meri lahko tudi drugačne značilnosti, pred katerimi v uradnih deklaracijah zamižimo, pri obravnavi ekonomike gospodinjstva jih pa le moramo upoštevati.

Podrobnejša teoretska opredelitev gospodinjstva kot temeljne potrošne enote, v okviru katere se zadovoljujejo potrebe ljudi, je precej otežkočena. Otežkočena že zato, ker razen v primeru osebnega gospodinjstva, ki ima enega samega člana, gospodinjstvo ni trdna enota, v okviru katere bi bilo organizirano zadovoljevanje vseh potreb za vse člane. V znatni meri sicer povezuje vse člane skupno stanovanje. Kljub temu je težko opredeliti posamezno gospodinjstvo s **skupnostjo stanovanja**, saj je lahko v istem stanovanju več gospodinjstev, a isto gospodinjstvo ima več stanovanj. Dalje je v znatni meri podlago za proces potrošnje v okviru posameznega gospodinjstva mogoče videti v prihodkih posameznih članov gospodinjstva, ki štejejo nato kot prihodki gospodinjstva. Kljub temu je težko opredeliti posamezno gospodinjstvo s **skupnostjo prihodkov**, saj ima več članov istega gospodinjstva lahko samostojne prihodke in si je prav preprosto mogoče zamisliti primer, ko določen del prihodkov kakega člana gospodinjstva ostane za širše potrebe v gospodinjstvu celo prikrit. Dalje je v gospodinjstvu mogoče videti enoto, ki odloča na podlagi tamkajšnjih prihodkov. Kljub temu je težko opredeliti posamezno gospodinjstvo s

skupnostjo odločanja o potrošnji, saj je določen del članov gospodinjstva, mišljeni so mladoletniki, izvzet iz strateškega in taktičnega odločanja, čeprav včasih vpleten v operativno odločanje omejenega obsega; sicer pa odločanje poteka v marsičem na različne načine, če je govor o različnih vrstah potreb, ki se zadovoljujejo v okviru gospodinjstva. Dalje je v gospodinjstvu mogoče videti enoto, ki organizira v določeni meri skupno zadovoljevanje potreb svojih članov. Kljub temu je že spet težko opredeliti posamezno gospodinjstvo s **skupnostjo potrošnje** ali pred tem s **skupnostjo potrošniškega povpraševanja**, saj se določen del potreb v okviru gospodinjstva zadovoljuje povsem posamično in nekateri člani gospodinjstva ravno v tem okviru pridejo do finančnih možnosti za svoje samostojno zadovoljevanje potreb. V okviru gospodinjstva se torej po solidarnostnem načelu omogoča zadovoljevanje potreb tudi takšnim, ki bi jim izven gospodinjstva odpovedalo. Kljub temu že spet ne moremo preprosto videti v posameznem gospodinjstvu zgolj **potrošno solidarnostno skupnost**.

Kot vidimo, je gospodinjstvo s teoretskega vidika težko opredeliti na enoten in celovit način. Vendar nas odsotnost takšne opredelitve ne sme motiti. Za naše potrebe pri nadaljnjih razglabljanjih zadošča spoznanje, da imamo opravka s temeljno potrošno enoto, v okviru katere se zadovoljujejo potrebe ljudi. Pri tem pa prihaja do določenih gospodarskih pojavov in njihovih zakonitosti, ki se jih člani gospodinjstva zavedajo in jih nato zavestno vklaplajo v svoje razmišljanje in odločanje, lahko pa jim tudi kot manj obvladana dejstva prividno ustvarjajo okvire in omejitve. Tako smo prišli do točke, ko moramo nekaj spregovoriti še o ekonomiki gospodinjstva.

Ekonomika gospodinjstva je teoretska disciplina, ki proučuje gospodarske pojave v okviru posameznega gospodinjstva, pri njegovih stikih z okoljem, ki ga obdaja, in pri njegovem vključevanju v celotno gospodarstvo dane družbe. Gospodinjstvo obravnava kot celoto medsebojno povezanih sestavin, ki omogočajo tamkajšnji proces zadovoljevanja potreb in pri

njem v večji ali manjši meri vplivajo druga na drugo, hkrati pa obravnava gospodinjstvo tudi kot izhodiščno potrošno enoto, ki je obdana s svojim okoljem, s katerim prav tako v večji ali manjši meri obstajajo medsebojni vplivi. In še več. Obravnava ga kot samostojno tvorbo, v kateri ob stalnih spremembah poteka proces potrošnje po lastnih zakonitostih, da bi z njim v končni stopnji bile zadovoljene osnovne življenjske potrebe njegovih članov. Namen ekonomike gospodinjstva je pojasniti značilnosti gospodarskih pojavov v okviru posameznega gospodinjstva in pri njegovih povezavah, poiskati zakonitosti pri njihovem nastopanju in postaviti načela, po katerih se je treba ravnati, če želimo, da naj bo z neposrednim zadovoljevanjem potreb povezan proces potrošnje v danih okoliščinah čim bolj uspešen.

Razmerje med ekonomiko gospodinjstva kot teoretsko disciplino in dejanskim gospodarjenjem v posameznem gospodinjstvu je skladno z načelnim razmerjem med teorijo in prakso nasploh. Tako teorija kot praksa se lahko razvijata ločeno druga od druge. Toda prodornost prve ter uspeh druge sta odvisna v znatni meri ravno od njune medsebojne povezanosti. To je morda ravno v pogledu ekonomike gospodinjstva manj spoznano, saj se šteje, da zna pod pritiskom nujnosti vsak gospodariti v okviru svojega gospodinjstva in da pri tem nastopajo tudi še druge okoliščine mimo ekonomskih. Vendar obstaja dejstvo, da nekateri ob enakih možnostih, kot jih imajo drugi, le ne dosežejo ali ohranjajo enako življenjsko raven. Od tod pa potreba, da dobro prakso gospodarjenja v okviru posameznega gospodinjstva posplošimo v obliki teorije, ki je nato na razpolago tistim, ki bi si svojo prakso gospodarjenja radi izboljšali ali pa, ki bi bili radi vsaj osveščeni o tem, kaj pravzaprav dejansko delajo.

1.2. PRVINE PROCESA POTROŠNJE, STROŠKI IN UČINKI V GOSPODINJSTVU

Kot pri vsakem procesu, moramo tudi pri procesu potrošnje v okviru gospodinjstva razlikovati **vložke**, to je **input**, in

izloške, to je **output**. Vložke lahko nazivamo tudi — **prvine** in izloške — **učinke**. Učinke procesa potrošnje v okviru gospodinjstva je gotovo mogoče videti v zadovoljenih potrebah pri članih gospodinjstva. Toda če se s takšno ugotovitvijo strinjamo tedaj, kadar razglabljamu najbolj načelno, nas poskusi njene konkretizacije razočarajo. Potreb ne moremo izraziti na način, ki bi bil njim lasten, temveč le s prvinami, ki jih omogočajo zadovoljevati. Kako pa izmeriti zadovoljene potrebe in kako nezadovoljene? V načelu imamo spet odgovor na razpolago: potrebe je mogoče izmeriti s standardi, ki se nanašajo na prvine procesa potrošnje, zadovoljene potrebe s prisotnimi količinami teh prvin procesa potrošnje in nezadovoljene potrebe z odsotnimi količinami teh prvin. Stopnjo zadovoljitve potreb bi nato dobili, če bi primerjali prisotne količine prvin procesa potrošnje s standardnimi količinami. Mogli bi si seveda zamišljati tudi več kot 100 % zadovoljevanje potreb. Vendar so to že spet razglabljanja na najbolj načelni ravni. Njihova konkretizacija je nasprotno otežkočena. Vzemimo kot primer najbolj osnovno življenjsko potrebo po hrani. Znanstveno je vedno mogoče postaviti kot standard toliko in toliko kalorij dnevno, toliko in toliko ogljikovih hidratov dnevno, toliko in toliko beljakovin dnevno, toliko in toliko maščob dnevno itd. Toda to lahko prevedemo v količinske izraze različnih kombinacij živil. Za določenega človeka prva kombinacija ni zadovoljiva in navkljub teoretskim standardom ne zadovoljuje svojih potreb. In še več. Ne moremo trditi, da takšni splošni teoretski standardi tudi dajejo podlago za presojanje zadovoljitve potreb pri različnih ljudeh. Nekdo npr. potrebuje več, kot je predvideno s standardom, in če tega nima, ne čuti zadovoljitve svojih potreb. Drugi morda potrebuje manj. S težavami se torej srečujemo že tedaj, kadar presojamo učinke v zvezi s hrano. Še neprimerno težje je v primeru, ko jih želimo presojati na drugih področjih. S pet cigaretami na dan nekadilec nima kaj početi, medtem ko je ta količina premajhna, da bi zadostila potrebam strastnega kadilca. Nekdo ima večje potrebe po lepih oblekah, drugi po potovanjih,

tretji po oblikovanju zbirke knjig ali umetnin. Zato lahko občuti pomanjkanje zadovoljitve potreb pri vprašanju, ki za drugega sploh ni pomembno. Če so potrebe v znatni meri pogojene individualno, ali je potemtakem mogoče postaviti individualne standarde zanje, namesto da bi bili standardi univerzalni? Gotovo bi bili v takšnem primeru bližji rešitvi zastavljenega problema. Toda še vedno ni gotovo, ali lahko posameznik vedno naturalno opredeli vsako prvino, ki mu zagotavlja zadovoljitev njegove konkretne potrebe.

Zato bomo v nadaljevanju opustili razmišljanje o kvantifikaciji učinkov procesa potrošnje v okviru gospodinjstva ter se raje preusmerili v njegove prvine.

Prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, ki omogočajo tamkajšnje zadovoljevanje potreb, so v načelu:

- 1) obstojne stvari za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva;
- 2) porabne stvari za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva;
- 3) storitve drugih za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva;
- 4) ljudje, ki s svojim delom zadovoljujejo potrebe v okviru gospodinjstva.

Obstojne stvari (pod 1) so npr. stanovanje, stanovanjska oprema, avtomobil, obleka in obutev itd.; te pri procesu potrošnje v okviru gospodinjstva, ki omogoča tamkajšnje zadovoljevanje potreb, ne spremenijo svoje oblike, temveč vstopajo vanj le s svojimi lastnostmi; te so vezane na njihov obstoj v celoti. Obstojne stvari se pri posameznem procesu potrošnje ne spremenijo tako, da bi prenehale obstajati s prvotno obliko in s prvotnimi lastnostmi. Pri procesu potrošnje le izrabljamo koristne lastnosti obstojnih stvari; izrabljamo pa te lastnosti le toliko časa, dokler obstajajo.

Različne obstojne stvari imajo različne namene in zaradi tega tudi različne lastnosti. Posledice nastopanja obstojnih stvari v procesu potrošnje se pa sčasoma kažejo tudi na njih samih. Obstojne stvari se res pri posameznem procesu ne spremenijo tako, da bi prenehale obstajati s prvotno obliko in s prvot-

nimi lastnostmi. Na njihove potroške tudi pri posameznem procesu pa nakazuje dejstvo, da so časovno omejene. Njihovo življenjsko dobo opredeljuje fizična obraba, fizično staranje, tehnično staranje in ekonomsko staranje, zato je njihove potroške treba videti v teh dejstvih. **Fizična obraba** obstojne stvari je odvisna od njenih tehničnih lastnosti, od njene naloge v procesu potrošnje in od pogostnosti njene uporabe; nekateri njeni deli so podvrženi večji obrabi kot drugi, zato jih je treba prej zamenjati, če želimo, da bo celotna obstojna stvar še nadalje nastopala kot prvina potrošnega procesa.

Če je fizična obraba obstojne stvari posledica njenega sodelovanja v procesu potrošnje, ki v okviru gospodinjstva omogoča zadovoljevanje tamkajšnjih potreb, je drugače z njenim **fizičnim staranjem**, ki se pojavlja tudi takrat, kadar ni v uporabi; zaradi delovanja naravnih sil začno obstojne stvari preperevati, rjaveti itd., skratka, načne jih „zob časa“. Do **tehničnega staranja** kake obstojne stvari prihaja nasprotno zaradi pojavljanja novih, tehnično bolj izpopolnjenih obstojnih stvari, ki v določenem trenutku celo povzročajo odstranitev starih, čeprav še niso niti fizično izrabljene niti fizično zastarele. Vzemimo kot primer samo telefonski aparat iz časov pred uporabo avtomatskih telefonskih central v razdobju avtomatizacije. Do **ekonomskega staranja** kake obstojne stvari pa prihaja končno zaradi prenehanja namena, ki mu je služila. Vzemimo samo dvokolo v razdobju hitre motorizacije. Obstojne stvari omogočajo zadovoljevanje potreb v teku svoje celotne življenjske dobe, ki je odvisna od fizične obrabe, fizičnega staranja, tehničnega staranja in ekonomskega staranja. Tista doba, ki je glede na delovanje posameznega od teh štirih dejavnikov najkrajša, šteje nato kot življenjska doba celotne obstojne stvari. Res je pa ravno v okviru gospodinjstva težko objektivno opredeliti življenjsko dobo glede na zadnja dva dejavnika, saj tu mnogokrat deluje vprašanje mode, prestiža in okusa ter s tem povezane potrebe. Medtem ko nekdo obnavlja zalogo svojih oblek zaradi mode najmanj enkrat letno, je drugi z njo zadovoljen toliko

časa, dokler obleke zaradi fizične izrabe in fizične zastarelosti niso več uporabne.

Porabne stvari (pod 2) so npr. hrana, pijače in tobak, kurjava in voda itd.; te pri procesu potrošnje v okviru gospodinjstva, ki omogoča tamkajšnje zadovoljevanje potreb, prenehajo obstajati kot stvari s svojo prvotno samostojno obliko in s prvotnimi lastnostmi. Pri procesu potrošnje te stvari porabimo. Če pravimo, da smo kako stvar porabili, nismo s tem povedali samo, da je postala neuporabna za svoj prvotni namen, temveč tudi, da je ni več v prvotni obliki. Drugače je bilo pri obstojnih stvareh, za katere smo prej ugotovili, da v proces potrošnje vstopajo le s svojimi koristnimi lastnostmi ter pri tem ne prenehajo obstajati s prvotno obliko in s prvotnimi lastnostmi. Nastopanje porabnih stvari pri procesu potrošnje je potemtakem hkrati že njihovo prenehanje. Zato pri njih ni težko izmeriti potroškov; ti se nanašajo na količine porabnih stvari, ki so v proučevanem procesu potrošnje prenehale obstajati. Dokler je npr. hrana ali pijača v shrambi, še ne nastopa s svojo funkcijo v procesu potrošnje v okviru gospodinjstva. Ko začne nastopati s svojo funkcijo, se pa že spreminja v nekaj drugega.

Storitve drugih (pod 3) so npr. popravila, prevozi, PTT storitve, kulturne, prosvetne, zdravstvene, rekreacijske storitve itd.; kot takšne so rezultati delovanja organizacij združenega dela ali drugih pravnih in fizičnih oseb izven samega gospodinjstva, kjer zadovoljujejo potrebe tamkajšnjih članov. Potroški teh storitev so istovetni z njihovo celoto v trenutku, ko so opravljene in začno nastopati z lastnostjo prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva. Že prej smo pa omenili, da v praksi kot storitve drugih, ki vstopajo v organizirani proces potrošnje v okviru gospodinjstva, štejejo zgolj tiste, ki so pridobljene neposredno in ne v okviru s prispevki in davki povezanih pravic. V takšnem primeru štejejo prispevki in davki, ki jih plačujejo člani gospodinjstva, kot dajatev, ki je povezana z ustvarjanjem pogojev za delovanje posameznega gospodinjstva; potrebe po storitvah, ki so nato

financirane s temi prispevki in davki, se potemtakem zadovoljujejo izven okvira samega gospodinjstva. Možno je pa tudi drugačno razmišljanje, namreč, da vse zadovoljevanje potreb projiciramo v okvir gospodinjstev, kjer se nato kot storitve drugih pojavljajo tudi tiste, ki imajo svoje pokritje v plačanih prispevkih in davkih. Ker obstajajo v različnih družbenoekonomskih sistemih različni pristopi k financiranju izobraževalnih, kulturnih, zdravstvenih in drugih storitev, le prej omenjena druga vrsta razmišljanja hapoti na celovitejši vpogled v naturalno stran storitev kot prvin procesa potrošnje, ki zadovoljujejo potrebe članov posameznega gospodinjstva.

Ljudi kot prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva (pod 4) prav tako v praksi navadno zanemarjamo. Vendar z vidika ekonomike gospodinjstva ne moremo in ne smemo zanemariti dejstva, da morejo člani gospodinjstva v zvezi z zadovoljevanjem svojih potreb napraviti marsikaj, za kar bi sicer bila potrebna storitev drugih (pod 3). Spomnimo se samo na varstvo otrok ali na pripravo jedil.

Če sedaj prikažemo prvine in učinke procesa potrošnje v okviru gospodinjstva v bilančni obliki, pridemo do naslednjega pojmovnega pregleda:

*Naturalna bilanca procesa potrošnje
v okviru gospodinjstva za razdobje . . .*

Prvine	Učinki
Obstojezne stvari za zadovoljevanje potreb	Zadovoljene potrebe članov gospodinjstva
Porabne stvari za zadovoljevanje potreb	
Storitve drugih za zadovoljevanje potreb	
Ljudje z opravljenim delom v okviru gospodinjstva za zadovoljevanje potreb	

Določeni učinki predpostavljajo ustrezne prvine, dane prvine pa omogočajo samo določene učinke. Pri gospodarjenju v okviru gospodinjstva pa moramo razrešiti naslednja vprašanja:

1. Kaj? *Ali z drugimi besedami, katere potrebe zadovoljiti, če že niso neizogibno pogojene s fiziološkim obstojem članov gospodinjstva?*

2. Koliko? *Ali z drugimi besedami, v kolikšni meri zadovoljiti vsako izmed izbranih potreb in v kakšnem vrstnem redu glede na objektivne možnosti v pogledu razpoložljivih prvin?*

3. Kako? *Ali z drugimi besedami, s kakšno kombinacijo prvin in s kakšnimi njihovimi potroški doseči predvideno zadovoljitev potreb?*

Odgovori na vsa ta vprašanja so med drugim odvisni od sestave gospodinjstva. V osebni gospodinjstvu bodo drugačni kot v družinskem gospodinjstvu. Vendar nanje ne vpliva samo število članov gospodinjstva, temveč tudi njihova starostna ali kaka druga sestava. Potrebe so pri otrocih kvalitativno in kvantitativno drugačne kot pri odraslih. Zato ni mogoče preprosto povezovati potroške posameznih prvin s povprečnim članom gospodinjstva, temveč kvečjemu z njegovim pogojnim članom kot potrošniško enoto. Če vzamemo npr. odraslega člana gospodinjstva kot pogojno enoto, je treba število drugih članov preračunati z ustreznimi enakovrednostnimi števili na to pogojno enoto, nakar npr. 4 člansko družinsko gospodinjstvo šteje morda samo 2,79 pogojnih članov ali potrošniških enot. Nikjer pa ni rečeno, da morejo pri vseh vrstah potreb biti enako realna izbrana enakovrednostna števila. Zato moremo vsak poenostavljeni izračun jemati z zadostno mero previdnosti.

Temeljni kazalnik uspešnosti gospodarjenja v okviru gospodinjstva je **koeficient naturalno izražene gospodarnosti (ekonomičnosti) v gospodinjstvu**, ki je v zvezi s sedanjimi kategorijami opredeljen kot:

$$\frac{\text{zadovoljene potrebe v okviru gospodinjstva}}{\text{potroški prvin, ki zadovoljujejo potrebe v okviru gospodinjstva}}$$

Ravnanje v okviru določenega gospodinjstva je bolj gospodarno, če dane potrebe zadovoljimo z manjšim potroškom prvin ali če z danim potroškom prvin zadovoljimo večje potrebe. V tej zvezi govorimo tudi o varčevanju (sparen, economize), o varčnosti (Sparsamkeit, thrift) in o varčnih ljudeh, ki jih lahko označimo kot varčevalce ali varčneže.

Prej smo prikazali kazalnik gospodarnosti kot tehnični koeficient, ki zaradi različnega izražanja potreb in prvin zaobsega vsakokrat le zelo omejeni del celotnega procesa potrošnje v okviru gospodinjstva. Če želimo od proučevanja dela preiti na proučevanje celote, moramo potroške prvin nezogibno izraziti vrednostno. V tem primeru pridemo do pojma stroškov v gospodinjstvu, ki so zmnožek potroškov prvin z njihovimi nabavnimi cenami ali obračunskimi postavkami. Gospodinjstvo potemtakem nima večjih stroškov v tistem mesecu, v katerem je kupilo stanovanjsko opremo ali avtomobil. Med tedanje stroške vstopa samo zmnožek nabavne cene takšnih obstojnih stvari z njihovim potroškom, ki je izražen npr. z amortizacijsko stopnjo; strošek je torej le amortizacija kupljene stanovanjske opreme ali avtomobila v danem razdobju. Podobno ne moremo npr. govoriti o večjih stroških v jesenskih mesecih, ko si gospodinjstvo nakupuje stvari za ozimnico, temveč se stroški pojavljajo tedaj, ko krompir, jabolka in podobno prenehajo obstajati v procesu potrošnje in je njihove potroške treba izraziti na enoten vrednostni način, ki ga označujemo kot stroške.

V zvezi z določeno prvino procesa potrošnje se ne pojavlja vedno strošek enake vrste. Gotovo je npr. stanovanje bistvena prvina procesa potrošnje in moremo govoriti v zvezi z njegovo uporabo tudi o potroških. Toda vrednostni izraz teh potroškov je odvisen od pravnega naslova, ki nas upravičuje do uporabe stanovanja. Če stanovanje ni last gospodinjstva oziroma njegovih članov, se pojavlja med stroški najemnina, če je nasprotno last gospodinjstva oziroma njegovih članov, se pojavlja med stroški amortizacija. Po drugi strani se pri zadovoljevanju potrebe določene vrste lahko pojavljajo potroški različnih vrst in z različno izčrpnostjo izraženi stroš-

ki. Kosilo lahko člani gospodinjstva kupijo in pojedó v samopostrežni restavraciji ali si ga pripravijo iz temeljnih živil sami. V prvem primeru nastopa med prvinami procesa potrošnje v okviru gospodinjstva kosilo s toliko in toliko kupljenimi obroki, v drugem primeru pa npr. goveje meso, krompir, solata, toliko in toliko časa dela v kuhinji, toliko in toliko porabljenega plina in elektrike itd. Stroški teh dveh različic, ki dovedejo do enake zadovoljitve potrebe po kosilu, so različni po vrstah, a tudi po celotnem znesku. To omogoča njihovo primerjavo in odločitev, ki bi bila bolj varčna. Ker moremo vse prvine procesa potrošnega procesa in njihove potroške izraziti enotno v denarni enoti mere, je tudi temeljni kazalnik uspešnosti gospodarjenja v okviru gospodinjstva, to je koeficient gospodarnosti, mogoče preoblikovati v **koeficient delno vrednostno izražene gospodarnosti v gospodinjstvu**:

zadovoljene potrebe v okviru gospodinjstva

stroški v okviru gospodinjstva

Stroški so pa mnogokrat izraženi nepopolno. Opredelili smo jih kot zmnožek potroškov prvin in njihovih cen ali obračunskih postavk. Če kaka prvina nima cene ali ji ni pripisana nikaka obračunska postavka, iz tega naslova tudi ni stroška, čeprav je do potroškov prišlo. Tako je navadno v stroških opuščeno v okviru gospodinjstva opravljeno delo, kar nato ustvarja videz, da je enako zadovoljitev potreb mogoče doseči z manjšimi stroški, če je npr. hrana pripravljena doma, ali če za kaka dela poskrbijo člani gospodinjstva sami itd., kot če so s tem namenom angažirane storitve drugih. Drugačna bi seveda bila sodba, če bi delo v okviru gospodinjstva bilo ovrednoteno. Tako pa moremo govoriti le o tem, da so sicer stroški manjši, toda manjši je tudi prosti delovni čas kot pomembna sestavina zadovoljitve potreb.

Pri celovitem predočanju gospodarnosti bi seveda tudi števec morali izraziti vrednostno. Za zadovoljene potrebe smo pa že ugotovili, da nimajo vrednosti. Njihovo izražanje s standardnimi stroški prvin, ki so jih omogočile, pa ima le bolj ali manj akademski pomen.

V začetku smo govorili o naturalni bilanci procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, kjer smo na eni strani navajali fizično potrebne prvine za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva in na drugi zadovoljene potrebe. Sedaj ji moremo dodati še ustrezno vrednostno bilanco, in sicer:

*Vrednostna bilanca procesa potrošnje
v okviru gospodinjstva za razdobje . . .*

Prvine	Učinki
Stroški v zvezi z nastopanjem obstojnih stvari za zadovoljevanje potreb	Zadovoljene potrebe članov gospodinjstva
Stroški v zvezi z nastopanjem porabnih stvari za zadovoljevanje potreb	
Stroški v zvezi z nastopanjem storitev drugih za zadovoljevanje potreb	
Stroški v zvezi z opravljenim delom ljudi v okviru gospodinjstva za zadovoljevanje potreb	

Kot smo že omenili, zadnja postavka stroškov v praksi praviloma odpade, kar lahko ustvarja napačno predstavo. Dodatno naj omenimo še to, da tudi v sedanjem primeru še nimamo opraviti s pravo bilanco, saj zaradi odsotnosti vrednostnega izraza na desni strani obeh strani ne moremo z istimi izrazi uravnotežiti. Če bi zadovoljene potrebe na desni strani izrazili s standardnimi stroški prvin, ki so jih omogočile, potem bi razlika med večjimi standardnimi stroški prvin na desni strani in manjšimi dejanskimi stroški prvin na

levi strani nakazovala rezultat varčevanja, razlika med večjimi dejanskimi stroški prvin na levi strani in manjšimi standardnimi stroški prvin na desni strani pa rezultat potrate kot nasprotja varčevanja. Razlika bi imela svoj izvor v spremenjeni sestavi prvin, ki nastopajo pri zadovoljevanju potreb, v njihovih spremenjenih potroških ali v njihovih spremenjenih cenah.

Na koncu naj omenimo, da cene prvin ob drugih nespremenjenih okoliščinah bistveno vplivajo na njihovo prisotnost v procesu potrošnje, s tem na njihove potroške in na zadovoljevanje potreb, ki je z njimi povezano. V tej zvezi so v ekonomski teoriji poznani **koeficienti cenovne prožnosti povpraševanja**. Povpraševanje po živilih se npr. ne bistveno spreminja, če se spremenijo cene, povpraševanje po kulturnih dobrinah se pa npr. spremeni z večjim odstotkom, kot so se spremenile cene, seveda v nasprotni smeri.

1.3. PRIHODKI IN ODHODKI V GOSPODINJSTVU

Prihodke v gospodinjstvu sestavljajo prihodki njegovih članov. Vsaj en član gospodinjstva se praviloma vključuje v kako temeljno organizacijo združenega dela ali delovno skupnost, da bi si s svojim tamkajšnjim delom pridobival osebni dohodek, ki je z vidika njegovega gospodinjstva prihodek iz dela izven samega gospodinjstva. Kot prihodek iz dela šteje očitno še dobljeni avtorski honorar in zaslužek za delo po pogodbah, medtem ko bi o terenskem dodatku, dodatku za ločeno življenje ali dnevnicah bilo mogoče diskutirati. Z osebnim dohodkom, zaslužkom za delo po pogodbah in avtorskim honorarjem je razumeti kosmati znesek, ki vključuje prispevke in davke; ti so večinoma res že odtegnjeni delavcu ob izplačilu, deloma so pa tudi naknadno obračunani po preteku leta, če prekorači vsota čistega osebnega dohodka, čistega avtorskega honorarja in drugih zaslužkov določeno mejo. Do prave predstave o prihodkih iz dela pridemo le, če jih obravnavamo v kosmatem znesku, medtem

ko so prispevki in davki dejansko povezani s pavšalnim in solidarnostnim financiranjem storitev družbenih dejavnosti, ki so jih nato prav tako deležni člani vsakega gospodinjstva.

Toda prihodki iz dela niso edini prihodki, s katerimi je treba računati v okviru posameznega gospodinjstva. Pojavljajo se še finančni prihodki, npr. v zvezi s prejetimi obrestmi od hranilnih vlog, obveznic danega posojila itd. Končno se pojavljajo še razni drugi prihodki, npr. iz pokojnin, podpor, presežka prodajne vrednosti od prodaje stvari in podobno. Tudi v zvezi s takšnimi prihodki je včasih treba obračunati prispevke in davke.

1) prihodke iz dela (to je npr. osebni dohodek, avtorski honorar ali drugi zaslužki)

2) finančne prihodke (to je npr. prejete obresti)

3) druge prihodke (to je npr. pokojnine, podpore).

O seštevku vseh teh prihodkov bi lahko govorili kot o celotnem prihodku. Ni pa še vedno gotovo, ali je to tudi dohodek gospodinjstva, čeprav smo v praksi na ta način vajeni govoriti. Pomisliti je samo treba na nekatere materialne stroške in tudi amortizacijo v okviru gospodinjstva, ki pogojujejo ustvarjanje samih prihodkov v gospodinjstvu in niso v ničemer povezani s tamkajšnjim normalnim zadovoljevanjem potreb. Če se nekdo zaradi oddaljenosti svojega prebivališča vozi na delo in mu strošek prevoza sploh ni povrnjen ali vsaj ni povrnjen v celoti, mu takšen strošek gotovo ni mogoče povezovati z njegovim zadovoljevanjem potreb npr. po razvedrilu s prevozom, temveč je v njem treba videti pogoj za pridobivanje osebnega dohodka. Z vidika gospodinjstva imamo torej opravka z materialnim stroškom, osebni dohodek pa še ni v celoti dohodek, temveč šele potem ko je pokrit takšen materialni strošek. Še bolj je zadeva očitna v primeru avtorskega honorarja. Tu že sami predpisi priznavajo, da del avtorskega honorarja pokriva materialne stroške (in amortizacijo), ki so povezani z nastajanjem avtorskega dela. O dohodku avtorja in nato o dohodku gospodinjstva, ki mu avtor pripada, moremo govoriti šele potem, ko so takšni materialni stroški (in amortizacija) že pokriti. Isto velja v

primeru zaslužkov po pogodbah o delu. Da bi strojepiska lahko opravila svoje delo po pogodbi na svojem stroju, mora najprej stroj imeti; amortizacija stroja, vrednost porabljenega papirja itd. so nato spet odbitne postavke od ustreznih prihodkov, da pridemo do njenega dohodka. Torej je tudi v okviru gospodinjstva treba razlikovati med celotnim prihodkom in dohodkom. Res pa je ravno v pogledu amortizacije težko postaviti mejo med tistim delom, ki je pogoj za ustvarjanje prihodkov, in med tistim delom, ki je povezan z zadovoljevanjem normalnih potreb v okviru gospodinjstva.

Ko smo tako ugotovili razliko med celotnim prihodkom in dohodkom v gospodinjstvu, moramo ponovno opozoriti na prispevke in davke, ki jih iz raznih naslovov dajejo člani tega gospodinjstva in s tem štejejo kot odhodki v gospodinjstvu. Prispevki omogočajo zadovoljevanje tako imenovanih skupnih potreb, davki pa zadovoljevanje tako imenovanih splošnih družbenih potreb; vse te potrebe se nato zadovoljujejo izven posameznega gospodinjstva, čeprav je prispevalo k njihovemu financiranju. Res je manj potreb zadovoljenih v okviru gospodinjstva, če je bolj razvito njihovo zadovoljevanje izven njega. Pomisliti je treba samo na izobraževanje in zdravstvo. V ekonomiki gospodinjstva se npr. srečujemo z drugačnimi problemi v primeru, ko ni splošnega zdravstvenega zavarovanja in je treba neposredno kriti stroške zdravstvenih storitev in bolnic, ali v primeru, ko takšni stroški ob svojem nastanku neposredno ne bremenijo gospodinjstva, ker je to že sproti dajalo prispevke za njihovo solidarnostno kritje. Prav tako se v ekonomiki gospodinjstva srečujemo z drugačnimi problemi, če je treba kriti stroške za šolanje otrok, ali nasprotno v primeru, ko so tudi ti stroški po solidarnostnem načelu pokriti s prispevki izven samega gospodinjstva. Potem ko je vzpostavljen določen sistem prispevkov in davkov, članom gospodinjstva ni več treba odločati o zadovoljevanju potreb izven gospodinjstva, ki je z njim povezano. Zato tudi v takšnih odhodkih vidijo zunanje pogoje za obstoj in delovanje gospodinjstva. Člani gospodinjstva odločajo le v okviru dohodka, ki jim ostane potem, ko so že

pokriti prispevki in davki. Zato pa lahko v gospodinjstvu razlikujemo še med tamkajšnjim dohodkom in čistim dohodkom. Čisti dohodek dobimo potem, ko smo od dohodka odšteli prispevke za zadovoljevanje skupnih potreb in davke za zadovoljevanje splošnih družbenih potreb. Poleg njih pa moramo odšteti še obresti od morebitnih dobljenih kreditov, saj tudi te zmanjšujejo manevrski prostor za odločanje.

Obseg zadovoljevanja potreb v gospodinjstvu je ob drugih nespremenjenih okoliščinah bistveno odvisen ravno od čistega dohodka v njem. S čistim dohodkom so postavljene meje za odhodke, ki so povezani z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva. Ti odhodki so istovetni s stroški prvin procesa potrošnje v okviru gospodinjstva. O njih smo sicer že govorili v točki 1.2., vendar kaže na tem mestu tamkajšnja razglabljanja nekoliko poglobiti. Predvsem kaže ponovno opozoriti, da teh odhodkov ne moremo enačiti niti z izdatki za nakup potrebnih prvin procesa potrošnje v proučevanem razdobju, o katerih bo govor v točki 1.4., niti z nabavno vrednostjo teh prvin v razdobju, v katerem so bile nabavljene. Ravno v tem pogledu namreč zapažamo največ nejasnosti v praksi in največ smiselnih napak pri različnih analizah. Vrednost kupljenih dobrin še ne pomeni nujno porabo čistega dohodka, s katerim razpolaga posamezno gospodinjstvo. Nakup obstojnih stvari pomeni najprej naložbo, prav tako pomeni povečanje zalog porabnih stvari naložbo in potemtakem ohranjanje premoženja tega gospodinjstva. Šele poraba teh dobrin pomeni tudi porabo razpoložljivega čistega dohodka. Odhodki v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva so potemtakem povezani s porabo kupljenih dobrin in ne z njihovim nakupom. Poraba vključuje pri obstojnih stvareh le njihovo amortizacijo, medtem ko je njihova neodpisana vrednost še v okviru premoženja tega gospodinjstva.

Glede na skupine potreb, s katerimi so povezani, lahko **odhodke v gospodinjstvu** razčlenjujemo npr. na:

A 1. stroške v zvezi s stanovanjem, stanovanjsko opremo, kurjavo, vodo in higieno

A 2. stroške v zvezi s hrano, pijačo in tobakom

A 3. stroške v zvezi z obleko in obutvijo

A 4. stroške v zvezi s kulturo, prosveto, zdravstvom, razvedrilom in druge stroške.

Zgornje skupine potreb omogočajo zadovoljevati različne prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva. Če bi sedaj **odhodke razčlenili glede na prvine procesa potrošnje**, bi prišli do pregleda, ki nam je poznan že iz točke 1.2.:

B 1. stroški v zvezi z nastopanjem obstojnih stvari za zadovoljevanje potreb

B 2. stroški v zvezi z nastopanjem porabnih stvari za zadovoljevanje potreb

B 3. stroški v zvezi z nastopanjem storitev drugih za zadovoljevanje potreb

B 4. stroški v zvezi z opravljenim delom ljudi v okviru gospodinjstva za zadovoljevanje potreb.

Oko se nam takoj zaustavi na zadnji možni skupini stroškov. O njej smo več govorili že v točki 1.2. Na tem mestu naj tedanja razglabljanja dopolnimo samo z ugotovitvijo, da vsako ovrednotenje dela, ki ga opravijo člani gospodinjstva za zadovoljevanje potreb v tem okviru, pomeni ne samo pojav stroškov oziroma odhodkov v zvezi z opravljenim delom ljudi v okviru gospodinjstva (pod B 4), temveč tudi pojav prihodkov iz dela, ki ne izvirajo iz okolja, v katerem proučevano gospodinjstvo obstaja. Takšen postopek nam pa bistveno olajša spoznanje, zakaj nižji osebni dohodek nekvalificiranega delavca v njegovem gospodinjstvu ob drugih nespremenjenih okoliščinah še ne povzroča nižjo življenjsko raven kot visok osebni dohodek intelektualca – specialista v njegovem gospodinjstvu.

Po drugi strani stroški v zvezi z nastopanjem obstojnih stvari (pod B 1) nimajo vedno enakega značaja. Če so obstojne stvari last proučevanega gospodinjstva oziroma njegovih članov, se med stroški pojavlja amortizacija teh obstojnih stvari. Če so nasprotno obstojne stvari last koga drugega, ki nam jih je samo dal v najem, se med stroški pojavlja le najemnina za te obstojne stvari.

Če torej sedaj **odhodke razčlenimo** še glede na njihov **obračun**, pridemo do naslednjih skupin:

C 1. *materialni stroški v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva*

C 2. *amortizacija v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva*

C 3. *prisojeni stroški dela v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva*

Medtem ko je zadnja skupina stroškov pri nekaterih analizah pomembna, jo pri drugih lahko opuščamo. V nadaljevanju takšnih stroškov ne bomo več upoštevali.

Če so prihodki v gospodinjstvu v določenem razdobju večji od vseh do sedaj obravnavanih odhodkov, govorimo o **prihranku**. Prihraniti (ersparen, save) pomeni: **ne porabiti**. Prihranek (Ersparnis, savings) je potem tisto, kar ni bilo porabljeno, in prihrankar (Sparer, saver), kdor ima ali dela prihranke. Prihraniti pomeni nekaj drugega kot varčevati (sparen, economize), kar pomeni gospodarno rabiti dobrine ali denar. Varčen človek (varčevalec, varčnež), ki ima majhne prihodke, pri še tolikšnem varčevanju ne more kaj prida prihraniti in je zato slab prihrankar.*

Prihranek v določenem obračunskem razdobju povečuje premoženje v gospodinjstvu. Ima lahko zelo različne pojavnosti oblike in ne samo denarno. Prihranek je npr. lahko v obliki nepremičnine, stanovanja, avtomobila itd. Zamisliti si je pa mogoče tudi primer, ko so prihodki v gospodinjstvu v določenem razdobju manjši od vseh tedanjih odhodkov. V takšnem primeru razlika pomeni zmanjšanje premoženja v gospodinjstvu, ki je do tedaj spet lahko imelo različne pojavnosti oblike in ne samo denarno. Ali z drugimi besedami, porabo preteklih prihrankov. Lahko bi govorili tudi o **zapravku** kot nasprotju prihranka.

Vse do sedaj obravnavane pojme spet moremo prikazati v bilančni obliki. Ker so izraženi vrednostno, je tudi bilanca na obeh straneh uravnotežena:

* Prim. dr. J. Pokorn: Denar in kredit v narodnem gospodarstvu, Cankarjeva založba, Ljubljana 1967, str. 70

*Bilanca prihodkov in odhodkov
v gospodinjstvu za razdobje . . .*

Odhodki	Prihodki
Materialni stroški in amortizacija v zvezi z ustvarjanjem prihodkov	Prihodki iz dela
Prispevki in davki za zadovoljevanje potreb izven gospodinjstva	Finančni prihodki
Obresti za dobljene kredite v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva, predno so jih dopuščali prihodki	Drugi prihodki
Materialni stroški in amortizacija v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva	
Saldo: prihranek tekočega razdobja, ki povečuje premoženje v gospodinjstvu	Saldo: porabljeni prihranek preteklih razdobj, ki zmanjšuje premoženje v gospodinjstvu

To bilanco pa lahko razčlenimo tudi na stopenjske podbilance, v katerih se kot saldi pojavljajo še druge do sedaj omenjene ekonomske kategorije:

*Podbilanca ugotavljanja dohodka
v gospodinjstvu za razdobje . . .*

Odhodki pred ugotovitvijo dohodka	Prihodki
Materialni stroški in amortizacija v zvezi z ustvarjanjem prihodkov	Prihodki iz dela
Saldo: dohodek	Finančni prihodki
	Drugi prihodki

*Podbilanca ugotavljanja čistega dohodka
v gospodinjstvu za razdobje . . .*

Odhodki pred ugotovitvijo čistega dohodka	Dohodek
Prispevki in davki za zadovoljevanje potreb izven gospodinjstva	Dohodek (prenesen iz leve strani predhodne bilance kot saldo)
Obresti za dobljene kredite v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva, predno so jih dopuščali prihodki	
Saldo: čisti dohodek	

*Podbilanca porabe čistega dohodka
v gospodinjstvu za razdobje . . .*

Odhodki iz čistega dohodka	Čisti dohodek
Materialni stroški in amortizacija v zvezi z zadovoljevanjem potreb v okviru gospodinjstva	Čisti dohodek (prenesen iz leve strani predhodne bilance kot saldo)
Saldo: prihranek tekočega razdobja, ki povečuje premoženje v gospodinjstvu	Saldo: porabljeni prihranek preteklih razdobj, ki zmanjšuje premoženje v gospodinjstvu

Ravno v tej tretji podbilanci najdemo težišče ekonomike gospodinjstva. In ravno ta tretja podbilanca nam olajša razumevanje gospodarjenja v okviru gospodinjstva, ki glede na razliko med prihodki (to pot čistim dohodkom) in odhodki (to pot odhodki iz čistega dohodka) očitno največkrat prehaja preko dveh stopenj. Prva je stopnja mladega gospodinjstva, ki je bilo šele vzpostavljeno, druga je stopnja starega gospodinjstva, ki je na poti k odmiranju. V mladem gospodinjstvu so prihodki praviloma večji od odhodkov. Kupiti je treba stanovanje, stanovanjsko opremo, avtomobil itd., kar je vse povezano s prihranki, ki zavzemajo nato pojavno obliko teh stvari, medtem ko je med odhodki le

njihova amortizacija. Drugače je v starem gospodinjstvu. Pri njem je penzija zadostna, če pokriva tekoče potrebe po hrani, pijači, delno obleki in obutvi, medtem ko kot prvine procesa potrošnje še vedno nastopajo staro lastniško stanovanje, stanovanjska oprema, avtomobil itd., kar z amortizacijo vstopa med odhodke, čeprav nima več pokritja v tekočih prihodkih. Odhodki so torej večji od prihodkov, razlika pomeni porabljeni prihranek preteklih razdobj, ki zmanjšuje premoženje v gospodinjstvu. Ta primer nas pa navaja še k razmišljanju, da življenjsko raven ne opredeljujejo toliko prihodki kot odhodki. Enaki prihodki ob drugih nespremenjenih okoliščinah omogočajo višjo življenjsko raven staremu gospodinjstvu, ki ima v okviru svojega premoženja že vse obstojne stvari kot prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, toda nižjo življenjsko raven mlademu gospodinjstvu, ki vsega tega še nima.

Prihodki v gospodinjstvu, ali bolj natančno, tamkajšnji čisti dohodek, ob drugih nespremenjenih okoliščinah vplivajo na prisotnost posameznih prvin procesa potrošnje, s tem na njihove potroške in na zadovoljevanje potreb, ki je z njimi povezano. V tej zvezi so v ekonomski teoriji poznani **koeficienti dohodkovne prožnosti povpraševanja**. Če se realni čisti dohodek ob drugih nespremenjenih okoliščinah poveča, se ne bo z enakim odstotkom povečalo tudi povpraševanje po vseh stvareh in storitvah, ki v okviru gospodinjstva omogočajo zadovoljevanje tamkajšnjih potreb. Povpraševanje po kruhu ali krompirju se ne bo v ničemer spremenilo, kvečjemu se bo zmanjšalo na račun mesa in drugih živil, pri katerih se bo povpraševanje povečalo z večjim odstotkom, kot je odstotek povečanja čistega dohodka v gospodinjstvu. Z največjim odstotkom se pa bo seveda povečalo povpraševanje po kulturnih in luksuznih dobrinah. Isto velja tudi za prihranke v takšni ali drugačni obliki. Pojasnjevanje takšne ekonomske zakonitosti je zelo preprosto: najprej je treba zadovoljiti osnovne življenjske potrebe, s povečanim čistim dohodkom pa je mogoče preiti tudi k zadovoljevanju drugih potreb.

Kadar imamo pred očmi prihodke in odhodke, moramo pri gospodarjenju v okviru gospodinjstva razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

1) *Kako povečati čisti dohodek preko prihodkov in s tem možnosti za zadovoljevanje potreb, ki so povezane z odhodki?*

2) *Kako v okviru danega čistega dohodka zagotoviti njegovo čimbolj racionalno porabo in s tem možnosti za zadovoljevanje potreb, ki so povezane z odhodki?*

3) *Kako z oblikovanjem prihrankov zagotoviti socialno stabilnost gospodinjstva?*

Odgovor na vprašanje pod 1) je povezan z večjo uspešnostjo dela posameznega člana gospodinjstva, kakor tudi z vključitvijo več članov gospodinjstva v ustvarjanje prihodkov. Odgovor na vprašanje pod 2) je povezan z razmišljanjem o možnih prihrankih. Rešitev vprašanja pod 3) pa ni enako pomembna v vseh gospodinjstvih ne glede na družbeno-ekonomsko okolje, v katerem obstajajo. Kadar je pomembna, pa že spet ni vseeno, kakšno obliko zavzemajo ti prihranki. Temeljni kazalnik uspešnosti gospodarjenja v okviru gospodinjstva je tudi tedaj, kadar imamo pred očmi tamkajšnje prihodke in odhodke, **koeficient celotne gospodarnosti v gospodinjstvu**, ki je pa v najbolj sintetični obliki opredeljen kot:

prihodki v okviru gospodinjstva v določenem razdobju

odhodki v okviru gospodinjstva v določenem razdobju

Praktično se lahko omejimo na kategorije iz podbilance porabe čistega dohodka. Koeficient, ki je večji od 1, pove, da so v tistem razdobju bili ustvarjeni prihranki, koeficient, ki je manjši od 1, pa, da so v tistem razdobju bili porabljeni prihranki iz preteklih razdobj.

Po drugi strani je pomemben kazalnik tudi **koeficient povprečnega čistega dohodka na člana gospodinjstva**, ki na neki način, čeprav nepopolno, pojasnjuje življenjsko raven v gospodinjstvu, to je:

*čisti dohodek v okviru gospodinjstva
v določenem razdobju*

*povprečno število članov gospodinjstva
v določenem razdobju*

Podobno velja za nekoliko širše opredeljeni **koeficient povprečnega dohodka na člana gospodinjstva**:

*dohodek v okviru gospodinjstva
v določenem razdobju*

*povprečno število članov gospodinjstva
v določenem razdobju*

Pri tem lahko število članov preračunamo na že omenjene potrošniške enote, kar nam ustvarja boljšo predstavbo.

1.4. PREJEMKI IN IZDATKI V GOSPODINJSTVU

Prejemki pomenijo povečanje denarnih sredstev, izdatki pa zmanjšanje denarnih sredstev. Zato prejemkov nikakor ne moremo istovetiti s prihodki, izdatkov pa z odhodki v kakem razdobju, čeprav je takšna zmotna sodba v praksi prisotna. Razlika med prejemki in izdatki je stanje denarnih sredstev; izdatki nikoli ne morejo biti večji od prejemkov, zato denar lahko imamo ali ga nimamo, ne obstaja pa nasprotje denarja v smislu minusa. Po drugi strani razlika med prihodki in odhodki pomeni prihranek, če je pozitivna, ali porabo preteklega prihranka, če je negativna; to pot so odhodki že lahko večji od prihodkov, kar smo pojasnili v točki 1.3. v zvezi s starim gospodinjstvom.

Da podzavestno tudi v „kmečki logiki“ živi razlika med prejemki in prihodki, nakazujeta npr. dva običajna stavka: „Sem že zaslužil, le plačali mi še niso“ ter „Nič nisem zaslužil, moral si bom izposoditi denar.“ V prvem primeru nekdo že računa s prihodki, ker je delo po pogodbi opravil,

medtem ko do prejemka še ni prišel. V drugem primeru se nekdo zaveda, da nima nikakega prihodka, medtem ko bo prišel do denarja, ki je potreben za nakup najnujnejših življenjskih potrebščin, s posojilom. Da po „kmečki logiki“ prav tako obstaja sicer neizčiščena razlika med izdatki in odhodki oziroma stroški, nam pa nakazuje naslednji stavek: „Ves svoj denar je vložil v bajto.“ To pomeni, da je imel izdatke, nima nobenega denarja več, toda ima bajto, hišo. Če bi nasprotno denar porabil za pijačo, ga torej „zapil“, ne bi imel ničesar, razen zadovoljenih potreb po pijači. Tisto, česar nima več, ustvarja odhodke, tisto, kar mu ostane, pa še ne šteje kot odhodek, temveč kot sestavni del njegovega premoženja.

Res so prihodki navadno gospodarsko povezani s prejemki, toda do takšne povezave ne prihaja neizbežno v istem razdobju. Lahko se prihodki pojavijo pred prejemki, če npr. nekdo v prvem mesecu nekaj napravi, v drugem pa šele za napravljeno prejme plačilo. Lahko so prihodki sočasni s prejemki, če npr. prejme plačilo takoj, ko je nekaj napravil. Lahko se prihodki pojavijo kasneje kot prejemki, če npr. prejme predujem za nekaj, kar bo napravil šele kasneje. Toda lahko obstajajo tudi prihodki, ki niso gospodarsko povezani s prejemki, npr. če nekdo dobi podporo v obliki živil ali oblačil. Prav tako lahko obstajajo še prejemki, ki niso gospodarsko povezani s prihodki, npr. če dobi posojilo ali če proda kako stvar iz okvira svojega premoženja po njeni neodpisani vrednosti.

Po drugi strani so tudi odhodki, ki so v okviru gospodinjstva istovetni s stroški, navadno gospodarsko povezani z izdatki, čeprav do takšne povezave ne prihaja neizbežno v istem razdobju. Lahko se odhodki (oziroma stroški) pojavijo pred izdatki, če npr. nekdo prej porabi kako stvar, kot jo je plačal. Lahko so odhodki (oziroma stroški) sočasni z izdatki, če npr. takoj plača kako dobrino, ko jo nabavi in porabi. Lahko se odhodki (oziroma stroški) pojavijo kasneje kot izdatki, če npr. kupi stanovanje, ki se nato amortizira,

denimo, 100 let. Toda lahko obstajajo tudi odhodki (oziroma stroški), ki niso gospodarsko povezani z izdatki, npr. če je dobil kot poklon, v dar sod vina, ki ga nato prazni, a je prvotno povečanje premoženja štel kot prihodek, zaradi česar mora tudi njegovo zmanjšanje šteti kot odhodek. Prav tako lahko obstajajo še izdatki, ki niso gospodarsko povezani z odhodki (oziroma stroški), npr. če vrne posojilo ali če kupi in plača parcelo, katere vrednost se nato ne amortizira. V točki 1.3. smo navedli bilanco prihodkov in odhodkov v gospodinjstvu. Da bi sedaj sestavili bilanco prejemkov in izdatkov v gospodinjstvu, je najprej koristno pojasniti še nekatere razlike.

Gotovo so prejemki v gospodinjstvu lahko vezani na iste naslove kot prihodki. Tako npr. lahko razlikujemo prejemke iz dela, prejemke iz obresti in druge prejemke. Od prihodkov iz dela, finančnih prihodkov in drugih prihodkov se pa ne razlikujejo samo po času, v katerem se pojavljajo, temveč tudi po znesku. Medtem ko smo npr. med prihodke vštevati osebne dohodke, avtorske honorarje in druge zasluge v bruto znesku, se med prejemki očitno pojavljajo le neto zneski; prispevki in davki so bili že odtegnjeni in tako njihovo plačilo na ustrezen račun vnaprej zagotovljeno razen v primeru naknadno obračunanih dajatev. Če tako zmanjšani prihodki še niso v istem razdobju privedli do prejemkov, ima gospodinjstvo do nekoga terjatev, če je nasprotno že prišlo do prejemkov, medtem ko zahtevanega dela njegovi člani še niso opravili, ima gospodinjstvo do nekoga obveznost.

Toda do prejemkov pride gospodinjstvo tudi, če kdo posodi denar. V takšnem primeru ne moremo hkrati s prejemki govoriti o nikakih prihodkih, temveč ima gospodinjstvo do posojilodajalca obveznost. V večini primerov pa gospodinjstvu oziroma njegovim članom neposredno ne posodi nekdo denar, temveč da le blagovni kredit, kar pomeni, da gospodinjstvo hkrati z nastankom svoje obveznosti do dajalca kredita ne pride do prejemkov, to je do povečanja denarnih sredstev, temveč le do nekih drugih, praviloma obstojnih stvari. Na tak način pride do potrebnih prvin procesa

potrošnje prej, kot bi si jih moglo omisliti na podlagi prihodkov ali na podlagi svojih rednih prejemkov.

Končno pride gospodinjstvo do prejemkov še, če proda za gotovino kako stvar, ki je do tedaj sestavljala tamkajšnje premoženje. Če jo proda po dotedanji neodpisani vrednosti, prihaja zgolj do spremembe pojavne oblike stvari v denar. Če jo proda po višji vrednosti, se nasprotno za razliko pojavi tudi prihodek.

Kako je pa s povezavo izdatkov v gospodinjstvu z naslovi, ki smo jih upoštevali pri odhodkih v točki 1.3.? Predvsem kaže najprej opozoriti na prispevke in davke, ki jih najdemo med odhodki v celotnem znesku, med izdatki pa le v znesku, ki ni bil prvotno članom gospodinjstva odtegnjen in ki je za toliko zmanjšal njihove prejemke v primerjavi s prihodki. Del prispevkov in davkov, ki so navedeni med odhodki, je nasprotno treba plačati kasneje, kar pomeni, da bodo povzročili izdatke. Vendar ni nujno, da jih povzročijo v istem razdobju. Obračunane davke za neko koledarsko leto je namreč treba vključiti v bilanco prihodkov in odhodkov ne glede na to, da bodo plačani šele v začetku naslednjega leta. Do trenutka plačila ima gospodinjstvo iz tega naslova obveznost. Podobno velja za prejete obresti, ki so v določenem razdobju vključene med prihodki po obračunanem znesku in med izdatki po tedaj plačanem znesku.

Materialni stroški se v proučevanem razdobju ne pojavljajo nujno v enakem znesku kot tedanji izdatki v zvezi z istimi stvarmi ali storitvami. Če se materialni stroški pojavljajo prej kot ustrezni izdatki, pomeni, da ima gospodinjstvo iz tega naslova do dobavitelja še obveznost. Če se materialni stroški pojavljajo kasneje kot ustrezni izdatki, pa pomeni, da je pred porabo imelo gospodinjstvo kake že plačane stvari na zalogi ali pa da jih dobavitelj še ni dostavil, čeprav je že prejel denar in da ima gospodinjstvo iz tega naslova do njega terjatev.

Amortizacija, ki se pojavlja med odhodki oziroma stroški v proučevanem razdobju, pomeni v gospodinjstvu postopno

izgubljanje vrednosti obstojnih stvari. Amortizacija ni nikak izdatek. Izdatek se je nasprotno pojavil, ko je bila obstojna stvar kupljena in plačana v gotovini. Če je bila kupljena na kredit, se izdelek pojavi šele z njegovim vračilom. V seznamu izdatkov se pojavljajo obstojne stvari potemtakem bistveno drugače kot v seznamu odhodkov.

Končno odhodke dopolnjuje na višino prihodkov prihrank tekočega razdobja. To pa ni nujno tudi prihrank denarja. Tudi v zvezi s prihrankom so se pojavili izdatki, če smo npr. denar vložili v izgradnjo stanovanjske hiše, nakup stanovanjske opreme, avtomobila ali v zaloge živil.

Kot nasprotje prihranka, ki dopolnjuje odhodke na višino prihodkov, smo v točki 1.3. navedli porabo prihranka preteklih razdobj. Ali je ta ekonomska kategorija povezana s prejemki ali z izdatki? Če ima svoj izvor le v amortizaciji obstojnih stvari, ni povezana niti s prejemki in niti z izdatki. Če so za tekoče nakupe bila porabljen prihranjen denarna sredstva preteklih razdobj, imamo opravka z izdatkom. Če je pa nasprotno bilo treba nekaj prodati, npr. umetniško sliko,

*Bilanca prejemkov in izdatkov
v gospodinjstvu za razdobje . . .*

Prejemki	Izdatki
Začetno stanje denarja	Za plačilo neodtegnjenih davkov in prispevkov (in obveznosti v tej zvezi)
Iz neto zneska prihodkov (in terjatev v tej zvezi)	Za plačilo obresti od dobljenih kreditov (in obveznosti v tej zvezi)
Iz prejetega posojila denarja (vključno s prejetim predujmom in preplačilom)	Za plačilo kupljenih stvari in storitev (in obveznosti v tej zvezi)
Iz prodaje stvari iz okvira premoženja (in terjatev v tej zvezi)	Za vračilo dobljenega kredita
Iz vračila danega kredita (in terjatev v tej zvezi)	Za dani kredit (vključno z danimi predujmi in preplačili)
	Končno stanje denarja

imamo najprej opravka s prejemki, ki so nato omogočili izdatke v zvezi z nakupom, denimo, hrane.

Po vseh teh pojasnilih nam je povsem razumljiva tudi bilanca prejemkov in izdatkov, kot je prikazana na strani 40.

To je pravzaprav tudi poenostavljena teoretska posplošitev „gospodinjske knjige“, ki je smiselno samo blagajniški dnevnik v gospodinjstvu in nikakor ne obsega vseh kategorij ekonomike gospodinjstva. Res pa v zgornjem smislu ni zajeta samo gotovina v blagajni, temveč tudi denar na žiro in tekočem računu.

Kadar imamo pred očmi prejemke in izdatke, moramo pri gospodarjenju v okviru gospodinjstva razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

1) *Kako povečati prejemke in s tem možnosti za zadovoljevanje potreb, ki so povezane z nakupom ustreznih prvin in z njim povezanimi izdatki?*

2) *Kako v okviru razpoložljivega denarja zagotoviti njegovo čim bolj racionalno porabo in s tem možnosti za zadovoljevanje potreb, ki so povezane z nakupom ustreznih prvin in z njim povezanimi izdatki?*

3) *Kako v primeru vnaprejšnje oskrbe s prvinami, ki je povezana z dobljenimi krediti, zagotoviti, da kasnejši izdatki ob vračilu kreditov in plačilu obresti, ne bi ovirali izdatkov za tedanje tekoče zadovoljevanje potreb?*

Kazalnik uspešnosti gospodarjenja z denarjem v okviru gospodinjstva pa je **koeficient likvidnosti ali plačilne zmožnosti gospodinjstva**, ki je opredeljen kot

*razpoložljivi denar za poravnavo obveznosti
v določenem razdobju*

zapadle obveznosti v določenem razdobju

Koeficient, ki je večji od 1, pove, da je gospodinjstvo likvidno, to je da lahko poravna vse obveznosti v tem razdobju, koeficient, ki je manjši od 1, pa, da je gospodinjstvo

nelikvidno, to je, da ne more poravnati vseh obveznosti v njem.

1.5. PREMOŽENJE IN OBVEZNOSTI DO VIROV PREMOŽENJA V GOSPODINJSTVU

Premoženje v gospodinjstvu sestoji iz stvari, pravic in denarja ter je opredeljeno z njihovim stanjem v proučevanem trenutku.

Premoženje v obliki stvari je mogoče razčleniti na obstojne in porabne stvari.

Obstojne stvari zajemajo:

Aa) zemljišča;

Ab) stanovanjske zgradbe ali stanovanja;

Ac) stanovanjsko in drugo opremo, ki obsega gospodinjske stroje, naprave, orodje, prevozna sredstva in inventar, vključno knjižnico in podobne zbirke;

Ač) obleko, obutev, nakit in druge obstojne stvari za osebno uporabo;

Ad) dolgoletne nasade;

Ae) živali.

Porabne stvari pa zajemajo:

Ba) zalogo hrane, pijač in tobaka;

Bb) zalogo goriva in podobnega materiala;

Bc) zalogo zdravil in higienskega materiala;

Bč) zalogo pisarniškega in drugega materiala.

Nepremičnine zajemajo postavke pod Aa) in Ab) ostalo so premičnine.

Obstojne stvari so sestavni del premoženja v gospodinjstvu po svoji neodpisani vrednosti, medtem ko se je njihova amortizacija že pojavila med stroški oziroma odhodki v gospodinjstvu. Le zemljišča, umetnine in nekatere zbirke praviloma ne izgubljajo svoje začetne vrednosti, čeprav trajno nastopajo kot prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva in omogočajo zadovoljevanje določenih potreb. Kako

ostale obstojne stvari izgubljajo svojo začetno vrednost, ki se nato pojavlja med stroški oziroma odhodki, je v marsičem zadeva svobodne presoje. Pri nekaterih analizah so celo med obstojnimi stvarmi upoštevana le zemljišča, stanovanjske zgradbe (ali stanovanja) in posebej izbrana oprema, kar nato pomeni, da je nabava vseh drugih obstojnih stvari že takoj upoštevana med odhodki. V vsakem primeru pa je koristno razlikovati praktično poenostavitev od teoretsko čistega modela.

Medtem ko obstojne stvari kot sestavni deli premoženja v proučevanem gospodinjstvu nastopajo v vlogi prvin pri tamkajšnjem procesu potrošnje, ki vodi do zadovoljevanja potreb, je zadeva v pogledu porabnih stvari nekoliko drugačna. Dokler so te še sestavni del premoženja v proučevanem gospodinjstvu, še ne nastopajo v vlogi prvin pri tamkajšnjem procesu potrošnje, ki vodi do zadovoljevanja potreb, temveč čakajo na takšno svojo vlogo. Ko začno v njej nastopati, pa prenehajo obstajati, torej jih tudi ni več mogoče voditi kot sestavne dele premoženja. Zaloga obstojnih stvari je v okviru premoženja prikazana po nabavnih cenah, ko začno te stvari nastopati v svoji vlogi, pa njihova vrednost takoj in v celoti preide med stroške oziroma odhodke. Pri nekaterih analizah poenostavljeno domnevamo, da zaloge porabnih stvari v okviru gospodinjstva niso bistvene, kar pomeni, da je njihova nabava že takoj upoštevana med odhodki. Spet pa je koristno razlikovati praktično poenostavitev od teoretsko čistega modela.

Ko obravnavamo stvari kot sestavni del premoženja v gospodinjstvu, moramo paziti na dvoje: da so res last kakega člana tega gospodinjstva in da niso prikazane po višji vrednosti, kot jo je mogoče zanje dobiti na trgu, če bi bile prodane. Kolikor bi zanemarili ti dve zahtevi, bi utegnili imeti opravka tudi zgolj z navideznim premoženjem v proučevanem gospodinjstvu. Stalen dvig cen v razmerah inflacije nominalno sicer spreminja vrednostne izraze, vendar ga pri naših razglabljanjih zanemarjamo, ker govorimo o realnih in ne o nominalnih zneskih.

Drugo večjo skupino premoženja sestavljajo **pravice**. Z njimi razumemo zlasti tekoče terjatve in finančne naložbe.

Tekoče terjatve zajemajo:

Aa) terjatve v zvezi s prihodki, ki še niso privedli do prejemkov;

Ab) terjatve v zvezi s prodanimi stvarmi iz okvira premoženja, ki še niso privedle do prejemkov;

Ac) terjatve v zvezi s predujmi, danimi za stvari in storitve, ki so potrebne kot prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva;

Ač) terjatve v zvezi s preplačili in druge terjatve.

Finančne naložbe pa zajemajo:

Ba) dane kredite;

Bb) kupljene vrednostne papirje in druge oblike finančnih naložb.

Medtem ko se tekoče terjatve hitro pretvorijo v denar, so finančne naložbe lahko dolgoročnega ali celo trajnega značaja. Njihov glavni namen je v pridobivanju finančnih prihodkov. Med terjatvami pa takrat, kadar proučujemo gospodinjstvo kot celoto, ne more biti takšnih iz medsebojnih razmerij med člani, temveč le takšne, ki se nanašajo na nekoga iz okolja, v katerem obstaja gospodinjstvo.

Tudi pravice smejo biti izkazane v okviru premoženja zgolj s tistim zneskom, ki ga je realno mogoče pričakovati v denarni obliki, kadar so likvidirane. V nasprotnem primeru bi se iz tega naslova spet utegnilo pojaviti navidezno premoženje. Tretjo večjo skupino premoženja sestavlja **denar**. Ta je v načelu lahko:

a) denar v blagajni ali žepu;

b) denar na žiro računu ali tekočem računu;

c) denar na deviznem računu.

Prvine procesa potrošnje, o katerih je bil govor v točki 1.2., ni mogoče preprosto primerjati s premoženjem ali sredstvi, o katerih je govor sedaj. Med prvinami procesa potrošnje smo našli stvari, storitve in ljudi z opravljenim delom, med premoženjem pa stvari, pravice in denar. Storit-

ve in ljudje kot prvine procesa potrošnje niso sestavni del premoženja, pravice in denar kot sestavni del premoženja niso prvine procesa potrošnje. Razlika med stvarmi kot prvinami procesa potrošnje in stvarmi kot sestavnim delom premoženja pa je v tem, da so prve upoštevane z njihovim nastopanjem v proučevanem razdobju, ko jim ustreza izgubljena vrednost, in druge z njihovim nastopanjem v proučevanem trenutku, ko jim ustreza še neodpisana vrednost; prvo in drugo se seveda izključuje.

Do sedaj smo v zvezi s premoženjem v gospodinjstvu odgovarjali na vprašanje „kaj“? Sedaj pa moramo še na vprašanje „od kod“? V tem primeru pridemo do razumevanja obveznosti. Kot viri premoženja v proučevanem gospodinjstvu se lahko pojavljajo tudi druge pravne in fizične osebe, do katerih ima nato gospodinjstvo oziroma njegovi člani obveznosti.

Obveznosti lahko razčlenimo na dve skupini: na tekoče obveznosti in na obveznosti iz naslova finančnih naložb drugih.

Tekoče obveznosti zajemajo predvsem:

Aa) obveznosti v zvezi s predujmi za še neopravljeno delo, ki bo potem, ko bo opravljeno, ustvarilo prihodke;

Ab) obveznosti v zvezi s stvarmi in storitvami, ki so potrebne kot prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, a so kot takšne že bile pridobljene, čeprav še ne plačane;

Ac) obveznosti v zvezi s prispevki in davki, ki so že bili obračunani, a še ne plačani, prav tako v zvezi z obračunanimi, a še neplačanimi obrestmi;

Ač) obveznosti v zvezi s prejetimi preplačili in druge obveznosti.

Obveznosti iz naslova finančnih naložb drugih pa zajemajo v glavnem:

Ba) prejete kredite (in prejeta posojila denarja kot njihov del).

Med obveznostmi takrat, kadar proučujemo gospodinjstvo kot celoto, ne more biti takšnih iz medsebojnih razmerij

med njegovimi člani, temveč le takšne, ki se nanašajo na nekoga iz okolja, v katerem obstaja gospodinjstvo.

Obveznosti ne smejo biti izkazane v manjšem znesku, kot ga je treba plačati, kadar zapadejo. Po njihovi zapadlosti pa razlikujemo takojšnje, kratkoročne in dolgoročne obveznosti. Obveznosti do drugih pravnih in fizičnih oseb kot virov premoženja v proučevanem gospodinjstvu so praviloma manjše od samega premoženja, saj v nasprotnem primeru ne bi nihče bil pripravljen kreditirati člane takšnega gospodinjstva. Razlika med večjim premoženjem v gospodinjstvu in manjšimi obveznostmi do drugih pa pove, kolikšno je **čisto premoženje v tem gospodinjstvu**. Če premoženje v gospodinjstvu zaradi primerjave z istovrstnimi kategorijami v temeljni organizaciji združenega dela imenujemo sredstva v gospodinjstvu, lahko čisto premoženje v gospodinjstvu ob podobni primerjavi imenujemo tudi **gospodinjški sklad**. Očitno pa je po svojem nastanku gospodinjški sklad kumulativni prihranek v gospodinjstvu, to je neporabljeni čisti dohodek do proučevanega trenutka. Pri tem ni nujno, da so prihranek dosegli obstoječi člani gospodinjstva; lahko so ga tudi pretekli člani, ki jih ni več.

Vse do sedaj obravnavane pojme moremo spet prikazati v bilančni obliki. Ker so izraženi vrednostno, je tudi bilanca na obeh straneh uravnotežena:

*Bilanca stanja premoženja in obveznosti
do njegovih virov v gospodinjstvu na dan . . .*

Premoženje	Obveznosti do virov premoženja
Stvari	Obveznosti do drugih
Obstojne stvari (po neodpisani vrednosti)	Tekoče obveznosti
Porabne stvari	Obveznosti iz naslova finančnih naložb drugih
Pravice	
Tekoče terjatve	
Finančne naložbe	Saldo: Gospodinjški sklad ali čisto premoženje v gospodinjstvu
Denar	

Kadar imamo pred očmi premoženje, to je sredstva, in obveznosti do virov tega premoženja, moramo pri gospodarjenju v okviru gospodinjstva razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

1. *Kako povečati premoženje v okviru gospodinjstva, če upoštevamo pri tem možnosti, ki jih daje pridobljeni čisti dohodek?*

2. *Do katere mere je mogoče povečati premoženje v okviru gospodinjstva s pomočjo obveznosti in kakšne bi morale biti te obveznosti, da ne bi njihova poravnava ob zapadlosti otežkočala tekoče zadovoljevanje potreb?*

3. *Kakšna naj bo sestava premoženja v okviru gospodinjstva, da bi pripomogla največ k zadovoljevanju potreb v kratkem in dolgem roku?*

Kazalnik uspešnosti gospodarjenja s premoženjem v okviru gospodinjstva je v nekem zelo omejenem smislu **koeficient donosnosti (rentabilnosti) finančnih naložb gospodinjstva**, ki je opredeljen kot:

finančni prihodki

povprečno stanje finančnih naložb

Presoja tega koeficienta je olajšana, če ga primerjamo z obrestno mero, ki velja pri bančnih kreditih. V razmerah inflacije pa nikakor ne more biti dober kazalnik uspešnosti gospodarjenja s premoženjem, ker je realno vrednost premoženja mogoče ohraniti le, če ima obliko stvari.

Kak splošnejši kazalnik donosnosti v okviru gospodinjstva ni zanimiv.

Pri presoji življenjske ravni v okviru gospodinjstva se pa utegne pojaviti kot zanimiv **koeficient opremljenosti s premoženjem v gospodinjstvu**, to je

*povprečno stanje premoženja v gospodinjstvu
v določenem razdobju*

*povprečno število članov gospodinjstva
v določenem razdobju*

Podobno velja za bolj parcialni koeficient opremljenosti z obstojnimi stvarmi v gospodinjstvu, to je

*povprečno stanje obstojnih stvari v gospodinjstvu
v določenem razdobju*

*povprečno število članov gospodinjstva
v določenem razdobju*

ali za koeficient opremljenosti s čistim premoženjem v gospodinjstvu, to je

*povprečno stanje čistega premoženja (ali
gospodinjanskega sklada) v gospodinjstvu
v določenem razdobju*

*povprečno število članov gospodinjstva
v določenem razdobju*

V vseh teh primerih je spet število članov gospodinjstva lahko preračunano na že omenjene potrošniške enote, kar nam ustvarja boljšo predstavo.

2. ZASNOVA EKONOMIKE TEMELJNE ORGANIZACIJE ZDRUŽENEGA DELA

2.1. POJMOVANJE TEMELJNE ORGANIZACIJE ZDRUŽENEGA DELA IN NJENE EKONOMIKE

Kolikor zanemarjamo še obstoječe ostanke naturalnega gospodarstva, kjer so npr. v okviru kmetijskega gospodarstva pridobljeni pridelki, s katerimi se individualno zadovoljujejo potrebe v okviru kmetijskega gospodinjstva, je pogoj za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva praviloma le osebni dohodek (z dopolnili, o katerih je bil govor v točki 1.3.). Do njega pa pridejo člani gospodinjstva, če delujejo pridobitno pri proizvodnji stvari in opravljanju storitev za druge, jih prodajo in nato uveljavijo udeležbo v dohodku iz takšne dejavnosti. Takšna pridobitna dejavnost je le v manjšem obsegu izvedljiva s samostojnim osebnim delom s sredstvi v lasti občanov. Zato bomo v nadaljevanju jemali kot pravilo, da je osebni dohodek odvisen od vključevanja posameznega človeka kot delavca v združeno delo z družbenimi sredstvi. Zanemarili bomo torej tudi prehodne oblike med obema skrajnostma, kjer se delavci ali delovni ljudje vključujejo v pogodbene organizacije združenega dela, temeljne zadružne organizacije, kmetijske zadruge ali druge zadruge in tako pridobijo svoje osebne dohodke. Upoštevali bomo le vključevanje ljudi kot delavcev v temeljne organizacije združenega dela, v delovne skupnosti in enovite delov-

ne organizacije. Vsaka temeljna organizacija združenega dela je vedno sestavni del določene delovne organizacije in v primeru, ko delovna organizacija ni sestavljena iz več temeljnih organizacij, ima sama položaj, pravice, obveznosti in odgovornosti, ki so sicer značilne za temeljno organizacijo. Zato bomo v nadaljevanju govorili samo o temeljnih organizacijah združenega dela. Kar se tiče delovnih skupnosti, pa naj že na tem mestu omenimo, da se pojavljajo v delovni organizaciji s temeljnimi organizacijami, sestavljeni organizaciji združenega dela ali drugi organizaciji združenega dela, v kmetijski ali drugi zadrugi, banke, zavarovalni skupnosti in organizacijah poslovnega združevanja, v samoupravni interesni skupnosti in v organih družbenopolitičnih skupnosti, družbenopolitičnih organizacijah, drugih družbenih organizacijah in društvih.

Delavec se vključuje v določeno temeljno organizacijo združenega dela ali delovno skupnost zato, da bi si s svojim delom v okviru združenega dela z družbenimi sredstvi trajno zagotavljal osebni dohodek in ustrezni del sredstev skupne porabe za zadovoljevanje potreb v okviru svojega gospodinjstva. Zato tudi presoja uspešnost svojega vključevanja z zneskom osebnega dohodka in sredstev skupne porabe, ki mu pripada, delavci posamezne temeljne organizacije ali delovne skupnosti kot celota pa presojajo uspešnost svojega dela z razmerjem tamkajšnjih osebnih dohodkov in sklada skupne porabe, ki odpadejo na pogojnega delavca. Toda delavec, ki se vključuje v združeno delo zato, da bi zadovoljil potrebe v svojem gospodinjstvu, postane s tem tudi upravljalec. Da bi delavci prišli do osebnih dohodkov in sklada skupne porabe, morajo s svojim skupnim delom na družbenih sredstvih proizvesti in prodati proizvode oziroma opravljati storitve in s tem pridobiti tudi dohodek, ki je namenjen za razširitev materialne osnove dela, to je za povečanje poslovnega sklada, in dohodek, ki je namenjen za rezerve, to je za rezervni sklad. Pred tem pa morajo z dohodkom zagotoviti tudi zneske, ki so namenjeni za splošno in skupno zadovoljevanje potreb. Le s tem si tudi trajno

zagotavljajo osebne dohodke in sklad skupne porabe. V okviru temeljnih organizacij združenega dela in delovnih skupnosti se potemtakem individualni cilji delavcev kot porabnikov stapljajo s cilji delavcev kot upravljalcev, ki nastopajo kot dobri gospodarji pri pridobivanju in razporejanju dohodka. Delavci odločajo o pridobivanju in razporejanju vsega dohodka ne glede na to, ali so pogoji tega pridobivanja in razporejanja z vidika posamezne temeljne organizacije ali delovne skupnosti postavljeni interno ali eksterno. Res pa je dohodek, ki ga pridobivajo delavci v delovni skupnosti v primerjavi z dohodkom, ki ga pridobivajo delavci v temeljnih organizacijah, nekoliko okrnjen; praviloma ne obsega akumulacije, to je tistega dela, ki je namenjen za rezervni sklad in poslovni sklad.

Za organiziranje **temeljne organizacije** je potrebno, da so izpolnjeni trije temeljni pogoji hkrati. To je:

- 1) da je delovna celota;
- 2) da je rezultat skupnega dela v tej delovni celoti mogoče samostojno izraziti kot vrednost v delovni organizaciji ali na trgu;
- 3) da lahko delavci v tej delovni celoti uresničujejo svoje družbenoekonomske in druge samoupravne pravice.

Prvo pomeni, da morajo biti delavci v temeljni organizaciji neposredno povezani z enotnim delovnim procesom, da so s tem pri delu med seboj odvisni, a tudi, da dosegajo skupen rezultat dela. Pri delovni celoti gre za enoten delovni proces z delavci v tej celoti, medtem ko gre v delovni organizaciji za celovit poslovni proces, sestavljen iz več delovnih celot. Delovna celota je pa tehnološko pogojena.

Drugo pomeni, da je rezultat skupnega dela v temeljni organizaciji mogoče izmeriti ne samo količinsko, temveč tudi vrednostno, temeljna organizacija mora biti usposobljena ustvarjati prihodke s prodajo na trgu ali v okviru delovne organizacije, s svobodno menjavo dela, z udeležbo v skupnem prihodku ali skupnem dohodku, s temi prihodki pa pridobivati dohodek.

Tretje pomeni, da mora temeljna organizacija omogočati delavcem, da opravljajo vlogo nosilca samoupravljanja ne samo v njenem okviru, temveč v družbi kot celoti. Delavci morajo biti sposobni spremljati ne samo uporabo dohodka, temveč tudi sredstev temeljne organizacije v lastnem okviru, v delovni organizaciji, v sestavljeni organizaciji, v bankah, a tudi drugod.

Temeljna organizacija z organizacijskega vidika ni mini delovna organizacija. Šele več temeljnih organizacij sestavlja delovno organizacijo z vsemi poslovnimi funkcijami. Čeprav v načelu pripadajo vsaki temeljni organizaciji vse upravljalne funkcije, ki se nanašajo nanjo, se le zaradi razlogov racionalnosti določene odločitve sprejemajo po samoupravni poti prek delegatov šele na ravni delovne organizacije. Nasprotno pa temeljne poslovne funkcije in informacijske funkcije že od samega začetka ne najdemo več pri vsaki temeljni organizaciji v celoti.

V **delovni organizaciji** kot gospodarski celoti obstajajo npr. vse temeljne poslovne funkcije, to je kadrovska funkcija, tehnična funkcija, nakupna funkcija, funkcija ustvarjanja učinkov (funkcija proizvodnje ali opravljanja storitev), prodajna funkcija in finančna funkcija. Proizvajalna temeljna organizacija se nasprotno neizbežno ukvarja s pripadajočim delom funkcije proizvodnje, trgovinska temeljna organizacija pa z nakupno in prodajno funkcijo, medtem ko je izvajanje drugih temeljnih poslovnih funkcij lahko prepuščeno delovni skupnosti na ravni delovne organizacije ali drugi temeljni organizaciji; prva možnost je uporabljena v zvezi z izvajanjem kadrovske in finančne funkcije in druga možnost v zvezi z izvajanjem tehnične funkcije, zlasti glede vzdrževanja delovnih sredstev. Prav tako v delovni organizaciji kot gospodarski celoti obstajajo npr. vse informacijske funkcije, ki so navadno vključene v delovanje računovodske, načrtovalno-analitske službe in drugih strokovnih služb. Z njimi se sicer lahko v celoti ali vsaj delno ukvarjajo tudi v temeljni organizaciji, ki ima kot svoje izhodišče del funkcije proizvodnje ali opravljanja storitev oziroma nakupno in prodajno funkcijo. Vendar

je pogostejša rešitev, da se z njimi ukvarjajo delovne skupnosti na ravni delovne organizacije ali druge temeljne organizacije; prva možnost je npr. uporabljena v zvezi z računovodsko ali načrtovalno-analitsko službo, druga pa v zvezi z računskim centrom.

Temeljna organizacija združenega dela je potemtakem delovna celota in izhodiščna samoupravna enota, ne pa že gospodarska celota. Gospodarska celota in obvezna oblika združenega dela je šele delovna organizacija. Ta je po zakonski opredelitvi samostojna samoupravna organizacija delavcev, povezanih s skupnimi interesi pri delu in organiziranih v temeljne organizacije v njeni sestavi ali neposredno povezanih z enotnim delovnim procesom. Šteje se, da so delavci povezani s skupnimi interesi pri delu v delovni organizaciji, kadar je njihov delež v poslovanju delovne organizacije pogoj, da bi delovna organizacija mogla z delom, ki ga opravljajo delavci v njej, uresničevati dejavnost, za katero je bila ustanovljena. Do sedaj smo se bolj zaustavljali na temeljnih organizacijah in nato na njihovem vključevanju v delovne organizacije. Tudi **delovne skupnosti** obstajajo v okviru delovnih organizacij. Kot vemo, oblikujejo delovno skupnost delavci, ki opravljajo administrativno-strokovna, pomožna in tem podobna dela skupnega pomena za temeljne organizacije v sestavi delovne organizacije, za organizacije združenega dela, združene v sestavljeno organizacijo, za samoupravne skupnosti, splošna združenja, družbenopolitične organizacije, druge družbene organizacije in društva ter družbenopolitične skupnosti. Delovna skupnost za potrebe drugih izvaja kadrovske funkcije, finančno funkcijo, najrazličnejše skupke informacijskih funkcij, kakor tudi različna druga pomožna dela iz okvira drugih poslovnih funkcij. Nasprotno se ukvarja z nakupno in prodajno funkcijo le izjemoma, če ni pogojev, da bi se za njihovo opravljanje organizirala temeljna organizacija.

Delovna skupnost ni organizacija združenega dela; z organizacijami združenega dela razumemo le temeljne organizacije, delovne organizacije in sestavljene organizacije združenega

dela. Res pa najdemo tudi pri vsaki delovni skupnosti zanjo značilen poslovni proces s storitvami kot poslovnimi učinki. Zato bomo v nadaljevanju lahko preprosto govorili zgolj o temeljnih organizacijah združenega dela, o tamkajšnjih gospodarskih pojavih in njihovih zakonitostih, medtem ko lahko tamkajšnja spoznanja z nebitvenimi omejitvami razširimo še na delovne skupnosti. Tako smo prišli do točke, ko moramo nekaj spregovoriti še o ekonomiki temeljne organizacije združenega dela.

Ekonomika temeljne organizacije združenega dela je teoretska disciplina, ki proučuje gospodarske pojave v okviru posamezne temeljne organizacije, pri njenih stikih z drugimi temeljnimi organizacijami in delovnimi skupnostmi ter pri njenem vključevanju v celoto združenega dela. Njen namen je pojasniti značilnosti gospodarskih pojavov, poiskati zakonitosti pri njihovem nastopanju in postaviti načela, po katerih se je treba ravnati, če želimo, da naj bo poslovni proces temeljne organizacije v danih okoliščinah čim bolj uspešen. Na gospodarske pojave v okviru posamezne temeljne organizacije vpliva že njena konkretna dejavnost in zlasti to, ali deluje na področju gospodarskih dejavnosti ali na področju družbenih dejavnosti. Šele v večji meri ima področje njenega delovanja vpliv na njene stike z drugimi temeljnimi organizacijami in na njeno vključevanje v celoto združenega dela. Kljub temu pa je večino gospodarskih pojavov le mogoče posplošiti in jih obravnavati kot predmet najbolj splošne ekonomike temeljne organizacije združenega dela.

Za razvito ekonomiko temeljne organizacije združenega dela je značilno, da obravnava temeljno organizacijo pretežno s poslovno-sistemskega vidika. To pomeni, da jo obravnava kot celoto medsebojno povezanih sestavin, ki omogočajo njen poslovni proces in pri njem v večji ali manjši meri vplivajo druga na drugo, hkrati pa tudi kot enoto, ki je obdana s svojim okoljem, s katerim prav tako v večji ali manjši meri obstajajo medsebojni vplivi. In še več. Obravnava jo kot samostojno tvorbo, v kateri ob stalnih spremembah poteka poslovni proces po lastnih zakonitostih, da bi z njim v

končni stopnji bil ostvarjen smoter delavcev kot njihovih upravljalcev. Če se želimo izraziti „moderno“, bomo rekli, da pri ekonomiki temeljne organizacije združenega dela obravnavamo temeljno organizacijo kot odprt in dinamičen poslovni sistem.

Razmerje med ekonomiko temeljne organizacije združenega dela kot teoretsko disciplino in gospodarsko stvarnostjo v posamezni temeljni organizaciji je skladno z načelnim razmerjem med teorijo in prakso nasploh. Tako teorija kot praksa se lahko razvijata ločeno druga od druge. Toda prodornost prve ter uspeh druge sta odvisna v znatni meri ravnó od njune medsebojne povezanosti. Teorija mora izhajati iz izkušenj prakse in služiti praksi. Njeni sklepi so resnični le tedaj, če jih potrdi praksa. Z druge strani pa bo praksa slaba, če ne bo izrabila spoznanj, do katerih se je dokopala teorija.

2.2. PRVINE POSLOVNEGA PROCESA, POSLOVNI STROŠKI IN UČINKI

Vsaka temeljna organizacija združenega dela se ukvarja s povsem določeno dejavnostjo, ki šteje s pravnega vidika kot njen poslovni predmet, z ekonomskega vidika pa o njej govorimo kot o poslovnem procesu, ki ima kot svojo posledico proizvedene stvari ali opravljene storitve, ki štejejo kot poslovni učinki. Nikakega poslovnega procesa si pa ni mogoče zamisliti brez njegovih prvin, s katerimi razumemo:

- 1. delovna sredstva**
- 2. delovne predmete**
- 3. storitve drugih**
- 4. delavce z njihovo delovno silo in opravljenim delom.**

Medtem ko so te prvine input ali vložek v sam proces, so proizvedene stvari in opravljene storitve output ali izložek iz tega procesa. Nikakega poslovnega procesa si ni mogoče zamisliti brez ustreznih prvin v prej navedenem smislu, brez

poslovnih učinkov v prej navedenem smislu pa ne bi imel nikakega smisla.

Delovna sredstva so obstojne stvari in se v glavnem pojavljajo kot zemljišča, zgradbe, oprema (stroji, naprave in napeljave, orodje, prevozna sredstva, inventar), dolgoletni nasadi in osnovna čreda. Delovna sredstva pri poslovnem procesu ne spremenijo svoje oblike, temveč vstopajo vanj le s svojimi lastnostmi; te so vezane na njihov obstoj v celoti. Pri poslovnem procesu izrabljamo koristne lastnosti delovnih sredstev; izrabljamo pa te lastnosti le toliko časa, dokler delovna sredstva obstajajo. Delovna sredstva se res pri posameznem procesu ne spremenijo tako, da bi prenehala obstajati s prvotno obliko in s prvotnimi lastnostmi. Pač pa je njihova življenjska doba omejena zaradi fizične obrabe, fizičnega staranja, tehničnega staranja in ekonomskega staranja. Potroškov delovnega sredstva neposredno ni mogoče izmeriti. Pač pa jih zaradi dejstva, da je življenjska doba vsakega delovnega sredstva omejena, le moramo v vsakem razdobju predpostavljati. Amortizacijska stopnja je pravzaprav izraz predpostavljenih potroškov delovnega sredstva. Letna amortizacijska stopnja je opredeljena pri časovnem amortiziranju kot stopnja udeležbe posameznega leta v celotni življenjski dobi delovnega sredstva. Kaže torej na to, kakšna je udeležba potroškov posameznega leta v funkcionalni celoti danega delovnega sredstva. Če tako opredeljeno letno amortizacijsko stopnjo pomnožimo s 100, dobimo letni amortizacijski odstotek. Če ima npr. delovno sredstvo 10-letno življenjsko dobo, je treba računati z letno stopnjo amortizacije 0,1 ali z 10 % letno amortizacijo. Letno amortizacijo kot strošek nastopanja tega delovnega sredstva v proučevanem letu pa dobimo, če pomnožimo nabavno vrednost delovnega sredstva z njegovo letno amortizacijsko stopnjo.

Z **delovnimi predmeti** razumemo porabne stvari; razčlenjujemo jih na material, polproizvode in dele ter kupljeno energijo, a tudi naravne snovi, ki vstopajo v obravnavani proces kot njegova prvina; v določenem smislu se kot delovni predmeti pojavljajo še lastna nedokončana proizvodnja,

polproizvodi in deli, dokončani proizvodi in trgovsko blago. Delovni predmeti pri poslovnem procesu prenehajo obstajati kot stvari s svojo prvotno samostojno obliko in s prvotnimi lastnostmi. Nastopanje delovnih predmetov je potemtakem hkrati že njihova negacija. Potroški delovnih predmetov v določenem razdobju so potemtakem enaki količinam, ki so v tistem razdobju zaradi nastopanja pri poslovnem procesu prenehale obstajati. Stroški delovnih predmetov so pa zmnožek porabljenih količin z njihovo nabavno ceno.

S **storitvami** kot prvino določenega procesa je treba razumeti ne samo prevozne storitve, poštne, telefonske in telegrafske storitve, storitve v zvezi z denarnim in plačilnim prometom ali razna popravila, temveč tudi pojav patentov in licenc, ki jih nikakor ni mogoče istovetiti z delovnimi sredstvi, delovnimi predmeti ali delavci kot prvino. V prvem primeru so potroški storitev že enaki količinam storitev, ki so bile vključene v sam proces, medtem ko so v drugem primeru storitve potrošene šele v daljšem razdobju in je potroške treba videti v njihovih amortizacijskih stopnjah, podobno kot pri delovnih sredstvih. Stroški storitev so pa v vsakem primeru spet zmnožek njihovih potroškov in njihove nabavne cene. V širšem smislu je s storitvami treba razumeti tudi tiste, ki se skrivajo za prispevki in davki ali pridobivanjem sredstev z različnimi obveznostmi.

Z **delovno silo** je treba razumeti celoto fizičnih in intelektualnih lastnosti, ki jih ima delavec in ki jih razdaja v poslovnem procesu kot procesu dela. Potroški delovne sile so v načelu opredeljeni z dolžino trajanja procesa dela in z intenzivnostjo dela. Kalkulativni stroški dela oziroma osebni dohodki so pa zmnožek tako opredeljenih potroškov z ustrezno postavko. Gledano bolj podrobno, so ti osebni dohodki odvisni od delovnih nalog, delovnega časa in delovnega uspeha delavca, medtem ko v končni stopnji nanje vpliva še uspeh temeljne organizacije, v kateri delavec dela. V širšem smislu je kot strošek dela treba obravnavati še oblikovanje sklada skupne porabe.

Če proučujemo prvine in učinke poslovnega procesa v bilančni obliki, pridemo do naslednjega pojmovnega pregleda:

*Naturalna bilanca poslovnega procesa
v okviru temeljne organizacije združenega dela
za razdobje . . .*

Prvine	Učinki
Delovna sredstva Delovni predmeti Angažirane storitve Delavci z delovno silo	Proizvedene stvari Opravljenе storitve

Določeni učinki predpostavljajo ustrezne prvine, dane prvine pa omogočajo samo določene učinke. Pri gospodarjenju v okviru temeljne organizacije združenega dela pa moramo razrešiti naslednja vprašanja:

- 1. Kaj? Ali z drugimi besedami, katere vrste proizvodov proizvajati in storitev opravljati?*
- 2. Koliko? Ali z drugimi besedami, kakšne količine proizvodov proizvajati in storitev opravljati?*
- 3. Kako? Ali z drugimi besedami, s kakšno kombinacijo prvin in s kakšnimi njihovimi potroški doseči predvidene poslovne učinke?*

Temeljni kazalnik uspešnosti gospodarjenja v okviru temeljne organizacije združenega dela je s tega vidika **koeficient naravno izražene gospodarnosti v TOZD**, ki je v tehničnem smislu opredeljen kot:

*količina poslovnih učinkov, to je proizvodov
ali storitev*

potroški prvin, ki omogočajo ustvarjanje učinkov

Dano količino poslovnih učinkov je treba doseči s čim manjšim potroškom prvin ali z danim potroškom prvin doseči čim večjo količino poslovnih učinkov. Že spet ima-

mo opravka z varčevanjem, o katerem smo govorili v prejšnjem poglavju v zvezi z gospodinjstvom.

Tako zasnovani kazalnik tehnične gospodarnosti lahko zaradi različnega izražanja poslovnih učinkov in zlasti potroškov prvin zaobsega vsakokrat le zelo omejeni del celotnega poslovnega procesa v okviru temeljne organizacije združenega dela. Proučujemo lahko npr. le gospodarnost potroškov kakega delovnega predmeta ali delovnega sredstva. Če proučujemo gospodarnost potroškov dela, pa že govorimo o **koeficientu tehnične proizvodnosti v TOZD**, ki je opredeljen kot:

*količina poslovnih učinkov, to je proizvodov
ali storitev*

*povprečno število delavcev (ali opravljeni
delovni čas)*

V tem primeru presojamo uspešnost gospodarjenja v okviru temeljne organizacije združenega dela glede na količino poslovnih učinkov, ki odpade na enega delavca (ali na uro dela).

Vsi takšni tehnični kazalniki uspešnosti gospodarjenja so pa nepopolni, ker lahko z njimi osvetljujemo gospodarjenje v zelo omejenem smislu in so povsem neobčutljivi za vprašanje zamenjave prvin. Zato je najprej treba nadomestiti heterogene izraze potroškov prvin z vrednostnim izrazom teh potroškov, to je s stroški.

Stroški so cenovno izraženi potroški prvin poslovnega procesa, to je delovnih sredstev, delovnih predmetov, angažiranih storitev in delovne sile. Ali z drugimi besedami, so zmnožek njihovih potroškov z njihovimi cenami ali drugimi obračunskimi postavkami, ki omogočajo pretvorbo kvalitativno različnih potroškov v skupni vrednostni izraz. Stroškov torej ni, če nimamo opravka s prvinami poslovnega procesa, če se te prvine ne trošijo, če te prvine nimajo cene in če njihovo trošenje ni povezano z nastajanjem učinkov. V praksi se stroški pojavljajo kot materialni stroški, amortizacija in kot

vračunani deli dohodka, ki so povezani s trošenjem delovne sile in angažiranih storitev družbenih dejavnosti. Ob spreminjanju obsega dejavnosti se nekateri stroški spreminjajo, drugi pa ne; zato razlikujemo spremenljive (variabilne) in stalne (fiksne) stroške. Ko stroške porazdeljujemo po poslovnih učinkih, pa razlikujemo neposredne in splošne stroške.

Prodajne cene poslovnih učinkov niso nujno naslonjene na stroške učinkov, temveč se lahko gibljejo neodvisno od njih zaradi delovanja ponudbe in povpraševanja na trgu, a tudi regulacijske vloge države.

Če proučujemo prvine in učinke poslovnega procesa z vrednostnega vidika, pridemo do naslednjega pojmovnega pregleda v bilančni obliki:

*Vrednostna bilanca ustvarjanja učinkov
v okviru temeljne organizacije
združenega dela za razdobje . . .*

Prvine

Učinki

Materialni stroški učinka
Amortizacija učinka
Vračunani osebni dohodki učinka
Vračunani prispevki in davki in drugi vračunani dohodki, ki odpadejo na učinek
Saldo: dobiček pri učinku

Prodajna cena učinka
Saldo: izguba pri učinku

Medtem ko pri prejšnji bilanci še nismo imeli dveh uravnoveženih strani, ti sedaj zaradi vrednostnega izražanja prvin in učinkov že obstajata. Zato je tudi precej lažje odgovoriti na vsa tri prej zastavljena vprašanja in tudi presojeti gospodarnost pri posamezni vrsti poslovnega učinka, ki je sedaj opredeljena s koeficientom gospodarnosti posamezne vrste poslovnega učinka:

2.3. PRIHODKI IN ODHODKI V TEMELJNI ORGANIZACIJI ZDRUŽENEGA DELA

Delavci praviloma pridobivajo dohodek preko prihodkov, v katerih se zrcali družbeno priznanje za njihovo opravljeno delo. **Prihodke** v glavnem sestavljata prodajna vrednost proizvodov, ki jih je temeljna organizacija predala drugim, ali prodajna vrednost storitev, ki jih je opravila za druge. Proizvodi in storitve so učinki poslovnega procesa, s katerim se ukvarja dana temeljna organizacija; pri njem se kot prvine pojavljajo delovna sredstva, delovni predmeti, angažirane storitve in delavci s svojo delovno silo in opravljenim delom. Pri trošenju delovnih predmetov in angažiranih storitev se pojavljajo **materialni stroški**, kolikor niso v mislih storitve družbenih dejavnosti in financerjev; pri trošenju delovnih sredstev se praviloma pojavlja **amortizacija**, kolikor ni mišljen drobn inventar; delavci so pa udeleženi pri razporejanju dohodka s svojimi **osebnimi dohodki** in **skladom skupne porabe**. S prihodki je treba pokriti materialne stroške in amortizacijo, ki se nanašajo na prodane proizvode in opravljene storitve; le-ti so namreč **odhodki** pred ugotovitvijo dohodka, medtem ko drugi materialni stroški in amortizacija še oblikujejo vrednost zalog. Razlika med prihodki in tako opredeljenimi materialnimi stroški in amortizacijo je **dohodek**, ki ga delavci razporejajo za zadovoljevanje skupnih in splošnih družbenih potreb, za individualno zadovoljevanje potreb, za druge udeležbe v dohodku in za akumulacijo.*

*Za podrobnosti glej I. Turk: Strokovni vidik ugotavljanja in razporejanja dohodka v temeljnih organizacijah (Univerzum, Ljubljana 1978) in I. Turk: Strokovni vidiki vzpostavljanja dohodkovnih odnosov v organizacijah združenega dela (DDU, Univerzum, Ljubljana 1977)

To je najbolj načelna uvodna ugotovitev o sedaj obravnavanih ekonomskih kategorijah. Iz nje najprej spoznamo, da so prihodki večinoma specifična izvedenka iz cen poslovnih učinkov, odhodki pa iz stroškov poslovnih učinkov, s tem, da so časovno opredeljeni in se nanašajo na celotno temeljno organizacijo združenega dela, v kateri poteka pretvarjanje prvin v poslovne učinke.

V nasprotju z obrazložitvami, ki so veljale za gospodinjstva, sedaj v vseh stroških določenega razdobja še ne moremo videti odhodkov. Stroški, ki se pojavljajo v posameznem razdobju, še ne vplivajo nujno na tedanji poslovni izid. Lahko se namreč zadržujejo v nedokončani proizvodnji ali zalogi proizvodov, medtem ko merimo poslovni izid šele na podlagi prodanih proizvodov. Le pri storitveni dejavnosti stroški ne morejo oblikovati vrednosti zalog ter takoj vplivajo na poslovni izid. Vendar prevladujejo proizvodjalne temeljne organizacije združenega dela. Zato moramo jemati kot pravilo, da stroški, ki so se pojavili v določenem razdobju, še niso ekonomska kategorija, ki vpliva na tedanji poslovni izid. Le stroški, ki se nanašajo na prodane proizvode, imajo takšen značaj. O njih pa govorimo kot o rednih odhodkih. **Redni odhodki** so torej stroški, ki so povezani s prodanimi proizvodi in storitvami.

Redni odhodki so v določenem razdobju enaki tedanjim na novo obračunanim stroškom le, če je vrednost končne zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje enaka vrednosti začetne zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje oziroma kadar v temeljni organizaciji združenega dela ni niti zaloge proizvodov in niti nedokončane proizvodnje. Redni odhodki so v določenem razdobju manjši od tedanjih stroškov, če je vrednost končne zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje večja od vrednosti začetne zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje. Po drugi strani so redni odhodki v določenem razdobju večji od tedanjih stroškov, če je vrednost končne zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje manjša od vrednosti začetne zaloge proizvodov in nedokončane proizvodnje.

Iz dosedanjih razglabljanj pravzaprav že vidimo, da ni mogoče istovetiti odhodkov s stroški v istem razdobju. Odhodki so tisti stroški, ki po odbitku od prihodkov soustvarjajo poslovni izid v določenem obračunskem razdobju. Nasprotno so stroški cenovni izraz potroškov v istem obračunskem razdobju, ki so smotrno povezani s tedanjo dejavnostjo. Vsi stroški tega razdobja nimajo značaja odhodkov. Prav tako pa ni nujno, da bi bil vsak odhodek povezan s stroški. V načelu poznamo odhodke, ki ne temeljijo na stroških, in odhodke, ki so gospodarsko povezani s stroški; pri slednjih pa razlikujemo dohodke, ki se pojavijo sočasno s stroški, in odhodke, ki se pojavijo kasneje kot stroški. Odhodke, ki ne temeljijo na stroških, imenujemo tudi **izredni odhodki**. Te namreč ne moremo več opredeljevati s smotrno povezanostjo z doseženimi poslovnimi učinki. Med izredne odhodke spadajo npr. vrednosti primanjkljajev, odpisane in znižane terjatve, plačani penali itd.

Pri temeljnih organizacijah združenega dela, ki poznajo nedokončano proizvodnjo in zalogo proizvodov, je pretvarjanje stroškov v redne odhodke odvisno tudi od tega, kako vrednotimo te zaloge. Za zaloge namreč ni nujno, da bi bile ovrednotene po lastni ceni, temveč so lahko tudi zgolj po spremenljivih stroških ali materialnih stroških z amortizacijo. V prvem primeru je vsebina rednih odhodkov v vsoti lastnih cen prodanih proizvodov, v drugem primeru v vsoti spremenljivih stroškov prodanih proizvodov, povečani za vse v razdobju nastale stalne stroške, in v tretjem primeru v vsoti materialnih stroškov in amortizaciji prodanih proizvodov, povečani za ves v razdobju vračunani dohodek. V nadaljevanju lahko preprosto upoštevamo, da se v nedokončani proizvodnji in zalogi proizvodov zadržujejo le materialni stroški z amortizacijo, medtem ko je ves vračunani dohodek v dopolnjenem znesku v celoti treba pokriti s prihodki.

Medtem ko se do pojma rednih odhodkov povzpemo prek pojma stroškov, se do pojma **rednih prihodkov** povzpemo prek pojma prodajnih cen. Medtem ko so stroški zmnožek potroškov prvin, ki sodelujejo pri proizvodnji proizvodov ali

opravljanju storitev, z njihovimi nabavnimi cenami ali obračunskimi postavkami, so redni prihodki zmnožek prodanih količin proizvodov ali storitev z njihovimi prodajnimi cenami ali obračunskimi postavkami. Redni prihodki so večinoma prodajna vrednost v določenem razdobju prodanih proizvodov ali storitev. Pod takšno oznako lahko uvrstimo ne samo neposredno prodane proizvode in storitve, temveč tudi udeležbo v skupnem prihodku, zneske, dobljene na podlagi tako imenovane svobodne menjave dela, zneske, dobljene na podlagi prodaje materiala, in celo obresti ter udeležbo v skupnem dohodku. Vendar je v zadnjem primeru bolje govoriti o finančnih prihodkih. Očitno pa iz takšne oznake izpadejo razne prejete dotacije in zlasti še **izredni prihodki**, ki jih ustvarjajo vrednosti presežkov, prejete pogodbene kazni itd.

Po vsem tem lahko **prihodke** v temeljni organizaciji združene dela potemtakem razčlenimo na:

1. **prihodke iz prodaje** (vključno z udeležbo v skupnem prihodku in prihodki iz svobodne menjave dela)
2. **finančne prihodke** (to je prejete obresti in udeležbe v skupnem dohodku)

3. **druge prihodke** (to je npr. dotacije in izredne prihodke). Seštevek vseh teh poenostavljeno razčlenjenih prihodkov označujemo kot **celotni prihodek**. Z njim je postopoma treba pokriti vse **odhodke**, ki jih lahko razčlenimo npr. na:

1. **materialne stroške in amortizacijo v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah**
2. **izredne odhodke**
3. **udeležbo drugih v skupnem dohodku**
4. **prispevke in davke iz dohodka**
5. **obresti za dobljene kredite in druge obveznosti iz dohodka**
6. **osebne dohodke**
7. **oblikovanje sklada skupne porabe.**

Pri tem so odhodki pod 3) do 5) vključeni v stroške storitev v širšem smislu in odhodki pod 6) in 7) v stroške dela.

Seveda pa je njihov znesek pri nekaterih bolj in pri drugih manj odvisen od samega dohodka kot razlike med celotnim prihodkom in odhodki pred ugotovitvijo dohodka, to je materialnimi stroški z amortizacijo v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah skupaj z izrednimi odhodki, ki so navedeni pod 1) in 2). Vendar če ugotavljamo dohodek temeljne organizacije združenega dela, moramo od celotnega prihodka odšteti še odhodke, ki so navedeni pod 3), to je udeležbo drugih v skupnem dohodku, pri čemer se na tem mestu ne bomo spuščali v vsebinsko opredeljevanje te postavke. Če nato od dohodka temeljne organizacije odštejemo še prispevke in davke iz dohodka ter obresti za dobljene kredite in druge obveznosti iz dohodka, kar je navedeno pod 4) in 5), pridemo do čistega dohodka. Iz čistega dohodka pa je kot odhodke treba pokriti osebne dohodke in sklad skupne porabe.

Če so prihodki v temeljni organizaciji v določenem razdobju večji od vseh do sedaj obravnavanih odhodkov, govorimo o razliki kot o **akumulaciji**, ki je pravzaprav po primerjavi s podobnim razmišljanjem pri gospodinjstvu, prihranek v temeljni organizaciji združenega dela, ki ga razporejamo v rezervni sklad in poslovni sklad. Če so nasprotno prihodki v temeljni organizaciji v določenem razdobju manjši od vseh do sedaj obravnavanih odhodkov, govorimo o razliki kot o izgubi. Medtem ko akumulacija povečuje sredstva (oziroma premoženje) temeljne organizacije, jih izguba zmanjšuje. **Izguba** v posameznem letu pomeni najprej porabo prihrankov iz preteklih let, ki so tedaj oblikovali rezervni sklad, v izjemnih primerih pa tudi porabo prihrankov iz preteklih let, ki so tedaj oblikovali poslovni sklad. Poravnati jo je mogoče tudi z namenskimi dotacijami. V vseh drugih primerih ostane neporavnana toliko časa, dokler v naslednjih letih ne dosežemo spet dovolj prihrankov, to je akumulacije. Vidimo, da je logika razmišljanja sedaj zelo podobna tisti, ki smo jo predstavili pri obravnavi gospodinjstva.

Kaj so v resnici odhodki v temeljni organizaciji združenega dela, najbolje spoznamo v primeru izgube kot negativnega

poslovnega izida. V takšnem primeru sicer lahko povsem odpade med njimi udeležba drugih v skupnem dohodku (pod 3), v zmanjšanem znesku pa še vedno lahko ostanejo prispevki in davki iz dohodka (pod 4), v nespremenjenem znesku obresti za dobljene kredite (pod 5), v nebitveno zmanjšanem znesku osebni dohodki (pod 6) in tisti del odhodkov (pod 7), ki zajema prispevek za gradnjo stanovanj. Medtem ko je izguba kot negativen poslovni izid jasna, je zadeva nekoliko bolj zapletena s pozitivnim poslovnim izidom, ki je v preteklosti imel oznako dobiček. Vendar se pri ugotavljanju dobička upoštevajo odhodki pod 3) do 7) le v vračunanem znesku, to je v programiranem znesku, ki v primeru, ko dobička ni, vpliva na izgubo. Nasprotno se v primeru, ko dobiček obstaja, odhodki pod 3) do 7) že povečajo, kar pomeni, da se nam nato kot nerazdeljeni pozitivni poslovni izid pojavlja le akumulacija. Vse do sedaj obravnavane pojme spet moremo prikazati v bilančni obliki:

Bilanca prihodkov in odhodkov temeljne organizacije združenega dela za razdobje . . .

Odhodki	Prihodki
Materialni stroški in amortizacija v prodanih količinah	Prihodki iz prodaje
Izredni odhodki	Finančni prihodki
Udeležba drugih v skupnem dohodku	Drugi prihodki
Prispevki in davki iz dohodka	Saldo: izguba
Obresti za dobljene kredite in druge obveznosti iz dohodka	
Osebni dohodki	
Oblikovanje sklada skupne porabe	
Saldo: akumulacija, to je oblikovanje rezervnega sklada in poslovnega sklada	

To bilanco pa lahko razčlenimo tudi na stopenjske podbilance, iz katerih se kot saldi pojavljajo še druge do sedaj omenjene kategorije:

Podbilanca ugotavljanja dohodka temeljne organizacije združenega dela za razdobje . . .

Odhodki pred ugotovitvijo dohodka	Prihodki
Materialni stroški in amortizacija v prodanih količinah	Prihodki iz prodaje
Izredni odhodki	Finančni prihodki
Udeležba drugih v skupnem dohodku	Drugi prihodki
Saldo: dohodek TOZD	Saldo: izguba pri materialnih stroških in amortizaciji

Če bi iskali le dohodek nasploh in ne dohodek TOZD, bi morali udeležbo drugih v skupnem dohodku vnesti šele v drugi podbilanci med odhodke.

Podbilanca ugotavljanja čistega dohodka temeljne organizacije združenega dela za razdobje . . .

Odhodki pred ugotovitvijo čistega dohodka	Dohodek TOZD
Prispevki in davki iz dohodka	Dohodek TOZD (prenos iz leve strani predhodne podbilance kot saldo)
Obresti za dobljene kredite in druge obveznosti iz dohodka	Saldo: izguba pri obveznostih iz dohodka
Saldo: čisti dohodek	

Podbilanca razporejanja čistega dohodka temeljne organizacije združenega dela za razdobje . . .

Odhodki iz čistega dohodka	Čisti dohodek
Osebni dohodki	Čisti dohodek (prenos iz leve strani predhodne podbilance kot saldo)
Oblikovanje sklada skupne porabe	Saldo: izguba pri osebnih dohodkih in oblikovanju sklada skupne porabe
Saldo: akumulacija, to je oblikovanje rezervnega sklada in poslovnega sklada	

Ker je izgubo treba poravnati, pridemo še do naslednje bilančne predstavitve:

Podbilanca ugotavljanja in poravnavanja izgube temeljne organizacije združenega dela za razdobje . . .

Izguba	Poravnavanje izgube
Izguba pri materialnih stroških in amortizaciji (prenos iz desne strani prve podbilance kot saldo)	Poravnavanje izgube z akumulacijo preteklih let (to je z rezervnim skladom in morda še poslovnim skladom)
Izguba pri obveznostih iz dohodka (prenos iz desne strani druge podbilance kot saldo)	Poravnavanje izgube z namenski-mi dotacijami
Izguba pri osebnih dohodkih in oblikovanju sklada skupne porabe (prenos iz desne strani tretje podbilance kot saldo)	Saldo: Naporavnana izguba

Kadar imamo pred očmi prihodke in odhodke, moramo pri gospodarjenju v temeljni organizaciji združenega dela razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

- 1. Kako povečati prihodke in s tem omogočati večji dohodek in čisti dohodek?*
- 2. Kako v okviru danih prihodkov zagotoviti večji dohodek in čisti dohodek?*
- 3. Kako pri razporejanju čistega dohodka zagotoviti socialno stabilnost in razvoj?*

Odgovor na vprašanje pod 1) je povezan najprej z iskanjem ustreznih vrst in količin ter uporabnika proizvodov in storitev, s katerimi se ukvarja dana temeljna organizacija združenega dela, prav tako pa tudi s postavljanjem prodajnih cen skladno s ponudbo in povpraševanjem na trgu in z drugimi okoliščinami, ki vplivajo nanje. Na odgovor vpliva dalje tudi to, s kakšnim interesom in kam vlaga dana temeljna organizacija svoja sredstva, ter iz tega naslova dosega finančne prihodke.

Odgovor na vprašanje pod 2) je povezan najprej z vprašanjem načina ustvarjanja proizvodov in storitev, s katerimi dosega temeljna organizacija prihodke. Proučevati je treba stalni in spremenljivi značaj materialnih stroškov z amortizacijo, možnosti za varčevanje pri njih in podobno. Racionalnost pa je treba iskati tudi pri postavkah razporejanja dohodka. Zlasti pri osebnih dohodkih je spet treba poznati njihove stalne in spremenljive sestavine, potrebnost dela posameznega delavca in podobno, kar vse vpliva tudi na znesek osebnega dohodka (skupaj s skladom skupne porabe), ki odpade na posameznega delavca. Z družbenimi dogovori in samoupravnimi sporazumi je treba poiskati racionalno udeležbo drugih pri razporejanju dohodka glede na storitve, ki jih ti dajejo. To velja navsezadnje tudi za znesek davkov in prispevkov iz dohodka in ne samo za udeležbo delovne skupnosti v dohodku temeljne organizacije združenega dela ali za udeležbo tistih, ki so v dano temeljno organizacijo združili svoja sredstva.

Odgovor na vprašanje pod 3) je v marsičem povezan s skrbjo za akumulacijo, čeprav ga je mogoče reševati tudi z združevanjem sredstev drugih ali s krediti. Vendar je v primeru začetnega financiranja s tujimi viri sredstev sčasoma obveznosti le treba nadomestiti z novo oblikovanim poslovnim skladom, ki pa predpostavlja akumulacijo. Določila o najmanjši akumulaciji naj bi torej zagotavljala razvoj temeljnih organizacij, vsaj tistih, ki se ukvarjajo z gospodarskimi dejavnostmi. Le pri redkih temeljnih organizacijah razvoj na tak način ni potreben. To so zlasti temeljne organizacije na področju družbenih dejavnosti. Za delovne skupnosti pa razvoj na tak način sploh ne pride v poštev, ker te, kot smo že omenili, praviloma sploh ne morejo pridobiti dohodek v takšnem znesku, ki bi jim omogočal akumulacijo.

Temeljnih kazalnikov uspešnosti gospodarjenja v temeljni organizaciji združenega dela je sedaj več. Med njimi moremo navesti tudi **koeficient celotne gospodarnosti v temeljni organizaciji**, to je

prihodki v določenem razdobju

odhodki v določenem razdobju

Kot pomembnega je dalje mogoče jemati **koeficient družbeno-ekonomske proizvodnosti v temeljni organizaciji**, ki ga moremo imenovati tudi **koeficient dohodkovnosti dela** in je opredeljen kot:

dohodek v določenem razdobju

povprečno število delavcev v določenem razdobju

Nekoliko drugače je dalje opredeljen **koeficient razširjene družbenoekonomske proizvodnosti v temeljni organizaciji**, in sicer:

amortizacija in dohodek v določenem razdobju

povprečno število delavcev v določenem razdobju

Ker pomeni vsako združeno delo združevanje dela in sredstev, pa imajo večjo izrazno moč tisti kazalniki uspešnosti, ki pojasnjujejo uspešnost ločeno z vidika delavcev in ločeno z vidika družbenih sredstev.

Za delavce, ki se vključujejo v temeljno organizacijo združenega dela zato, da bi si z delom na tamkajšnjih družbenih sredstvih zagotavljali obstoj in razvoj svojega gospodinjstva, je gotovo najpomembnejši kazalnik tisti, ki pojasnjuje povprečni delavčev dohodek, to je **koeficient povprečnega delavčevega dohodka v temeljni organizaciji** ali

osebni dohodki in oblikovanje sklada skupne porabe v določenem razdobju

povprečno število delavcev v določenem razdobju

in v nekem smislu še bolje **koeficient povprečnega čistega osebnega dohodka na delavca v temeljni organizaciji**, to je

čisti osebni dohodki v določenem razdobju

povprečno število delavcev v določenem razdobju

Z vidika gospodarjenja z družbenimi sredstvi pa je gotovo zelo pomemben **koeficient donosnosti poslovnih sredstev v temeljni organizaciji** ali

akumulacija v določenem razdobju

povprečna poslovna sredstva v določenem razdobju

ali s še večjo izrazno močjo **koeficient donosnosti poslovnega sklada v temeljni organizaciji**, to je

akumulacija v določenem razdobju

povprečni poslovni sklad v določenem razdobju

V tem zadnjem primeru namreč proučujemo le donosnost lastne naložbe v temeljno organizacijo združenega dela, kajti drugi, ki so ji dali kredite ali so vanjo vložili svoja sredstva, so do svoje donosnosti takšnih naložb že prišli preko dobljenih obresti in udeležbe v skupnem dohodku, kar pri zgornjem obračunu ni več vključeno v akumulaciji.

Kot smo že omenili, pa sta zadnja dva kazalnika pomembna le pri temeljnih organizacijah združenega dela s področja gospodarskih dejavnosti.

2.4. PREJEMKI IN IZDATKI V TEMELJNI ORGANIZACIJI ZDRUŽENEGA DELA

Prejemki se v temeljni organizaciji združenega dela razlikujejo od prihodkov, izdatki pa od odhodkov. Medtem ko nam

razlika med prihodki in odhodki v določenem razdobju pokaže na tedanji poslovni izid, to je poenostavljeno na akumulacijo ali izgubo, nam razlika med prejemki in izdatki v določenem razdobju pokaže samo na spremembo stanja denarnih sredstev. **Prejemki** namreč pomenijo povečanje denarnih sredstev in **izdatki** njihovo zmanjšanje. Izdatki ne morejo biti večji od prejemkov; če bi nato izdatke istovetili z odhodki in prejemke s prihodki, tudi odhodki ne bi mogli biti večji od prihodkov, kar bi pomenilo, da izguba kot ekonomski pojem sploh ne bi obstajala. Vendar so zadeve le nekoliko drugačne. Če so prejemki nezadostni glede na potrebne izdatke, pravimo, da je temeljna organizacija združenega dela nelikvidna. Če bi nato pri takšnem pojasnjevanju spet istovetili potrebne izdatke z odhodki in prejemke s prihodki, bi nelikvidnost pomenila isto kot izguba. Dejansko pa je lahko kaka temeljna organizacija združenega dela nelikvidna, ne da bi imela izgubo, in ima lahko izgubo, ne da bi bila likvidna. Neizbežno je torej že spet nekoliko bolj poglobljeno proučiti vse te pojme.

Prejemki se ne pojavljajo samo v zvezi s prihodki, temveč so poznani tudi prejemki, ki niso povezani s prihodki, in prihodki, ki niso povezani s prejemki. Tisti prejemki, ki so povezani s prihodki, se časovno lahko pojavljajo ali pred samimi prihodki ali sočasno s prihodki ali kasneje kot prihodki. To nam je poznano že iz razglabljanj v točki 1.4. in niso potrebna dodatna pojasnila.

Izdatki se ne pojavljajo samo v zvezi s stroški, temveč so poznani tudi izdatki, ki niso povezani s stroški, in stroški, ki niso povezani z izdatki. Tisti izdatki, ki so povezani s stroški, se časovno lahko pojavljajo ali pred samimi stroški ali sočasno s stroški ali kasneje kot stroški. Tudi to nam je že poznano iz razglabljanj v točki 1.4. in niso potrebna dodatna pojasnila. Povezava izdatkov z odhodki je podana z ugotovitvijo, da so vsi redni odhodki v zvezi s stroški in da se pojavljajo ali sočasno kot stroški ali kasneje kot stroški; izredni odhodki niso povezani s stroški, so pa lahko povezani z izdatki ali pa tudi ne. Zgolj slučaj bi bil, če bi se

sočasno pojavili odhodki in izdatki, to je vrednostni izraz porabljene prvine v prodanih količinah proizvodov in poravnava računa za to prvino. Če plačamo račun za neko prvino takoj ali celo vnaprej, je v časovnem pogledu praviloma odmik odhodkov od izdatkov večji kot odmik stroškov od izdatkov, kajti odhodki se pojavljajo kvečjemu kasneje kot stroški in nikoli pred njimi; v vsakem razdobju se zadržujejo v zalogi proizvodov in nedokončani proizvodnji. Le če neko prvino plačamo šele kasneje, potem ko s prodajo poslovnih učinkov pridemo do denarja, utegne biti v časovnem pogledu odmik odhodkov od izdatkov manjši kot odmik stroškov od izdatkov.

Oglejmo si sedaj ponovno bilanco prihodkov in odhodkov v temeljni organizaciji združenega dela (v točki 2.3.) z vidika denarnih tokov!

Naši predpisi poskušajo v čim večji meri povezovati prihodek iz prodaje s prejemki. Znano je, da v smislu zakonodaje lahko različice, ki pogojujejo nastanek prihodkov, teoretično opredelimo takole:

1. Dinarsko nakazilo ali gotovinsko vplačilo je prispelo na žiro račun najkasneje v 15 dneh po nastanku dolžniško-upniškega razmerja, devizno nakazilo ali gotovinsko vplačilo pa je prispelo na devizni račun najkasneje v 15 dneh po razdobju, za katero se ugotavljajo prihodki.
2. Dinarski zneski so vsebovani v instrumentih za zavarovanje plačila, in sicer v čeku, avalirani menici, garanciji ali nepreklicnem dokumentarnem akreditivu, devizni zneski pa v nepreklicnem akreditivu, odprtem pri domači banki, v čeku ali menici, izdani od tujega kupca, v garanciji domače ali tuje banke, v zavarovalni polici skupnosti premoženjskega in osebnega zavarovanja oziroma rizične skupnosti za zavarovanje terjatev in v terjatveni listini v skladu z mednarodno prevozno pogodbo.
3. Zneski so vsebovani v danem blagovnem ali potrošniškem kreditu, če je bil kredit odobren v skladu s predpisi.
4. Zneski so obračunani v interni banki v skladu s predpisi.

Če ni zadoščeno pogojem pod 2) do 4), nakazilo ali gotovinsko vplačilo pa ni prispelo na žiro račun v 15 dneh, ustrezní zneski ne morejo šteti kot prihodek danega razdobja. Pač pa se pojavljajo med prihodki v naslednjem razdobju, v katerem je pogoj pod 1) izpolnjen.

Če prodajno vrednost še ne štejemo kot prihodek, ker zgornjim pogojem ni bilo zadoščeno, pomeni, da smo 100 % popravili terjatev do kupcev, izkazali ravno za toliko manjši dohodek in ravno za toliko skrili rezerv za naslednje razdobje. Sicer pa niti v primeru, ko je kupec dal menico s trimesečnim rokom, še nismo prišli do prejemkov, čeprav to pot prihodke že lahko izkažemo; hkrati s prihodki se pojavi terjatev in ne denar, to je prejemek. Možen je pa tudi nasprotni primer. Ker ima temeljna organizacija združenega dela premalo denarja za tekoča izplačila, uspe priti pri kupcu, ki mu še ni prodala proizvodov ali opravila storitev, do predujma. Ta dobljeni predujem očitno pomeni njene prejemke, toda sočasno se pojavi njena obveznost do dajalca predujma in še nikak prihodek iz prodaje.

Tudi finančni prihodki še ne pomenijo nujno sočasnih prejemkov. Morda so obresti, ki pripadajo proučevani temeljni organizaciji združenega dela, šele obračunane, medtem ko bodo plačane kasneje; v takšnem primeru se hkrati s prihodki pojavijo šele terjatve. Če je npr. nadomestilo za gospodarjenje, ki pripada proučevani temeljni organizaciji za njena vložena sredstva, takoj reinvestirano; pa se celo hkrati s prihodki pojavijo samo povečane finančne naložbe in nikoli prejemki.

Prav tako ni rečeno, da vsi drugi prihodki rezultirajo v prejemkih; izredni prihodki so morda povezani le s presežkom pri zalogi materiala in proizvodov.

Po drugi strani pride temeljna organizacija združenega dela do prejemkov še izven prihodkov. Na primer, če proda kako stvar iz osnovnih sredstev. Pri naših temeljnih organizacijah je za razliko od že obravnavanih rešitev pri gospodinjskih ali rešitev, ki so poznane pri podjetjih v svetu, tudi presežek prodajne vrednosti osnovnih sredstev nad njihovo neodpisano

vrednostjo izven prihodkov, ki v posameznem razdobju oblikujejo tedanji poslovni izid. Takšen presežek povečuje neposredno poslovni sklad in pomeni potemtakem dodatno akumulacijo mimo tiste, ki je vidna iz razlike med prihodki in odhodki.

Še bolj očitno pride temeljna organizacija združenega dela do prejemkov izven prihodkov v primeru, ko ji drugi vrnejo dani kredit ali njena vložena sredstva. Takšno vračilo ni v nikaki zvezi z njenimi prihodki, povečuje pa njena denarna sredstva, torej pomeni zanjo prejemke. Le v primeru, ko ji sredstva niso vrnjena v denarni obliki, vračilu sredstev ne ustrezajo prejemki.

Podobna je zadeva v primeru, ko proučevana temeljna organizacija združenega dela dobi kredit. Če je to kredit za obratna sredstva, se ji tako rekoč hkrati z dobljenim kreditom, to je obveznostjo do banke, pojavi denar na njenem žiro računu. Le v primeru kredita za osnovna sredstva ne pride temeljna organizacija združenega dela do prejemkov, saj se obveznost do banke pojavi šele tedaj, ko ji poravna neposredno iz odobrenega kredita kak račun za investicije, medtem ko prehodno nikaka denarna sredstva iz tega naslova ne pritečejo na njen žiro račun.

Šedaj si oglejmo še povezave odhodkov z izdatki v temeljni organizaciji združenega dela!

Če se materialni stroški v prodanih količinah pojavljajo prej kot ustrezni izdatki, pomeni, da ima temeljna organizacija združenega dela iz tega naslova do dobaviteljev še obveznosti. Če se nasprotno pojavljajo kasneje kot izdatki, pomeni, da je bilo plačilo opravljeno že tedaj, ko so bili proizvodi še na zalogi ali v proizvodnji ali že tedaj, ko je bil na zalogi kupljen material, ki še ni bil prenesen v proizvodnjo, če ni celo dobavitelj materiala dobil predujem, predno je material dostavil in ko se je pojavila hkrati z izdatkom terjatev do njega. Takšna veriga različnih možnosti je krajša v primeru storitev, ki prav tako povzročajo materialne stroške, vendar smiselno še vedno obstaja.

Kar se tiče amortizacije v prodanih količinah, naj omenimo, da ta ne pomeni izdatka. Do izdatka je prišlo takrat, ko je bilo plačano osnovno sredstvo, ki se sedaj amortizira.

Izredni odhodki v glavnem niso povezani z izdatki, temveč se pojavljajo iz drugih naslovov.

Udeležba drugih v skupnem dohodku je povezana z izdatkom, čeprav se ta utegne pojaviti nekoliko kasneje, kot je obračunana sama obveznost. Z izdatkom imamo opraviti tako v primeru tistega dela udeležbe drugih, ki pomeni nadomestilo za gospodarjenje, kot v primeru drugega dela njihove udeležbe, ki pomeni vračilo sredstev. Problem je mogoče videti le v nečem drugem: ta drugi del njihove udeležbe smiselno ne bi smel biti med odhodki, temveč med akumulacijo v tisti temeljni organizaciji združenega dela, ki sredstva vrača. Ravno za toliko se namreč povečuje pri njej njen poslovni sklad, medtem ko vračilo sredstev nima nikakega vpliva na prihodke, dohodek in poslovni sklad pri tisti temeljni organizaciji združenega dela, ki so ji sredstva vrnjena.

Prispevki in davki iz dohodka, obresti za dobljene kredite in druge obveznosti iz dohodka so v celoti povezane z izdatki, časovno neskladje med njihovim obračunom in plačilom je izraženo v neporavnanih obveznostih do tistih, ki jim zneski pripadajo.

Osební dohodki, ki izhajajo iz razporejanja čistega dohodka, so prav tako povezani z izdatki. Vendar pri njih ni povezava več tako čista. Znano je, da se osebni dohodki izplačujejo za opravljeno delo ne glede na to, kdaj so vsebovani v prodanih proizvodih. Čeprav poskušajo naši predpisi premostiti časovno in stvarno neskladje med izplačanimi osebni dohodki in tistimi, ki izhajajo iz razporejanja čistega dohodka, je še vedno treba upoštevati najmanj tri dejstva. Prvič, osebne dohodke, ki se sklicujejo na nedokončano proizvodnjo, še ni treba pokriti; v takšnem primeru imamo opravka z izdatki, ki še niso nakazani med odhodki iz čistega dohodka, a tudi niso preprost predujem delavcem, saj iz tega naslova ni izkazana do njih terjatev. Drugič, osebni

dohodki se pojavljajo med odhodki ne glede na to, da s tem povzročajo izgubo; tudi v takšnem primeru imamo opravka z izdatki, ki niso preprost predujem delavcem. Tretjič, iz naknadno obračunanih osebnih dohodkov, ki izvirajo iz boljšega poslovnega izida, kot je bil pričakovan in glede na katerega so bile obračunane prvotne akontacije osebnih dohodkov, se najprej pojavi obveznost do delavcev, medtem ko njena poravnava in s tem izdatki šele sledijo.

Ker je gospodarjenje s sredstvi skupne porabe in s sredstvi rezerv v posebnem namenskem krogu, je treba izvzeti iz rednega poslovnega procesa denar, ki se nanaša na novo oblikovani sklad skupne porabe in rezervni sklad. Imamo torej že spet izdatke z vidika poslovnih sredstev v ožjem smislu, čeprav je oblikovanje rezervnega sklada izven odhodkov in sestavni del akumulacije. Pač pa ni nikakih izdatkov v zvezi z oblikovanjem poslovnega sklada, saj ustrezna sredstva akumulacije preprosto ostanejo v rednem poslovanju in jih ni treba izločati na posebne namenske račune.

Ne glede na postavke na strani odhodkov se med izdatki pojavljajo še nekateri finančni tokovi. To velja najprej za vračilo dobljenega kredita. Nato pa še za dani kredit in vložena sredstva v druge OZD, če so pri tem bila sredstva dana v denarni obliki. Nasprotno dani blagovni kredit v ničemer ne pomeni izdatkov, temveč le odložene prejeme. Prav tako vložitev osnovnih sredstev v drugo OZD ne pomeni izdatkov, temveč le spremembo njihovega nahajališča, namena in pretvorbo v finančno naložbo.

Po vseh teh pojasnilih lahko prikažemo prejeme in izdatke v temeljni organizaciji združenega dela z naslednjo bilančno obliko:

Bilanca prejemkov in izdatkov temeljne organizacije združenega dela za razdobje . . .

Prejemki	Izdatki
Začetno stanje denarja	Za plačilo kupljenih delovnih sredstev, delovnih predmetov in angažiranih storitev (ter obveznosti v tej zvezi)
Iz prihodkov iz prodaje (in terjatev v tej zvezi)	Za plačilo udeležbe drugih v skupnem dohodku (in obveznosti v tej zvezi)
Iz finančnih prihodkov (in terjatev v tej zvezi)	Za plačilo davkov in prispevkov iz dohodka (in obveznosti v tej zvezi)
Iz drugih prihodkov	Za plačilo obresti za dobljene kredite in druge obveznosti iz dohodka (ter obveznosti v tej zvezi)
Iz prejetega kredita za obratna sredstva (vključno s prejetimi predujmi in preplačili)	Za plačilo osebnih dohodkov
Iz prodaje osnovnih sredstev (in terjatev v tej zvezi)	Za izločitev sredstev skupne porabe in sredstev rezerv
Iz vračila finančnih naložb	Za vračilo dobljenega kredita
	Za dani kredit in vložena sredstva v druge OZD
	Končno stanje denarja

Kadar imamo pred očmi prejemke in izdatke, moramo pri gospodarjenju v temeljni organizaciji združenega dela razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

- 1. Kako brez dodatnih zadolžitev v okviru poslovnega procesa zagotoviti zadostne prejemke glede na potrebne izdatke?*
- 2. Kako v okviru razpoložljivega denarja razporediti izdatke po njihovi pomembnosti in časovni opredeljenosti?*
- 3. V kakšni meri in kdaj najeti kredite in tako izboljšati možnosti za kritje izdatkov?*

Kazalnik uspešnosti gospodarjenja z denarjem oziroma s finančnimi tokovi v temeljni organizaciji združenega dela pa je **koeficient likvidnosti ali plačilne zmožnosti temeljne organizacije**, ki je opredeljen kot:

zapadle obveznosti v določenem razdobju

2.5. POSLOVNA SREDSTVA IN OBVEZNOSTI DO NJIHOVIH VIROV V TEMELJNI ORGANIZACIJI ZDRUŽENEGA DELA

Kadar govorimo o sredstvih temeljne organizacije združenega dela, mislimo na tamkajšnje premoženje, ki ima v določenem trenutku obliko stvari, pravic ali denarja. Vsa sredstva temeljne organizacije pa ne nastopajo v okviru njenega poslovnega procesa; tak značaj imajo samo poslovna sredstva. Poleg njih se v temeljni organizaciji pojavljajo še sredstva rezerv, solidarnosti, za druge namene in seveda sredstva skupne porabe. V nasprotju z gospodinjstvom, kjer se sredstva, to je premoženje, trajno vrednostno zmanjšujejo in obnavljajo le, če je po njih v okviru gospodinjstva še potreba in če člani gospodinjstva s svojim delom ali na kake druge načine pridejo do prihodkov, ki jim to omogočajo, je značilnost poslovnih sredstev v temeljni organizaciji združenega dela, da so kot vrednostna celota trajno prisotna, se trajno obnavljajo in tudi povečujejo, ker je poslovanje temeljne organizacije praviloma časovno neomejeno. Če so že poslovna sredstva v temeljni organizaciji trajno prisotna, pa to še ne pomeni, da se v svojih pojavnih oblikah ne spreminjajo. Poslovna sredstva trajno spreminjajo svoje pojavne oblike od začetne denarne oblike v obliko stvari (npr. strojev in materiala) ali pravic (npr. licenc), nato iz pojavnosti oblike določene stvari (npr. stroja in materiala) ali pravice (npr. licence) v pojavnosti oblike kake druge stvari (npr. proizvoda), nato spet v pojavnosti obliko pravic (npr. terjatev za prodajno vrednost proizvoda) in končno v denarno obliko, s čimer se krožni tok sredstev ponavlja.

Glede na hitrost obračanja so poslovna sredstva razčlenjena na osnovna sredstva in obratna sredstva.

Osnovna sredstva so stvari, katerih uporabna doba v vlogi delovnih sredstev je daljša kot leto dni in katerih vrednost se postopoma prenaša na proizvode in nadomešča iz ostvarjenih prihodkov v obliki amortizacije. Takšen značaj imajo npr. zgradbe ali oprema. Toda med osnovna sredstva spadajo tudi materialne pravice, ki so pogoj za delo, katerih uporabna doba je daljša kot leto dni in katerih vrednost se postopoma prenaša na proizvode in nadomešča iz ostvarjenih prihodkov v obliki amortizacije. Takšen značaj imajo npr. odkupljeni patenti ali licence in druge pravice, razen seveda v primeru, ko je odškodnina zanje obračunana sproti kot materialni strošek. Poleg teh osnovnih sredstev v uporabi je v celoto osnovnih sredstev treba všteti tudi tista, ki še niso usposobljena za uporabo oziroma so izven uporabe. Končno pa še denarna sredstva, ki so namenjena za nakup stvari ali pravic iz okvira osnovnih sredstev.

Obratna sredstva nasprotno sestavljajo stvari in materialne pravice, ki niso vključene med osnovna sredstva, prav tako pa tudi denarna sredstva, ki nimajo kakega drugega posebej označenega namena. Takšen značaj imajo npr. zaloge materiala, drobnega inventarja, nedokončane proizvodnje in proizvodov oziroma trgovskega blaga, dalje materialne pravice, katerih uporabna doba je krajša od leta dni, a tudi denarna sredstva različnih vrst, razen seveda tistih, ki so vključena v osnovna sredstva ali ki sestavljajo npr. sredstva rezerv ali sredstva skupne porabe. Poleg materialnih pravic pa so sestavni del obratnih sredstev tudi druge pravice, ki jih označujemo kot tekoče terjatve, prav tako pa še razne razmejitvene postavke kot nevračunani stroški, nezapadli odhodki in neporavnane akontacije iz naslova prihodnjega dohodka, ki na tem mestu ne bodo podrobneje pojasnjene. Če je iz poslovnih sredstev komu drugemu bil dan kredit ali če je njihov del bil vložen v kako drugo organizacijo združenega dela, je takšen del poslovnih sredstev označen kot

finančna naložba proučevane temeljne organizacije združenega dela.

Sredstva v temeljni organizaciji združenega dela v celoti različnimu takole:*

A. POSLOVNA SREDSTVA

Osnovna sredstva

stvari:

zemljišča

zgradbe

oprema

gozdovi in dolgoletni nasadi

osnovna čreda

zaloga investicijskega materiala

pravice:

materialne pravice

zagonske naložbe

terjatve v zvezi z gradnjo osnovnih sredstev

denar:

izločena denarna sredstva za investicije

Obratna sredstva

stvari:

material v širšem smislu

drobni inventar v širšem smislu

nedokončana proizvodnja v širšem smislu

dokončani proizvodi in trgovsko blago

pravice:

prejeti kratkoročni vrednostni papirji

tekoče terjatve

* Za podrobnosti glej I. Turk: Strokovni vidik sredstev in njihovih virov v organizacijah združenega dela, Univerzum, Ljubljana 1979

nevračunani stroški
nezapadli odhodki v ožjem smislu
neporavnane akontacije iz naslova prihodnjega do-
hodka

denar:

denar v blagajni
denar na deviznem računu
odprti akreditivi
denar na izločenih računih za tekoče potrebe

Finančne naložbe iz poslovnih sredstev

pravice:

terjatve v obliki kratkoročnih danih kreditov
terjatve v obliki dolgoročno danih kreditov
terjatve iz naslova drugim vloženi sredstev

B. SREDSTVA REZERV

pravice:

tekoče terjatve
finančne naložbe

denar:

denar na posebnem računu

C. SREDSTVA SKUPNE PORABE

stvari:

zemljišča
zgradbe
oprema
gozdovi in dolgoletni nasadi
osnovna čreda
zaloga materiala

pravice:

tekoče terjatve
finančne naložbe

denar:

denar v blagajni
denar na posebnem računu.

S sredstvi oziroma premoženjem v okviru gospodinjstva je še najlažje primerjati sredstva skupne porabe, ki se praviloma prav tako trajno zmanjšujejo, če ne prihaja do novih zneskov za sklad skupne porabe pri razporejanju čistega dohodka ali na kak drug način. Vendar so za temeljne organizacije združenega dela tipična poslovna sredstva. Če sedaj primerjamo razvrstitev poslovnih sredstev v temeljni organizaciji z razvrstitvijo premoženja v gospodinjstvu, ugotovimo najprej, da je število raznih možnih vrst stvari in pravic pri temeljnih organizacijah znatno večje kot pri gospodinjstvih, čeprav se po drugi strani nekatere vrste, ki smo jih obravnavali pri gospodinjstvu, sedaj ne pojavljajo. Dalje v temeljni organizaciji združenega dela ni tako bistveno razlikovati obstojne in porabne stvari, kot je razlikovati stvari po času obračanja in po materialnosti posameznih njihovih vrst. Tako so res osnovna sredstva sestavljena iz obstojnih stvari, toda ne iz vseh, kajti v okviru obratnih sredstev najdemo poleg porabnih stvari še tiste obstojne stvari, ki imajo krajšo življenjsko dobo ali manjšo vrednost in ki jih označujemo kot drobni inventar. Po drugi strani pa v gospodinjstvu ni bistveno uvrščanje tamkajšnjih stvari v osnovna in obratna sredstva, saj ni prisoten glavni pogoj: njihova reprodukcija preko vrednosti učinkov. Celó če govorimo o amortizaciji obstojnih stvari v okviru gospodinjstva, mislimo zgolj na postopno izgubljanje in ne na prenašanje njihove vrednosti. Nasprotno se v temeljni organizaciji združenega dela vrednost iz osnovnih sredstev prenaša in ne izgublja, prav tako se vrednost porabljenega materiala prenaša in ne izgublja. Seveda pa tudi v temeljni organizaciji združenega dela ne smejo biti nedernarna sredstva izkazana po višjih zneskih kot so tisti, ki jih je mogoče doseči ob njihovi pretvorbi v denarno obliko; če bi se pojavil tak primer, bi govorili o skriti izgubi.

Do sedaj smo se zadrževali pri sredstvih v temeljni organizaciji združenega dela. Sedaj si pa oglejmo še njihove vire oziroma obveznosti, ki se v zvezi s sredstvi pojavljajo v tej temeljni organizaciji združenega dela.

Če gledamo združeno delo kot celoto, potem je gotovo mogoče videti vir poslovnih sredstev v pretekli akumulaciji, to je v delu družbenega dohodka, ki je ostal neporabljen, da bi ustvaril povečano materialno osnovo za delo. To pa seveda ne velja v primeru obveznosti do tujine, kar bomo zaenkrat zanemarili. Toda ker ne obravnavamo združenega dela nasploh, temveč vire sredstev v posamezni temeljni organizaciji, se nam tamkajšnja poslovna sredstva ne pojavljajo samo v povezavi z v istem okviru ustvarjeno in pridržano akumulacijo. Ob začetku svojega obstoja so temeljne organizacije praviloma financirane ali s krediti ali pa so vanje vložili sredstva drugi, kar jih nato upravičuje za udeležbo v dohodku oziroma skupnem dohodku. Nova temeljna organizacija šele sčasoma nadomesti na tak način pridobljena sredstva s tistimi, ki imajo svoj vir v lastni pridržani akumulaciji, ki jo nato po tradiciji imenujemo poslovni sklad. Vendar se praviloma poleg poslovnega sklada neizbežno pojavljajo tudi razne obveznosti do drugih pravnih ali fizičnih oseb.

Če vire poslovnih sredstev osvetljujemo s poslovnoekonomskega vidika, jih lahko opredeljujemo kot pravne ali fizične osebe, ki so omogočile dani temeljni organizaciji, da je prišla do poslovnih sredstev, ki so pri njej materialna osnova za tamkajšnje delo. Računovodsko pa so prikazane obveznosti do tako pojmovanih virov sredstev. Toda vir sredstev je lahko tudi proučevana temeljna organizacija sama; v takšnem primeru nimamo več opravka s klasičnimi obveznostmi dolgoročnega ali kratkoročnega značaja do drugih pravnih ali fizičnih oseb, temveč z obveznostjo za vodenje računa o sredstvih, ki so bila ustvarjena v lastnem okviru in so tam tudi obstala. V tem smislu je tudi za skladi treba videti obveznosti. V nadaljevanju bomo torej razlikovali širši pojem obveznosti do virov sredstev in ožji pojem obveznosti do drugih pravnih in fizičnih oseb, ki obsega tako obveznosti iz naslova vloženih sredstev drugih kot tudi obveznosti iz naslova dobljenih kreditov, tekoče obveznosti in druge postavke. Ker smo prej sredstva razčlenili na več skupin, lahko to

sedaj napravimo tudi z obveznostmi do virov sredstev. V tem primeru pridemo do njihove naslednje razvrstitve:

A. OBVEZNOSTI DO VIROV POSLOVNIH SREDSTEV

skladi:

poslovni sklad

notranje obračunske obveznosti:

nezapadli prihodki

nepokriti prihodki

vnaprej vračunani stroški

obveznosti do drugih:

tekoče obveznosti

obveznosti v obliki kratkoročno dobljenih kreditov

obveznosti v obliki dolgoročno dobljenih kreditov

obveznosti iz vloženih sredstev drugih

B. OBVEZNOSTI DO VIROV REZERVNIH SREDSTEV

skladi:

rezervni sklad

C. OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV

SKUPNE PORABE

skladi:

sklad skupne porabe

obveznosti do drugih:

tekoče obveznosti

obveznosti iz naslova dobljenih kreditov in vloženih sredstev drugih.

Seveda ne smejo biti obveznosti do drugih izkazane v manjših zneskih, kot jih je treba plačati, kadar zapadejo, da ne bi bila na tak način v njih skrita izguba.

Obveznost do drugih pravnih in fizičnih oseb kot virov sredstev v proučevani temeljni organizaciji združenega dela so praviloma manjše od samih sredstev, saj v nasprotnem primeru ne bi nihče bil pripravljen kreditirati takšne temeljne organizacije združenega dela. Razlika med večjimi sredstvi v

temeljni organizaciji in manjšimi obveznostmi do drugih pa so skladi. Skladi so torej v temeljni organizaciji združenega dela tisto, kar je čisto premoženje v gospodinjstvu, ki smo ga prej zaradi primerjave poimenovali v gospodinjški sklad. Zlasti v novo ustanovljeni temeljni organizaciji združenega dela, ki nima oblikovanega zadostnega poslovnega sklada, si je pa mogoče zamisliti še primer, ko je izguba toliko zmanjšala tamkajšnja sredstva, da so ta že manjša od samih obveznosti do drugih. V takšnem primeru ne dopolnjujejo skladi obveznosti do drugih na višino sredstev, temveč dopolnjuje neporavnana izguba sredstva na višino obveznosti do drugih. Res pa vseh skladov ni mogoče porabiti za poravna-

*Bilanca stanja sredstev in obveznosti
do njihovih virov v temeljni organizaciji
združenega dela na dan . . .*

Sredstva	Obveznosti do virov sredstev
A. Poslovna sredstva	A. Obveznosti do virov poslovnih sredstev
Osnovna sredstva	Obveznosti do drugih
Stvari	Tekoče obveznosti
Pravice	Obveznosti iz naslova finančnih naložb drugih
Denar	Notranje obračunske obveznosti
Obratna sredstva	Nezapadli prihodki
Stvari	Nepokriti prihodki
Pravice	Vnaprej vračunani stroški
Denar	Saldo: poslovni sklad ali neobremenjena poslovna sredstva
Finančne naložbe	
Saldo: neporavnana izguba	
B. Sredstva rezerv	B. Obveznosti do virov sredstev rezerv
Pravice	Rezervni sklad
Denar	
C. Sredstva skupne porabe	C. Obveznosti do virov sredstev skupne porabe
Stvari	Obveznosti do drugih
Pravice	Sklad skupne porabe
Denar	

vo izgube. Zato se lahko pojavlja neporavnana izguba, ki dopolnjuje sredstva tudi v primeru, ko skladi še obstajajo poleg obveznosti do drugih.

Po vsem tem lahko do sedaj obravnavane pojme prikažemo v bilančni obliki, in sicer tako, kot je navedeno na strani 86.

Da bi bila podbilanca poslovnih sredstev (pod A) uravnotežena, je v njej treba upoštevati tudi obveznosti in terjatve do drugih podbilanc. Če npr. po stanju 31. 12. že oblikujemo rezervni sklad in sklad skupne porabe, medtem ko tedaj denarna sredstva še niso prenesena v okvir teh drugih podbilanc, obstaja obveznost podbilance poslovnih sredstev do podbilance sredstev rezerv in sredstev skupne porabe. Če npr. po stanju 31. 12. že poravnamo izgubo z rezervnim skladom, medtem ko tedaj denarna sredstva še niso prenesena iz računa sredstev rezerv na žiro račun, obstaja terjatev podbilance poslovnih sredstev do podbilance sredstev rezerv. Takšne terjatve in obveznosti v računovodstvu niso izkazane in tudi niso zanimive, če opazujemo temeljno organizacijo združenega dela kot celoto. Brž ko se omejimo na proučevanje zgolj njenih poslovnih sredstev, so pa v njihovi podbilanci takšna dopolnila neizbežna, saj sicer ne bi bila uravnotežena.

Kadar imamo pred očmi sredstva in obveznosti do virov sredstev, moramo pri gospodarjenju v temeljni organizaciji združenega dela razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

1. *Kako povečati poslovna sredstva v temeljni organizaciji združenega dela, če upoštevamo pri tem možnosti, ki jih dajejo prihodki?*

2. *Do katere mere je mogoče povečati sredstva v temeljni organizaciji združenega dela s krediti in naložbami drugih, da glede na pričakovani poslovni izid v prihodnosti ne bi bilo težav pri njihovem vračanju?*

3. *Kakšna naj bo sestava sredstev v temeljni organizaciji združenega dela, da bi pripomogla največ k dohodku, čistemu dohodku in akumulaciji?*

Kot kazalnika uspešnosti gospodarjenja s sredstvi v temeljni organizaciji združenega dela se pojavljata koeficient donosno-

sti poslovnih sredstev in še zlasti koeficient donosnosti poslovnega sklada, o katerih je že bil govor že v točki 2.3. Dodatno pa sedaj lahko samo še omenimo **koeficient donosnosti finančnih naložb TOZD**, ki je opredeljen kot

finančni prihodki v določenem razdobju

povprečno stanje finančnih naložb v določenem razdobju

Tega je zelo preprosto mogoče primerjati s **koeficientom donosnosti finančnih naložb drugih v proučevano temeljno organizacijo**, ki je opredeljen kot:

dane obresti, nadomestilo za gospodarjenje in drugi stroški financiranja v določenem razdobju

povprečno stanje finančnih naložb drugih v določenem razdobju

Sicer pa notranje pogoje delovanja posamezne temeljne organizacije lepo nakazuje **koeficient opremljenosti dela s poslovnimi sredstvi v temeljni organizaciji** ali

povprečna poslovna sredstva v določenem razdobju

povprečno število delavcev v določenem razdobju

Podoben značaj ima nekoliko ožje opredeljeni **koeficient opremljenosti izmene z osnovnimi sredstvi v temeljni organizaciji** ali

povprečna osnovna sredstva (po nabavni vrednosti) v določenem razdobju

povprečno število delavcev v prvi izmeni v določenem razdobju

ali z vidika financiranja bolj določno opredeljeni koeficient opremljenosti z neobremenjenimi poslovnimi sredstvi v temeljni organizaciji ali

povprečni poslovni sklad v določenem razdobju

povprečno število delavcev v določenem razdobju

3. ZASNOVA EKONOMIKE CELOTNEGA ZDRUŽENEGA DELA

3.1. POJMOVANJE CELOTNEGA ZDRUŽENEGA DELA IN NARODNEGA GOSPODARSTVA

Do sedaj smo govorili o temeljnih organizacijah združenega dela ter pri tem mislili še na enovite delovne organizacije in delovne skupnosti, v katerih združujejo delavci svoje delo na družbenih sredstvih. Z vidika vključevanja posameznega delavca je to povsem zadoščalo, če seveda zanemarimo možnost osebne dela ali prehodnih oblik združevanja dela in sredstev do čistega samoupravnega tipa. Vendar je s širšega vidika treba razlikovati več organizacijskih oblik združenega dela:

1. organizacije združenega dela
2. delovne skupnosti
3. skupnosti organizacij združenega dela
4. samoupravne interesne skupnosti
5. splošna združenja in gospodarske zbornice.

Končno ne smemo niti mimo družbenopolitičnih skupnosti, družbenopolitičnih organizacij, drugih družbenih organizacij in društev.

Z organizacijami združenega dela razumemo temeljne organizacije združenega dela, delovne organizacije in sestavljene organizacije združenega dela.

Delovne skupnosti za opravljanje del skupnega pomena se pojavljajo v organizacijah združenega dela, v drugih oblikah

združenega dela, a tudi v družbenopolitičnih skupnostih, družbenopolitičnih organizacijah, drugih družbenih organizacijah in društvih.

S skupnostmi organizacij združenega dela razumemo poslovne skupnosti, banke, skupnosti za premoženjsko in osebno zavarovanje, skupnosti za medsebojno plansko in poslovno sodelovanje, skupnosti temeljnih organizacij in skupnosti delovnih organizacij.

Samoupravne interesne skupnosti se pojavljajo na področju materialne proizvodnje ali pa na področju družbenih dejavnosti.

Splošna združenja so ustanovljena za posamezne panoge, gospodarske zbornice pa za območja družbenopolitičnih skupnosti.

Temeljna organizacija združenega dela ni tvorba, ki bi bila od delavcev neodvisna in ki bi bila sama kot taka nosilec določenih pravic in interesov. Temeljna organizacija je inštrument za doseganje skupnih interesov delavcev, ki v njenem okviru združujejo svoje delo z družbenimi sredstvi. Delavci kot upravljalci si prizadevajo nenehno izboljševati gospodarjenje v temeljni organizaciji, cilji izboljšanja gospodarjenja v temeljni organizaciji pa morajo biti zastavljeni tako, da jih delavci občutijo kot svoje cilje ter si prizadevajo, da bi jih ostvarili. Težnja po boljšem gospodarjenju je pa tudi splošni motiv za združevanje temeljnih organizacij v delovno organizacijo. Delavci, vključeni v temeljno organizacijo, le tedaj občutijo potrebo po združevanju v druge organizacijske oblike združenega dela, če s tem lahko bolje zadovoljujejo svoje potrebe, zaradi katerih so se vključili v temeljno organizacijo, kot bi to bilo mogoče v okviru posamezne temeljne organizacije. Tu gre za vprašanje skupnih interesov pri pridobivanju in razporejanju dohodka, za vprašanje socialne varnosti in razvoja, kar je mogoče bolje zagotoviti v širših organizacijah združenega dela kot v posamezni izolirani temeljni organizaciji. Če je delovna organizacija sestavljena iz več temeljnih organizacij, vidimo njihove interese za združevanje v:

a) skupnem opravljanju določenih funkcij;

b) usklajevanju dejavnosti posameznih temeljnih organizacij.

Vse to pripomore, da je mogoče boljše reševati številna vprašanja pri gospodarjenju, s katerimi smo se srečali pri obravnavi posamezne temeljne organizacije združenega dela. Nekaj povsem podobnega velja tudi za vključevanje temeljnih organizacij preko delovnih organizacij v sestavljene organizacije združenega dela. V njih lahko vidimo delne združbe gospodarskih celot in interesno obliko združenega dela. Sestavljena organizacija obsega lahko zaporedno povezane temeljne organizacije, ki pripadajo več delovnim organizacijam, vzporedno povezane temeljne organizacije, ki pripadajo več delovnim organizacijam, ali na kak drug način povezane temeljne organizacije, ki pripadajo več delovnim organizacijam. Posamezna delovna organizacija se lahko vključuje v več sestavljenih organizacij, v vsako z različnimi svojimi temeljnimi organizacijami. Zato je posamezna sestavljena organizacija le delna integracija delovnih organizacij, ki so jo ustanovile.

Z ekonomskega vidika se tako pri delovnih organizacijah kot tudi pri sestavljenih organizacijah združenega dela pojavljajo medsebojni odnosi v obliki udeležb v skupnem prihodku in skupnem dohodku. Prvi primer prihaja v poštev, če je več temeljnih organizacij vključenih v pridobivanje skupnega proizvoda ali storitve in s tem tudi skupnega prihodka, drugi primer pa, če posamezna temeljna organizacija vlaga svoja sredstva v drugo temeljno organizacijo. Ti primeri so najbolj pogosti v okviru posamezne delovne organizacije, širijo se pa tudi na sestavljene organizacije in celo preko njih.

Sestavljena organizacija združenega dela je pravzaprav že most k bolj ohlapnim oblikam združenega dela, medtem ko je delovna organizacija še tipična oblika splošnega in celovitega povezovanja temeljnih organizacij.

Če se sedaj dotaknemo še drugih oblik združenega dela, je koristno poudariti, da gre pri njih le za povezovanje določenih interesov ali za globalne interese delavcev ter družbene interese. Medtem ko so razlike med organizacijami združe-

nega dela zlasti v stopnjevanosti samoupravne strukture, so razlike med sedanjimi oblikami predvsem v vrsti in širini interesov.

Ni naš namen, da bi se poglobljali v posamezne oblike združenega dela. Navedli smo jih, da bi imeli predstavo o celotnem združenem delu. Celotno združeno delo zajema skorajda vse narodno gospodarstvo, saj se izven njega formalno pojavljajo le tisti, ki se ukvarjajo s samostojnim osebnim delom s sredstvi v lasti občanov, a še ti se praviloma na določenih točkah povezujejo z njim, če že nimajo zgolj dopolnjevalni značaj in manjši pomen. Zato jih bomo v nadaljevanju zanemarili.

Ekonomika celotnega združenega dela je potemtakem teoretska disciplina, ki proučuje gospodarske pojave v okviru celotnega samoupravno organiziranega narodnega gospodarstva in pri njegovih stikih z drugimi. Njen namen je pojasniti značilnosti gospodarskih pojavov, poiskati zakonitosti pri njihovem nastopanju in postaviti načela, po katerih se je treba ravnati, da bi bilo samoupravno organizirano narodno gospodarstvo kot celota v danih okoliščinah čim bolj uspešno. To celoto obravnava ekonomika le v povezanosti njenih sestavin, ki vplivajo druga na drugo, hkrati pa kot enoto, ki je obdana s svojim okoljem, s katerim prav tako v večji ali manjši meri obstajajo medsebojni vplivi.

V nadaljevanju bomo poskušali z enakim pristopom kot do sedaj pri gospodinjstvu in pri temeljni organizaciji združenega dela tudi pri takšni celoti pjasniti ustrezne ekonomske kategorije. Kot smo na podlagi primerjalne posplošitve prišli do specifičnih opredelitev ekonomskih kategorij v gospodinjstvu, nas sedaj čakajo takšne specifične opredelitve ekonomskih kategorij v celotnem narodnem gospodarstvu. Tudi tu se bomo povzpeli do nekaterih novih pojmov, ki v literaturi in praksi še niso običajni.

3.2. PRVINE NARODNEGA GOSPODARSTVA, NJEGOVI STROŠKI IN UČINKI

Dejavnosti, s katerimi se ukvarja celotno združeno delo, moremo razčleniti na gospodarske dejavnosti in na družbene dejavnosti. Pri tem z gospodarskimi dejavnostmi razumemo rudarstvo in industrijo, kmetijstvo in gozdarstvo, gradbeništvo, promet, proizvodno obrt, trgovino in podobne dejavnosti, z družbenimi dejavnostmi pa kulturo, izobraževanje, znanost, zdravstvo, socialno varstvo in podobne dejavnosti, kakor tudi dejavnosti družbenopolitičnih skupnosti.

Vsaka temeljna organizacija združenega dela oziroma enovita delovna organizacija, kakor tudi vsaka delovna skupnost, v katero se vključujejo delavci, ima povsem določen poslovni proces s svojimi prvinami in stroški, a tudi s svojimi poslovnimi učinki. Kaj pa šteje sedaj kot prvina celotnega narodnogospodarskega procesa, kaj kot tamkajšnji strošek in zlasti v čem je mogoče videti učinke te celote? Gotovo je celoto mogoče osvetljevati tudi s posameznimi njenimi deli. Če jo nasprotno želimo predstaviti sintetično, pa moramo iz ustrezne ekonomske kategorije izločiti vsa ponavljanja. Takšna naloga zahteva številne poenostavitve, da bi bila sploh izvedljiva, medtem ko takšne poenostavitve niso bile potrebne niti pri obravnavi ustreznih ekonomskih kategorij v okviru gospodinjstva in niti v okviru temeljne organizacije združenega dela oziroma drugih oblik združenega dela, v katere se vključujejo delavci.

Predvsem je tu začetna poenostavitev že v pojasnjevanju gospodarskih dejavnosti in družbenih dejavnosti. Končni učinek gospodarskih dejavnosti so po takšni poenostavitvi proizvedene stvari za potrebe ljudi in končni učinek družbenih dejavnosti zadovoljene potrebe ljudi in s tem tudi delavcev, ki se vključujejo v gospodarske dejavnosti. Zanimarjamo torej, da se v gospodarskih dejavnostih ukvarjamo tudi z nekaterimi storitvami, ki so neposredno potrebne ljudem in niso usmerjene na proizvedene stvari; prav tako zanimarjamo, da se v družbenih dejavnostih ukvarjamo tudi z neka-

terimi storitvami, ki so neposredno usmerjene na proizvedene stvari in ne na zadovoljevanje potreb ljudi. Zaradi takšne poenostavitve tudi včasih označujemo gospodarske dejavnosti kar preprosto z nazivom materialna proizvodnja. Brž ko je zadeva takšna, pa moramo učinke celotnega narodnogospodarskega procesa vezati zgolj na gospodarske dejavnosti oziroma materialno proizvodnjo in ne tudi na družbene dejavnosti. Kot je pri posameznem poslovnem procesu v okviru temeljne organizacije združenega dela treba videti njegov učinek v tamkajšnjem proizvodu ali storitvi, je pri celotnem narodnogospodarskem procesu treba videti njegov učinek v družbenem proizvodu. Pri posamezni temeljni organizaciji kot celoti so učinkli le njeni končni proizvodi ali storitve in ne tudi fazni proizvodi in storitve, ki so vključeni v končni proizvod ali storitev. Povsem isto je pri celotnem narodnem gospodarstvu; tudi tu v izrazu družbenega proizvoda ne sme biti ponavljanj.

Če si zamislimo celotni narodnogospodarski proces razčlenjen po fazah, potem se učinki prve faze, to je proizvodi ali storitve, utegnejo pojavljati kot prvine naslednje faze, to je kot delovna sredstva, delovni predmeti ali angažirane storitve. V učinkih druge faze, to je tamkajšnjih proizvodih ali storitvah, so torej zajeti že učinki prve faze, toda ti učinki druge faze se utegnejo spet pojavljati kot prvine tretje faze, to je kot tamkajšnja delovna sredstva, delovni predmeti ali angažirane storitve. Takšni preskoki učinkov v prvine se ponavljajo, dokler ne pridemo do zadnje faze, ko učinki zapuste področje gospodarskih dejavnosti. Toda kaj šteje kot zadnja faza? Gotovo se ta pri nekaterih učinkih lahko pojavlja preje in pri drugih kasneje. Istovrstni učinki se lahko deloma pojavljajo kot takšni, ki so končni, in deloma kot takšni, ki imajo v naslednji fazi značaj prvin. Tisti, ki so končni, so nedvomno sestavljeni iz potrošnih stvari (ali potrošnih storitev), ki vstopajo bodisi v sama gospodinjstva ali pa v organizacijske oblike združenega dela na področju družbenih dejavnosti. Tisti, ki imajo v naslednji fazi gospodarskih dejav-

nosti značaj prvin, se pa spreminjajo v delovna sredstva, delovne predmete (in reprodukcijske storitve).

Ker je celotni proces, iz katerega izhajajo obravnavani učinki, časovno omejen, ali bolje, ločeno opazovan v vsakem razdobju, ne bi bilo prav, če bi v posameznem razdobju šteli kot učinek celote zgolj stvari in storitve, ki ga zupuščajo in ki štejejo kot potrošne stvari in potrošne storitve. Učinki, ki v naslednji fazi nastopajo kot delovna sredstva, imajo daljšo življenjsko dobo, torej tamkaj v istem razdobju ne prenehajo obstajati. Potemtakem je mogoče šteti kot učinek celote vsa novo proizvedena delovna sredstva. Končno je kot učinke mogoče šteti še vsa povečanja zalog potencialnih delovnih predmetov. Narodnogospodarski učinek je potemtakem v proučevanem razdobju po kompenzacijah izražen kot:

1. proizvedene stvari in opravljene storitve v gospodarskih dejavnostih za potrebe gospodinjstev in družbenih dejavnosti v proučevanem razdobju;

2. proizvedene stvari, ki v proučevanem razdobju ostajajo v gospodarskih dejavnostih kot delovna sredstva;

3. proizvedene stvari, ki v proučevanem razdobju ostajajo v gospodarskih dejavnostih kot povečana končna zaloga delovnih predmetov.

To seveda velja za zaprti tip narodnega gospodarstva. Brž ko uvedemo ekonomske odnose z drugimi državami, je treba dodati še:

4. proizvedene stvari in opravljene storitve, ki so v proučevanem razdobju izvožene.

Kaj je pa kompenzirano treba šteti kot prvine celotnega narodnogospodarskega procesa?

Tudi tu si je mogoče zamisliti celotni proces v več fazah. V zadnji fazi npr. nastopajo tamkajšnja delovna sredstva, delovni predmeti, angažirane storitve in delavci v vlogi prvin. Od tega so delovna sredstva, delovni predmeti in angažirane storitve, denimo, učinki predzadnje faze. V predzadnji fazi je pri vsakem izmed teh učinkov spet bila potrebna specifična kombinacija tamkajšnjih delovnih sredstev, delovnih predmetov, angažiranih storitev in delavcev. Takšen izvor določenih

prvin v učinkih predhodne faze se ponavlja toliko časa, dokler ne pridemo do prve faze, kjer se dodatno kot prvina pojavljajo prirodna bogastva. Edina prvina, ki se pojavlja v vsaki fazi, ne da bi izhajala iz predhodne faze, so delavci. Prav tako so tu kot izvirna prvina še prirodna bogastva. Toda pri kompenziranem gledanju na prvine z vidika celotnega narodnogospodarskega procesa ne bi bilo prav, če bi kot prvino šteli le delavce in prirodna bogastva. Ker je celotni proces opredeljen časovno, je očitno, da v danem razdobju nastopajo kot prvine tudi delovna sredstva, ki so bodisi izšla iz predhodnega razdobja ali ki so v proučevanem razdobju pridobila takšne lastnosti. Končno ne smemo pozabiti niti na zmanjšanje začetne zaloge delovnih predmetov. Prvine, ki so nastopale pri nastajanju narodnogospodarskega učinka v proučevanem razdobju, so potemtakem:

1. delovna sredstva, ki so na razpolago v gospodarskih dejavnostih v proučevanem razdobju;
2. začetna zaloga delovnih predmetov v gospodarskih dejavnostih v proučevanem razdobju, kolikor je bila zmanjšana;
3. prirodna bogastva v proučevanem razdobju;
4. delavci v gospodarskih dejavnostih v proučevanem razdobju.

To seveda spet velja za zaprti tip narodnega gospodarstva. Brž ko uvedemo ekonomske odnose z drugimi državami, je treba dodati še:

5. delovna sredstva, delovne predmete in angažirane storitve, ki so v gospodarskih dejavnostih v proučevanem razdobju uvožene, pri čemer je uvožena delovna sredstva mogoče obravnavati že pod 1).

Če proučujemo sedaj prvine in učinke celotnega narodnogospodarskega procesa v bilančni obliki, pridemo do naslednjega pojmovnega pregleda:

Naturalna bilanca narodnogospodarskega procesa za razdobje . . .

Prvine	Učinki
Delovna sredstva, ki so na razpolago v gospodarskih dejavnostih	Proizvedene stvari in opravljene storitve v gospodarskih dejavnostih za potrebe gospodinjstev in družbenih dejavnosti
Začetne zaloge delovnih predmetov v gospodarskih dejavnostih, kolikor se zmanjšajo	Proizvedene stvari, ki ostajajo v gospodarskih dejavnostih kot delovna sredstva
Prirodna bogastva	Proizvedene stvari, ki povečujejo v gospodarskih dejavnostih končne zaloge delovnih predmetov
Delavci v gospodarskih dejavnostih	Proizvedene stvari in opravljene storitve, ki so izvožene
Uvoženi delovni predmeti in storitve	

Ob predpostavki, da se zaloge ne spreminjajo, je mogoče izpustiti na strani prvin začetno zalogo delovnih predmetov v gospodarskih dejavnostih in na strani učinkov proizvedene stvari, ki ostajajo v gospodarskih dejavnostih kot končne zaloge delovnih predmetov. Če se spreminjajo, je pa mogoče vključiti v bilanco tudi zgolj razlike v njihovem stanju.

Pri gospodarjenju pa moramo razrešiti naslednja vprašanja:

- 1. Kaj? Ali z drugimi besedami, katere vrste proizvodov proizvajati in storitve opravljati, ali potrošna sredstva ter katera, ali takšne stvari, ki nastopajo nato kot delovna sredstva v gospodarskih dejavnostih ali takšne, ki so namenjene izvozu?*
- 2. Koliko? Ali z drugimi besedami, kakšne količine proizvodov proizvajati in storitev opravljati?*
- 3. Kako? Ali z drugimi besedami, ali zasnovati dejavnost na prirodnih bogastvih, obstoječih delovnih sredstvih kot da nih zmogljivosti ali na razpoložljivih delavcih, v kolikšni meri se naslanjati na uvoz itd.*

V načelu bi že spet kot temeljni kazalnik uspešnosti gospodarjenja mogli postaviti **koeficient naturalno izražene narodnogospodarske gospodarnosti**, ki bi bil opredeljen kot:

Vendar je sedaj neprimerno bolj kot v temeljnih organizacijah združenega dela potrebno vrednostno izražanje. Toda medtem ko takšno izražanje omogoča sintetiziranje, je v nekaterih primerih nepopolno, npr. v zvezi z delavci, ali pa sploh ni izvedljivo, npr. v zvezi s prirodnimi bogastvi.

V bilančni obliki pridemo sedaj do naslednjega pojmovnega pregleda:

Vrednostna bilanca narodnogospodarskega procesa za razdobje . . .

Prvine	Učinki
Amortizacija delovnih sredstev, ki so na razpolago v gospodarskih dejavnostih	Prodajna vrednost proizvedenih stvari in opravljenih storitev v gospodarskih dejavnostih za potrebe gospodinjstev in družbenih dejavnosti
Nabavna vrednost začetnih zalog delovnih predmetov v gospodarskih dejavnostih	Prodajna vrednost proizvedenih stvari, ki ostajajo v gospodarskih dejavnostih kot delovna sredstva
Obračunani osebni dohodki in sklad skupne porabe, prispevki in davki ter druge postavke razporejanja v gospodarskih dejavnostih	Prodajna vrednost proizvedenih stvari, ki ostajajo v gospodarskih dejavnostih kot končne zaloge delovnih predmetov
Nabavna vrednost uvoženih delovnih predmetov in storitev	Prodajna vrednost proizvedenih stvari in opravljenih storitev, ki so izvožene
Saldo: narodnogospodarska akumulacija v gospodarskih dejavnostih	Saldo: narodnogospodarska izguba v gospodarskih dejavnostih

Saldo seveda še ne kaže celotne akumulacije ali celotne izgube v narodnem gospodarstvu, temveč ima glede na način izračuna le specifično izrazno moč.

Ob domnevi, da se zaloge ne spreminjajo, bi bilo mogoče izpustiti na strani prvin nabavno vrednost začetnih zalog delovnih predmetov v gospodarskih dejavnostih in na strani

učinkov prodajno vrednost proizvedenih stvari, ki ostajajo v gospodarskih dejavnostih kot končne zaloge delovnih predmetov. Če se spreminjajo, bi pa bilo mogoče vključiti v bilanco tudi zgolj razliko v njihovem stanju.

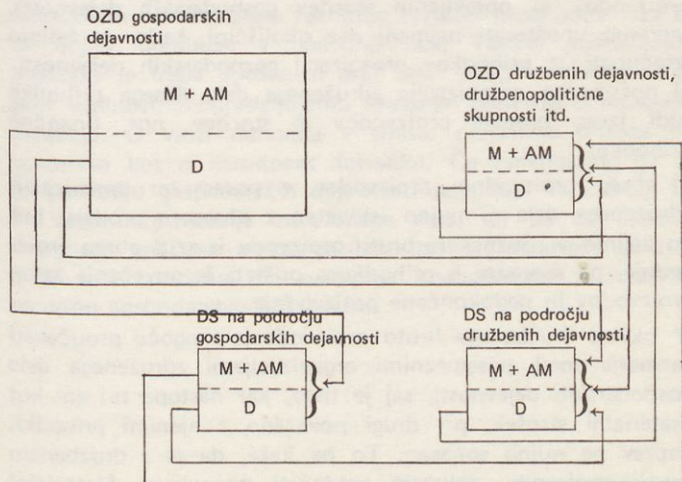
Čeprav je zgornjo bilanco v sedanji obliki mogoče šteti le kot osnutek, je le mogoče zapaziti, da je zaradi vrednostnega izražanja sedaj lažje izračunati **koeficient vrednostno izražene narodnogospodarske gospodarnosti**, ki je opredeljen kot:

$$\frac{\text{prodajna vrednost narodnogospodarskih učinkov}}{\text{v proučevanem razdobju}}$$
$$\frac{\text{stroški narodnogospodarskih prvin v proučevanem}}{\text{razdobju}}$$

3.3. PRIHODKI IN ODHODKI V NARODNEM GOSPODARSTVU

Na začetek sedanjih razmišljanj vzemimo razdelitev vseh dejavnosti v narodnem gospodarstvu na gospodarske in družbene dejavnosti. Ne glede na to, kje se pojavljajo, temeljne organizacije združenega dela, enovite delovne organizacije in delovne skupnosti pridobivajo dohodek. Toda novo vrednost ustvarjajo le delavci v temeljnih organizacijah in enovitih delovnih organizacijah, ki delujejo v okviru gospodarskih dejavnosti. Tam je pravzaprav izvirno pridobljen tudi dohodek. V njem pa ima svoj izvor izvedeni dohodek, ki ga pridobivajo delovne skupnosti v okviru gospodarskih dejavnosti ter temeljne organizacije, enovite delovne organizacije in delovne skupnosti v okviru družbenih dejavnosti, kakor tudi same družbenopolitične skupnosti, samoupravne interesne skupnosti in druge. Ne glede na to, ali imamo opravka z izvirnim ali z izvedenim dohodkom, pri njegovi delitvi sodelujejo vsi delavci, ki so prispevali k njegovemu pridobivanju. Delavci v temeljni organizaciji, enoviti delovni organizaciji ali delovni skupnosti pridobivajo dohodek vedno v odnosih med-

sebojne povezanosti in odvisnosti ter v odnosih samoupravnega združevanja z delavci v drugih temeljnih organizacijah, enovitih delovnih organizacijah in delovnih skupnostih. To med drugim pomeni, da se v dohodku posamezne organizacije združenega dela ali delovne skupnosti izražajo tudi rezultati dela delavcev v organizacijah združenega dela drugih družbenih dejavnosti, a tudi delovnih skupnosti. Torej je tudi delo delavcev v organizacijah združenega dela iz področja družbenih dejavnosti in v delovnih skupnostih sestavni del celotnega združenega dela in potrebno delo, ki na svoj način prispeva k možnostim za ustvarjanje nove vrednosti in ni samo udeleženo pri porabi v gospodarskih dejavnostih ustvarjenega dohodka. Vendar so navsezadnje vse udeležbe v izvirnem dohodku odvisne od njegove višine. Prelivanje dohodka lahko grafično prikažemo takole:

V teh tokovih je zajeto tako neposredno prelivanje dohodka kot njegovo posredno prelivanje iz osebnih dohodkov, ki sicer izhajajo iz njega. To prelivanje poteka po načelih „svobodne menjave dela“, povezano pa je z učinki, ki jih daje prejemnik dohodka razporejevalcu dohodka. To je gotovo samo načelna izhodiščna shema za razmišljanje o tokovih dohodka, kajti dopolnjevati jo bo kasneje treba s številnimi posredovalci, zlasti pa z denarnimi tokovi, ki niso nujno enaki tokovom dohodka.

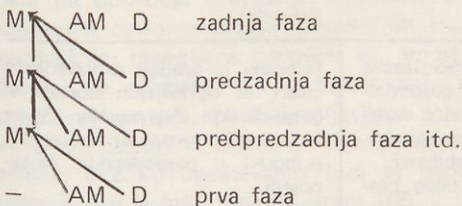
Nas pa sedaj zanima celotnost vseh organizacij združenega dela na gospodarskem področju, ki izvirno pridobivajo dohodek. O celoti vseh materialnih stroškov, amortizacije in dohodka pri njih govorimo z narodnogospodarskega vidika kot o **družbenem bruto proizvodu** (DBP). Vendar družbeni bruto proizvod ni preprost seštevek prihodkov pri vseh organizacijah združenega dela gospodarskih dejavnosti. Če naj predstavlja vrednost vseh v določenem razdobju proizvedenih proizvodov in opravljenih storitev gospodarskih dejavnosti, moramo upoštevati najmanj dve okoliščini, kadar ga želimo izračunati iz prihodkov organizacij gospodarskih dejavnosti:

- a) posamezna organizacija združenega dela dosega prihodke tudi izven prodaje proizvodov in storitev, npr. finančne prihodke;

- b) obseg proizvodnje proizvodov v posamezni organizaciji združenega dela ni nujno istoveten z obsegom prodaje, brž ko želimo v družbenem bruto proizvodu izraziti obseg proizvodnje, pa moramo k prihodkom prišteti še povečanje zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje.

V okviru družbenega bruto proizvoda je mogoče proučevati razmerja med posameznimi organizacijami združenega dela gospodarskih dejavnosti, saj je tisto, kar nastopa pri eni kot materialni strošek, pri drugi povezano z njenimi prihodki, čeprav ne nujno sočasno. To pa kaže, da se v družbenem bruto proizvodu nekatere vrednosti ponavljajo. Materialni stroški naslednje faze obsegajo prihodke iz prodaje predhodne faze. To, kar posamezna faza dodaja, je poeno-

stavljeno le amortizacija in dohodek. Zamisel je vidna iz naslednje slike:

Če torej seštejemo le amortizacijo in dohodek določenega razdobja v vseh fazah, pridemo do poenostavljenega spoznanja o stroških konsolidiranega obsega proizvodnje v narodnem gospodarstvu po drugačni poti, kot smo jo ubrali v točki 3.2. Toda v prejšnji točki smo opozorili tudi na nekatere popravljalne postavke, ki izhajajo iz dejstva, da v določenem obračunskem razdobju rezultat predhodne faze še ni nujno porabljen v naslednji fazi. Takšne popravljalne postavke je treba upoštevati prav tako sedaj, ko po tej drugi poti vrednostno opredeljujemo **družbeni proizvod** določenega razdobja. O vsoti dohodka v smislu prejšnjega prikaza pa govorimo kot o **narodnem dohodku**. Če zanemarimo da se na področju gospodarskih dejavnosti pojavljajo tudi drugi in ne samo organizacije združenega dela, ali pa če njihove kategorije enačimo s kategorijami pri organizacijah združenega dela, pridemo do naslednje konsolidirane bilance za narodno gospodarstvo kot celoto:

*Bilanca prihodkov in odhodkov
v narodnem gospodarstvu za razdobje . . .*

Različica A

Odhodki

Materialni stroški, amortizacija in izredni odhodki v gospodarskih dejavnostih (v zvezi z doma pridobljenimi in uvoženimi količinami, ki so bile porabljene)

Zmanjšanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje v gospodarskih dejavnostih

Del narodnega dohodka za splošne družbene potrebe (davki) z vidika gospodarskih dejavnosti

Del narodnega dohodka za skupne potrebe (prispevki) z vidika gospodarskih dejavnosti

Del narodnega dohodka za delovne skupnosti na področju gospodarskih dejavnosti

Del narodnega dohodka za osebne potrebe (za čiste OD in povečanje SSP) v gospodarskih dejavnostih

Saldo: narodnogospodarska akumulacija (za povečanje rezervnega in poslovnega sklada) v gospodarskih dejavnostih

Prihodki

Prihodki iz prodaje proizvedenih stvari in opravljenih storitev v gospodarskih dejavnostih (doma in v zvezi z izvozom) ter izredni prihodki v gospodarskih dejavnostih

Povečanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje v gospodarskih dejavnostih

Saldo: narodnogospodarska izguba v gospodarskih dejavnostih

Med prihodki v zgornji bilanci lahko upoštevamo tudi finančne prihodke, čeprav ti očitno niso vezani na naturalno med odhodki treba navajati še del narodnega dohodka za finančne stroške. Če bi se finančni prihodki in finančni stroški pojavljali le pri medsebojnih odnosih organizacij združenega dela gospodarskih dejavnosti, bi se medsebojno izravnali. Brž ko se pojavljajo tudi v njihovih odnosih s tujino, se pa zadeva spreminja. Tu vidimo prvi razlog za

dopolnitev zgornje bilance. Drugi razlog je v tem, da se narodni dohodek, ki je namenjen za zadovoljevanje skupnih in splošnih družbenih potreb v okviru organizacij združenega dela na področju družbenih dejavnosti in v okviru delovnih skupnosti oziroma družbenopolitičnih skupnosti, spreminja v tamkajšnje materialne stroške in amortizacijo, kakor tudi tamkajšnje prispevke za zadovoljevanje skupnih in splošnih družbenih potreb, za zadovoljevanje osebnih potreb in celo za akumulacijo, ki povečuje tamkajšnje rezervne in poslovne sklade. Brž ko upoštevamo tudi te ugotovitve, pridemo do bilance, kot je prikazana na strani 106.

Če bi pri nadaljnjem razčlenjevanju odhodkov še v okviru dela narodnega dohodka za zadovoljevanje osebnih potreb razlikovali materialne stroške z amortizacijo po tej strani ter prihranek po drugi strani, o čemer je bil govor v točki 1.3., kjer smo obravnavali gospodinjstvo, bi prišli na strani odhodkov do celotne razčlembe povpraševanja po učinkih gospodarskih dejavnosti, ki nam omogočajo tudi predstavo o njegovem potrebnem usoglaševanju s ponudbo. Prav tako bi saldo v takšnem primeru poleg akumulacije v združenem delu obsegal še prihranek v gospodinjstvih. Vendar se v takšne nadaljnje podrobnosti na tem mestu ne bomo več spuščali. Želimo le še podobno kot v poglavju o prihodkih in odhodkih v temeljni organizaciji združenega dela (točka 2.3.) celotno bilanco v različici B razčleniti na stopenjske bilance, ki so prikazane na strani 107.

Bilanca prihodkov in odhodkov v narodnem gospodarstvu za razdobje . . .

Različica B

Odhodki

Materialni stroški, amortizacija in izredni odhodki v gospodarskih dejavnostih (v zvezi z doma pridobljenimi in uvoženimi količinami, ki so bile porabljene)

Zmanjšanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje v gospodarskih dejavnostih

Del narodnega dohodka za materialne stroške, amortizacijo in izredne odhodke pri zadovoljevanju splošnih družbenih potreb (v zvezi z doma pridobljenimi in uvoženimi količinami, ki so bile porabljene)

Del narodnega dohodka za materialne stroške, amortizacijo in izredne odhodke pri zadovoljevanju skupnih potreb (v zvezi z doma pridobljenimi in uvoženimi količinami, ki so bile porabljene)

Del narodnega dohodka za materialne stroške, amortizacijo in in izredne odhodke v delovnih skupnostih

Del narodnega dohodka za dane obresti, nadomestila za gospodarjenje in druge finančne stroške v odnosih s tujino

Del narodnega dohodka za zadovoljevanje osebnih potreb (za čiste osebne dohodke in povečanje SSP) v vseh dejavnostih po odbitku naknadno obračunanih prispevkov in davkov

Saldo: narodnogospodarska akumulacija (za povečanje rezervnega in poslovnega sklada) v vseh dejavnostih

Prihodki

Prihodki iz prodaje proizvedenih stvari in opravljenih storitev (doma in v zvezi z izvozom) ter izredni prihodki v gospodarskih dejavnostih

Povečanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje v gospodarskih dejavnostih

Finančni prihodki iz odnosov s tujino

Saldo: narodnogospodarska izguba v vseh dejavnostih

*Podbilanca ugotavljanja narodnega
dohodka za razdobje . . .*

Odhodki pred ugotovitvijo
narodnega dohodka

Prihodki

Materialni stroški, amortizacija
in izredni odhodki v gospodar-
skih dejavnostih (v zvezi z doma
pridobljenimi in uvoženimi koli-
činami, ki so bile porabljene)
Zmanjšanje vrednosti zalog pro-
izvodov in nedokončane proiz-
vodnje v gospodarskih dejavno-
stih
Saldo: narodni dohodek

Prihodki iz prodaje proizvedenih
stvari in opravljenih storitev go-
spodarskih dejavnosti (doma in v
zvezi z izvozom) ter izredni pri-
hodki v gospodarskih dejavnostih
Povečanje vrednosti zalog proiz-
vodov in nedokončane proizvod-
nje v gospodarskih dejavnostih
Finančni prihodki iz odnosov s
tujino

*Podbilanca začetnega razporejanja
narodnega dohodka za razdobje . . .*

Odhodki iz narodnega dohodka

Narodni dohodek

Del narodnega dohodka za sploš-
ne družbene potrebe (davki) z
vidika gospodarskih dejavnosti
Del narodnega dohodka za skup-
ne potrebe (prispevki) z vidika
gospodarskih dejavnosti
Del narodnega dohodka za delov-
ne skupnosti na področju gospo-
darskih dejavnosti
Del narodnega dohodka za dane
obresti, nadomestila za gospo-
darjenje in druge finančne stroš-
ke v odnosih gospodarskih dejav-
nosti s tujino
Del narodnega dohodka za zado-
voljevanje osebnih potreb (za čis-
te osebne dohodke in povečanje
sklada skupne porabe) v gospo-
darskih dejavnostih
Saldo: narodnogospodarska aku-
mulacija (za povečanje rezerv-
nega in poslovnega sklada) v
gospodarskih dejavnostih

Narodni dohodek (prenos iz leve
strani predhodne podbilance kot
saldo)
Saldo: narodnogospodarska izgu-
ba v gospodarskih dejavnostih

V tej podbilanci še ne upoštevamo dejstva, da se tudi v družbenih dejavnostih obračunavajo prispevki in davki, da se tudi tam odvaja del dohodka za delovanje delovnih skupnosti in finančne stroške v odnosih s tujino. Zlasti pa še ne upoštevamo dejstva, da je del narodnega dohodka za splošne družbene potrebe, skupne potrebe in delovne skupnosti v končni fazi namenjen zadovoljevanju osebnih potreb tamkajšnjih delavcev. Zato je treba sestaviti še novo podbilanco, ki izhaja iz pravkar navedene:

*Podbilanca prerazporejanja
narodnega dohodka za razdobje . . .*

Prerazporejeni narodni dohodek	Narodni dohodek iz začetne razdelitve
Del narodnega dohodka za materialne stroške, amortizacijo in izredne odhodke pri zadovoljevanju splošnih družbenih potreb	Del narodnega dohodka za splošne družbene potrebe (davki) z vidika gospodarskih dejavnosti
Del narodnega dohodka za materialne stroške, amortizacijo in izredne odhodke pri zadovoljevanju skupnih potreb	Del narodnega dohodka za skupne potrebe (prispevki) z vidika gospodarskih dejavnosti
Del narodnega dohodka za materialne stroške, amortizacijo in izredne odhodke v delovnih skupnostih	Del narodnega dohodka za delovne skupnosti na področju gospodarskih dejavnosti
Del narodnega dohodka za dane obresti in nadomestila za gospodarjenje ter druge finančne stroške v odnosih s tujino	Del narodnega dohodka za dane obresti, nadomestila za gospodarjenje in druge finančne stroške v odnosih gospodarskih dejavnosti s tujino
Del narodnega dohodka za zadovoljevanje osebnih potreb (za čiste osebne dohodke in povečanje sklada skupne porabe) v vseh dejavnostih po odbitku naknadno obračunanih prispevkov in davkov	Del narodnega dohodka za zadovoljevanje osebnih potreb (za čiste osebne dohodke in povečanje sklada skupne porabe) v gospodarskih dejavnostih
Saldo: narodnogospodarska akumulacija (za povečanje rezervnega in poslovnega sklada) v vseh dejavnostih	Del dohodka za narodnogospodarsko akumulacijo (za povečanje rezervnega in poslovnega sklada) v gospodarskih dejavnostih Saldo: narodnogospodarska izguba v vseh dejavnostih

Kot smo pri temeljnih organizacijah združenega dela prišli do ugotovitve, da se tamkaj pojavljajo odhodki iz dohodka in čistega dohodka ne glede na njegovo višino, se nekaj podobnega pojavlja tudi v okviru celotnega narodnega gospodarstva. Ne samo pri organizacijah združenega dela na področju gospodarskih dejavnosti, temveč tudi pri organizacijah združenega dela, družbenopolitičnih skupnostih itd. na področju družbenih dejavnosti, se lahko pojavlja ali akumulacija ali izguba. Od tod tudi razlika med narodnogospodarsko akumulacijo kot saldonom v podbilanci začetnega razporejanja narodnega dohodka in v podbilanci prerazporejanja narodnega dohodka ali med narodnogospodarsko izgubo kot saldonom v podbilanci začetnega razporejanja narodnega dohodka in v podbilanci prerazporejanja narodnega dohodka. Posebno pozornost pa kaže posvetiti pri tem tako imenovanim deficitarnim proračunom družbenopolitičnih skupnosti, kjer so prihodki manjši od odhodkov in razlika očitno povečuje celotno narodnogospodarsko izgubo.

Seveda je celotno razčlemba narodnega dohodka po namenu mogoče podati tudi na kak drug način; na tem mestu smo podali le njegovo idejno zasnovo.

Kadar imamo pred očmi prihodke in odhodke s takšnega narodnogospodarskega zornega kota, moramo na njihovi podlagi razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

- 1. Kako povečati narodni dohodek preko večjih prihodkov?*
- 2. Kako povečati narodni dohodek preko manjših materialnih stroškov in amortizacije?*
- 3. Kako pri razporejanju narodnega dohodka zagotoviti socialno stabilnost in razvoj?*

V zvezi s prvim in drugim vprašanjem kaže opozoriti le na dejstvo, da zaradi zaporedne povezave organizacij združenega dela gospodarskih dejavnosti pomeni večji prihodek lahko tudi večje materialne stroške z amortizacijo in da je tu rešitev v marsičem treba iskati v razmerjih s tujino, z družbenimi dejavnostmi in gospodinjstvi.

Kot zelo pomemben kazalnik uspešnosti gospodarjenja se pojavlja specifičen **koeficient narodnogospodarske proizvodnosti** ali **koeficient narodnega dohodka na prebivalca**, to je

narodni dohodek v določenem razdobju

*povprečno število prebivalcev v
določenem razdobju*

ali nekoliko drugače opredeljen **koeficient razširjene narodnogospodarske proizvodnosti** ali **koeficient družbenega proizvoda na prebivalca**, to je

*vrednost družbenega proizvoda v določenem
razdobju*

*povprečno število prebivalcev v določenem
razdobju*

Pri presojanju življenjske ravni v državi se pa pojavljajo kot zelo pomembni še **koeficient dela narodnega dohodka za zadovoljevanje osebnih potreb na prebivalca**, to je

*del narodnega dohodka za zadovoljevanje
osebnih potreb (za osebne dohodke in
povečanje sklada skupne porabe po odbitku
vseh prispevkov in davkov) v vseh dejavnostih
v določenem razdobju*

*povprečno število prebivalcev v določenem
razdobju*

in v nekem smislu še boljše **koeficient čistega osebnega dohodka na prebivalca** ali

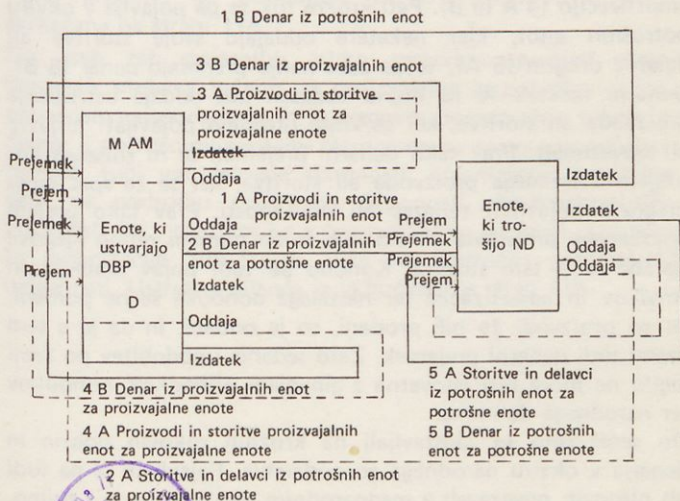
*del narodnega dohodka za čisti osebni dohodek
v vseh dejavnostih v določenem razdobju*

*povprečno število prebivalcev v določenem
razdobju*

Prav tako pa kaže opozoriti še na kazalnike narodnogospodarske donosnosti, o katerih bo več govora v točki 3.5. v zvezi s sredstvi.

3.4. PREJEMKI IN IZDATKI V NARODNEM GOSPODARSTVU

Kot vemo, se prejemki in izdatki nanašajo na denarna sredstva. Zato si sedaj oglejmo še gibanje denarnih sredstev v celotnem narodnem gospodarstvu. Denarni tok je gotovo nasprotna stran toka proizvodov in storitev. Če ga proučujemo z vidika tistih, ki ustvarjajo družbeni bruto proizvod, in z vidika tistih, ki trošijo narodni dohodek, pridemo do takšne slike:

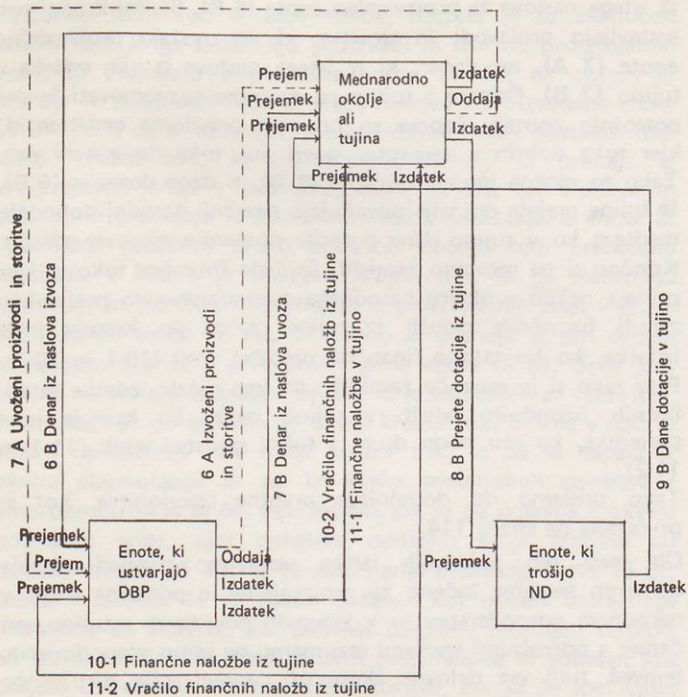
Zaznamo torej več krožnih tokov. Najprej je tu zaključen krožni tok, ki ga sestavljajo proizvodi in storitve proizvajalnih enot, ki prehajajo v potrošne enote (1 A), ter denar, ki prehaja iz potrošnih enot iz istega naslova v proizvajalne enote (1 B). Toda da bi ta krožni tok bil možen, mora obstajati tudi drugi krožni tok, ki ga sestavlja denar, ki prehaja iz proizvajalnih enot v potrošne enote (2 B), ter storitve in delavci, ki prehajajo iz potrošnih enot v proizvajalne enote (2 A). Toda družbeni bruto proizvod obsega tudi preneseno vrednost, s katero je povezan krožni tok, ki ga sestavljajo proizvodi in storitve, ki prehajajo iz proizvajalnih enot v druge proizvajalne enote (3 A), in denar, ki prehaja iz teh drugih proizvajalnih enot v prve proizvajalne enote (3 B). Dalje je v okviru narodnega dohodka še del, ki je namenjen za razširitev, v tej zvezi se pa pojavlja še četrti krožni tok, ki ima v načelu enako opredelitev kot tretji krožni tok, le da se napaja iz okvira akumulacije in ne iz okvira materialnih stroškov z amortizacijo (4 A in B). Peti krožni tok se pa pojavlja v okviru potrošnih enot, kjer nekatere oddajajo svoje storitve ali delavce drugim (5 A), te pa zato nanjo prenašajo denar (5 B). Denarni izdatek še ni nujno sočasen kot oddaja ustreznega proizvoda ali storitve, ker se vmes utegnejo pojavljati terjatve ali obveznosti. Prav tako denarni prejemek še ni sočasen kot prejem ustreznega proizvoda ali storitve, ker se že spet vmes utegnejo pojavljati terjatve ali obveznosti. Prav tako prejem določenega proizvoda ali storitve še ne pomeni nujno njegove porabe in s tem stroška. Končno pa tudi pojav materialnih stroškov in amortizacije ter nastalega dohodka še ne pomeni, da so proizvodi že bili prodani, to je oddani, in da je s tem nastal tudi denarni prejemek. Zato sedanja upodobitev po svoji logiki ne more biti istovetna z gibanjem prihodkov, odhodkov ter narodnega dohodka.

Do sedaj smo se zaustavljali na krožnih tokovih dobrin in denarja v okviru narodnega gospodarstva. Pojavljajo se pa tudi ob njegovih povezavah z mednarodnim okoljem, to je s tujino. Šesti krožni tok npr. sestavljajo proizvodi in storitve proizvajalnih enot, ki so izvoženi (6 A), ter denar, ki priteka iz tujine

iz istega naslova za proizvajalne enote (6 B). Sedmi krožni tok sestavljajo proizvodi in storitve, ki jih uvažajo proizvajalne enote (7 A), ter denar, ki iz istega naslova iz njih odteka v tujino (7 B). Odnose s tujino pa moremo zaznamovati še pri potrošnih enotah, čeprav so pri njih praviloma enostranski, kjer toka dobrin v nasprotni smeri kot toka denarja ni več. Tako so možne prejete dotacije (8 B) in dane dotacije (9 B). Iz tujine prejete dotacije povečujejo siceršnji narodni dohodek, medtem ko v tujino dane dotacije pomenijo njegovo porabo. Končno si pa moremo zamisliti še čiste finančne tokove, kjer prihaja nekdo v okviru narodnega gospodarstva do prejemkov zaradi finančnih naložb iz tujine, nakar bo kasneje imel izdatke, ko bo takšno finančno naložbo vrnil (10-1 in 10-2). Prav tako si je mogoče zamisliti, da ima nekdo izdatke zaradi lastnih finančnih naložb v tujini, nakar bo kasneje imel prejemke, ko mu bodo drugi v tujini sredstva vrnili (11-1 in 11-2).

Tako pridemo do dopolnitve prvotne upodobitve, kot je prikazana na strani 114.

Ob vseh teh pojasnilih lahko sestavimo pregled gibanja denarnih sredstev ločeno za proizvajalne in potrošne enote v narodnem gospodarstvu in v njegovih povezavah s tujino, pri čemer s potrošnimi enotami razumemo ne samo gospodinjstva, temveč tudi vse delovne skupnosti, organizacije združenega dela na področju družbenih dejavnosti, družbenopolitične skupnosti itd., medtem ko s proizvajalnimi enotami razumemo le organizacije združenega dela na področju gospodarskih dejavnosti. Ustrezna bilanca je vključena na stran 115.

*Bilanca celotnih prejemkov in izdatkov
v narodnem gospodarstvu za razdobje . . .*

Prejemki

Izdatki

Proizvajalne enote

Začetno stanje denarja	Za storitve in delo potrošnih enot
Iz potrošnih enot v zvezi s prodajo	Za proizvode in storitve drugih proizvodjalnih enot
Iz drugih proizvodjalnih enot v zvezi s prodajo	Za proizvode in storitve iz uvoza
Iz tujine v zvezi z izvozom	Za finančne naložbe v druge v državi
Iz finančnih naložb drugih v državi	Za finančne naložbe v druge v tujini
Iz finančnih naložb drugih v tujini	Za finančne stroške in vračilo finančnih naložb drugih v državi
Iz finančnih prihodkov in vračila finančnih naložb v druge v državi	Za finančne stroške in vračilo finančnih naložb drugih v tujini
Iz finančnih prihodkov in vračila finančnih naložb v druge v tujini	Za druge odhodke
Iz drugih prihodkov	Končno stanje denarja

Potrošne enote

Začetno stanje denarja	Za proizvode in storitve proizvodjalnih enot
Iz proizvodjalnih enot v zvezi s storitvami in delom	Za storitve in delo drugih potrošnih enot
Iz drugih potrošnih enot v zvezi s storitvami in delom	Za prenos v tujino kot dotacija in iz drugih naslovov
Iz tujine kot dotacija in iz drugih naslovov	Za finančne naložbe v druge
Iz finančnih naložb drugih	Za finančne stroške in vračilo finančnih naložb drugih
Iz finančnih prihodkov in vračila finančnih naložb v druge	Za druge odhodke
Iz drugih prihodkov	Končno stanje denarja

Da pride pri proizvodjalnih enotah do izdatkov za proizvode in storitve proizvodjalnih enot, morajo te druge proizvodjalne enote proizvesti primerne proizvode in storitve tako imenovane skupine I (proizvajalna sredstva) ali jih uvoziti. Da pride pri potrošnih enotah do izdatkov za proizvode in storitve

proizvajalnih enot, pa morajo te proizvodjalne enote proizvesti primerne proizvode in storitve tako imenovane skupine II (potrošna sredstva) ali jih uvoziti. Vsak odmik od potreb povzročča zastoje pri prodaji proizvodov in storitev ter s tem tudi pri porabi denarja; zastoj pri prodaji pa povzroči zastoj pri delovanju proizvodjalnih enot.

V bilanci celotnih prejemkov in izdatkov v narodnem gospodarstvu se gotovo marsikaj ponavlja. Tako so npr. pri proizvodjalnih enotah prejemki iz potrošnih enot v zvezi s prodajo enaki izdatkom za proizvode in storitve proizvodjalnih enot pri potrošnih enotah; pri proizvodjalnih enotah so prejemki iz drugih proizvodjalnih enot v zvezi s prodajo enaki izdatkom za proizvode in storitve drugih proizvodjalnih enot; pri potrošnih enotah so prejemki iz proizvodjalnih enot v zvezi s storitvami in delom enaki izdatkom za storitve in delo potrošnih enot, ki jih najdemo pri proizvodjalnih enotah; pri potrošnih enotah so prejemki iz drugih potrošnih enot v zvezi s storitvami in delom enaki izdatkom za storitve in delo drugih potrošnih enot itd. In še več. Kar je pri kaki enoti dobljeni kredit, je pri drugi dani kredit. Če bi torej želeli sestaviti nekakšno konsolidirano bilanco prejemkov in izdatkov za narodno gospodarstvo kot celoto, bi nam iz nje izpadle vse postavke prejemkov in izdatkov, ki se nanašajo na medsebojna razmerja enot tega narodnega gospodarstva. In še več. Ves problem gibanja domačega denarja bi bil reduciran na vprašanje začetne količine denarja v obtoku ter njenega povečanja v teku razdobja, ki zagotavlja normalno izmenjavo dobrin v narodnem gospodarstvu. Ta količina pa ni istovetna s prejemki oziroma z izdatki v razmerjih med domačimi enotami kot so prikazani v naši bilanci, saj ima bistveno vlogo pri tem koeficient obračanja denarja. Nesporno je, da gospodarska rast zahteva povečanje količine denarja v obtoku. Znano pa je tudi, da je pri nas celo preko 50% celotne primarne emisije denarja bilo angažirane po posebnih zveznih zakonih za pokrivanje deficitarnega financiranja proračuna federacije, za investicije in druge oblike končne porabe. Ostali del je bil porabljen za kreditiranje organizacij združenega dela

preko bank za selektivne namene in za monetizacijo vrednostnih papirjev. Na vprašanje, za koliko bi se morala povečati količina denarja v obtoku, pa lahko najpreprosteje odgovorimo, da je potrebna taka količina denarja, ki ne bo vplivala na negativne spremembe splošne ravni cen, to je niti v inflacijski in niti v deflacijski smeri.

Po dosledno opravljeni konsolidaciji postavk bi bilanca prejemkov in izdatkov v narodnem gospodarstvu dejansko razpadla na dva dela: bilanco, ki bi kazala na gibanje denarja v obtoku, in bilanco, ki bi kazala na denarne tokove med narodnim gospodarstvom kot celoto in tujino.

V prvem primeru bi bilanca, če v njej ne bi posebej navajali proizvajalnih in potrošnih enot, v grobem izgledala npr. takole:

*Bilanca denarja v obtoku
v razdobju . . .*

Prejemki	Izdatki
Začetno stanje denarja v obtoku	Iz obtoka potegnjena količina denarja
Povečanje denarja v obtoku v zvezi z deficitarnim financiranjem proračunov, financiranjem investicij in druge oblike končne porabe	Končno stanje denarja v obtoku
Povečanje denarja v obtoku v zvezi z dodatnim kreditiranjem organizacij združenega dela	

V drugem primeru bi nasprotno imeli opravka z bilanco deviznih prejemkov in izdatkov, ki bi v primeru, ko ne bo več posebej navajali proizvajalnih in potrošnih enot, izgledala takole:

*Bilanca deviznih prejemkov in izdatkov
v narodnem gospodarstvu
za razdobje . . .*

Prejemki	Izdatki
Začetno stanje plemenitih kovin in deviz	Porabljene devize v zvezi z uvozom
Proizvedene plemenite kovine	Porabljene devize v zvezi s finančnimi naložbami države v tujini
Prejete devize v zvezi z izvozom	Porabljene devize v zvezi s finančnimi stroški države, vezanimi na finančne naložbe drugih iz tujine in v zvezi z vračilom teh finančnih naložb
Prejete devize v zvezi s finančnimi naložbami drugih iz tujine v državo	Porabljene devize iz drugih naslovov
Prejete devize v zvezi s finančnimi prihodki države iz tujine in vračilom finančnih naložb države v tujini	Končno stanje plemenitih kovin in deviz
Prejete devize iz drugih naslovov	

Kadar imamo pred očmi prejemke in izdatke, moramo pri gospodarjenju v celotnem narodnem gospodarstvu razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

- 1. Kakšna mora biti količina domačega denarja v obtoku, da zagotovi normalni pretok dobrin med enotami v narodnem gospodarstvu?*
- 2. V kakšni zvezi in kako povečati denar v obtoku ter njegovo obračanje?*
- 3. V kakšni meri, kdaj in kako povečati zadolžitve v tujini in tako izboljšati možnost za kritje izdatkov?*

Kazalnik uspešnosti gospodarjenja z denarjem oziroma s finančnimi tokovi je pa gotovo kazalnik likvidnosti ali plačilne zmožnosti narodnega gospodarstva v notranjem smislu in pri njegovi povezavi s tujino. V zadnjem primeru gre za **koeficient zunanje narodnogospodarske likvidnosti**:

*razpoložljive devize za poravnavo obveznosti
v tujini v določenem razdobju*

zapadle obveznosti v določenem razdobju

3.5. SREDSTVA V NARODNEM GOSPODARSTVU IN OBVEZNOSTI DO NJIHOVIH VIROV

V točki 3.3. nas je konsolidiranje bilanc pridobivanja in razporejanja dohodka temeljnih organizacij združenega dela pripeljalo do dojetanja narodnega dohodka in njegovega razporejanja. Podobno pa moremo konsolidirati tudi bilance stanja sredstev in obveznosti do njihovih virov. Čeprav so temeljne organizacije, enovite delovne organizacije in delovne skupnosti sestavni deli celotnega narodnega gospodarstva, ne moremo istovetiti njihovih sredstev s sredstvi celotnega gospodarstva. Pri tem ne mislimo zgolj na dejstvo, da se sredstva utegnejo pojaviti tudi izven njih. Pač pa razglabljam o tem, da vse tisto, kar sestavlja sredstva v posamezni temeljni organizaciji, še ni sredstvo v celotnem gospodarstvu. Pojem sredstev z vidika temeljnih organizacij se razlikuje od pojma sredstev z vidika narodnega gospodarstva. Med sredstvi posamezne temeljne organizacije se npr. pojavljajo tudi denar in terjatve. Toda to, kar je terjatev za posamezno temeljno organizacijo, je hkrati obveznost za drugo. To, kar je denar na žiro računu za posamezno temeljno organizacijo, je hkrati obveznost banke do nje. Takšnih sredstev potemtakem ne moremo upoštevati kot sredstva z narodnogospodarskega vidika. Drugače je le v primeru, ko takšne pojavne oblike sredstev z vidika narodnega gospodarstva niso izravnane z obveznostmi iz istega naslova, to je, če se pojavljajo hkrati z razmerji s tujino. Sicer pa je z narodnogospodarskega vidika mogoče kot sredstva upoštevati le materialne vrednosti. Podobno velja za obveznosti do virov sredstev. Tudi tu z narodnogospodarskega vidika nastopajo le skladi ter obveznosti do tujine. Narodnogospodarske sklade je pa v primerjavi s tistimi v posameznih temeljnih organizacijah združenega dela treba popraviti še za vse aktivne in pasivne razmejitvene postavke, ki z vidika predstavitve narodnega gospodarstva v tujini niso pomembne.

Podobne ugotovitve se ponovijo, če v razmišljanja vpletemo še gospodinjstva in druge sestavne dele narodnega gospodarstva

izven že obravnavanih temeljnih organizacij, enovitih delovnih organizacij in delovnih skupnosti, v katerih se prav tako pojavljajo sredstva in obveznosti do njihovih virov. V končni stopnji konsolidacije ostanemo vedno le pri podobnih ekonomskih kategorijah z narodnogospodarskega vidika. Če jih le razvrščamo posebej v okvir proizvodjalnih in potrošnih enot, kot smo to napravili v točki 3.3., pa pridemo do naslednje bilance:

*Bilanca stanja sredstev in obveznosti
do njihovih virov z narodnogospodarskega vidika
na dan . . .*

Sredstva	Obveznosti do virov sredstev
Proizvajalne enote	
Stvari iz osnovnih in obratnih sredstev Tekoče terjatve do tujine Finančne naložbe v tujino Plemenite kovine in devize	Tekoče obveznosti do tujine Finančne naložbe iz tujine Saldo: čisto narodnogospodarsko premoženje v proizvodjalnih enotah ali narodnogospodarski skladi v proizvodjalnih enotah
Potrošne enote	
Obstojne in porabne stvari Tekoče terjatve do tujine Finančne naložbe v tujini Plemenite kovine in devize	Tekoče obveznosti do tujine Finančne naložbe iz tujine Saldo: čisto narodnogospodarsko premoženje v potrošnih enotah ali narodnogospodarski skladi v teh enotah (gospodinjski sklad v gospodinjstvih, poslovni sklad v organizacijah združenega dela družbenih dejavnosti, rezervni skladi in skladi skupne porabe pri njih itd.)

Takšna bilanca narodnogospodarskega premoženja v celoti še ni bila sestavljena, ker manjkajo predvsem podatki, ki se nanašajo na gospodinjstva, a tudi podatki o obstojnih stvareh, ki so zunaj gospodinjstev, a niso zajeti v okviru temeljnih organizacij združenega dela in enovitih delovnih organizacij družbenih dejavnosti. Ne smemo pa preprosto misliti, da tiste devize, ki jih imajo občani na deviznem računu v banki, že pomenijo postavko v bilanci stanja sredstev z narodnogospodarskega vidika. Te devize so bile v okviru bank večinoma že sproti porabljene, nakar se devizna terjatev občanov izravnava npr. z devizno obveznostjo ustreznih organizacij združenega dela, ki so jih porabile, medtem ko se v razmerju s tujino pojavlja le saldo, to je ostanek deviz.

Kadar imamo pred očmi sredstva in obveznosti do virov sredstev z narodnogospodarskega vidika, moramo pri gospodarjenju razrešiti najmanj naslednja vprašanja:

1. *Kako povečati čisto narodnogospodarsko premoženje v okviru proizvodjalnih in potrošnih enot v odvisnosti od narodnega dohodka?*

2. *Do kakšne mere povečati narodnogospodarsko premoženje z zadolžitvami v tujini?*

3. *Kakšna naj bo sestava in razmestitev narodnogospodarskega premoženja, da bi največ pripomoglo k rasti narodnega dohodka in življenjske ravni?*

Če imamo pred seboj narodnogospodarsko premoženje v okviru proizvodjalnih enot, se gotovo kot pomemben kazalnik uspešnost gospodarjenja z njim pojavlja **koeficient donosnosti narodnogospodarskega sklada v proizvodjalnih enotah**, to je

narodnogospodarska akumulacija v gospodarskih dejavnostih v proučevanem razdobju

narodnogospodarski sklad v gospodarskih dejavnostih v proučevanem razdobju

Tega je mogoče primerjati s **koeficientom donosnosti finančnih naložb narodnega gospodarstva v tujini**, to je

finančni prihodki iz tujine v določenem razdobju

*povprečno stanje finančnih naložb v tujino
v določenem razdobju*

Prav tako pa tudi s **koeficientom donosnosti finančnih naložb iz tujine v narodno gospodarstvo**, to je

*dane devizne obresti, nadomestilo za
gospodarjenje in drugi devizni stroški financiranja
iz tujine v določenem razdobju*

*povprečno stanje finančnih naložb iz tujine
v določenem razdobju*

Mogli bi pa vzpostaviti tudi **koeficient donosnosti narodno-gospodarskih sredstev v proizvodjalnih enotah** ali

*narodnogospodarska akumulacija v gospodarskih
dejavnostih v določenem razdobju*

*narodnogospodarska poslovna sredstva v gospodarskih
dejavnostih v določenem razdobju*

Ta bi pa po svoji izrazni moči zaostajal za prvim navedenim kazalnikom, ker imajo na njegovo presojo vpliv obveznosti do tujine in njihovo nadomeščanje z lastno akumulacijo.

Če imamo pred očmi narodnogospodarsko premoženje v okviru potrošnih enot, pa pridemo do kazalnikov, ki pojasnjujejo s svoje strani mimo že obravnavanih kazalnikov iz točke 3.3. življenjsko raven v državi, namreč do **koeficienta opremljenosti z narodnogospodarskim premoženjem v potrošnih enotah**, to je

*povprečno stanje narodnogospodarskega premoženja
v potrošnih enotah v določenem razdobju*

*povprečno število prebivalcev v določenem
razdobju*

Podoben značaj ima nekoliko ožje opredeljeni koeficient opremljenosti z obstojnimi stvarmi v potrošnih enotah narodnega gospodarstva, to je

povprečno stanje obstojnih stvari v vseh potrošnih enotah v določenem razdobju

povprečno število prebivalcev v določenem razdobju

ali z vidika financiranja bolj določno opredeljeni koeficient opremljenosti z neobremenjenim narodnogospodarskim premoženjem v potrošnih enotah, to je

povprečno stanje čistega narodnogospodarskega premoženja v vseh potrošnih enotah v določenem razdobju

povprečno število prebivalcev v določenem razdobju

Podobno zasnovani kazalniki v zvezi z narodnogospodarskim premoženjem v proizvodjalnih enotah nasprotno kažejo na relativno velikost obstoječih gospodarskih potencialov. To velja za koeficient opremljenosti z narodnogospodarskim premoženjem v proizvodjalnih enotah, to je

povprečno stanje narodnogospodarskega premoženja v proizvodjalnih enotah v določenem razdobju

povprečno število prebivalcev (vsem ali zgolj vključenih v proizvodjalne enote) v določenem razdobju

dalje za koeficient opremljenosti s stvarmi iz osnovnih sredstev v proizvodjalnih enotah, to je

*povprečno stanje stvari iz osnovnih sredstev
v vseh proizvodjalnih enotah v določenem razdobju*

*povprečno število prebivalcev (vseh ali zgolj vključenih
v proizvodjalne enote) v določenem razdobju*

in za **koeficient opremljenosti z neobremenjenim narodno-
gospodarskim premoženjem v proizvodjalnih enotah**, to je

*povprečno stanje čistega narodnogospodarskega
premoženja (ali narodnogospodarskega
sklada) v vseh proizvodjalnih enotah v
določenem razdobju*

*povprečno število prebivalcev (vseh ali
zgolj vključenih v proizvodjalne enote) v
določenem razdobju*

SKLEPNA BESEDA

Tako smo pri kraju našega dela. Na podlagi primerjalnega študija gospodarjenja v gospodinjstvu, temeljni organizaciji združenega dela in narodnem gospodarstvu smo poskušali na vseh treh ravneh vzpostaviti enako sistematiziran pojmovni sistem. Pri tem smo marsikatero poznano ekonomsko kategorijo osvetlili v nekoliko novi luči, marsikatero pa po analogiji na drugi ravni in v drugem okolju šele razvili. S tem smo vzpostavili enak pojmovni okvir za razmišljanja na vseh treh ravneh, ki do sedaj še ni bil prisoten v takšni meri. Marsikaj, kar je bilo v monografiji nakazano, je mogoče in potrebno še poglobiti. Marsikaj pa v monografiji sploh ni bilo nakazano, ker smo se poskušali omejiti zgolj na predstavitev zamisli o sorodnosti ekonomskih kategorij, ki se pojavljajo v okviru gospodinjstva, temeljne organizacije združenega dela in celotnem narodnem gospodarstvu, o sorodnosti ekonomskih problemov, ki jih je tamkaj potrebno razreševati, in o sorodnosti tamkajšnjih ekonomskih zakonitosti. Kar nismo vključili v to delo, je bilo podrobno predstavljeno že v drugih delih ali pa še čaka na predstavitev.

STVARNO KAZALO

Akumulacija v TOZD, 65, 67, 69, 84

Bilanca celotnih prejemkov in izdatkov v narodnem gospodarstvu, 115–117

Bilanca denarja v obtoku, 117–118

Bilanca deviznih prejemkov in izdatkov v narodnem gospodarstvu, 118

Bilanca prejemkov in izdatkov v gospodinjstvu, 40–41

Bilanca prejemkov in izdatkov v TOZD, 78

Bilanca prihodkov in odhodkov v gospodinjstvu, 32–34

Bilanca prihodkov in odhodkov v narodnem gospodarstvu, 104–106

Bilanca prihodkov in odhodkov v TOZD, 66–68

Bilanca razporejanja narodnega dohodka, 107–108

Bilanca stanja premoženja in obveznosti do njegovih virov v gospodinjstvu, 46

Bilanca stanja sredstev in obveznosti do njihovih virov v TOZD, 86–87

Bilanca stanja sredstev in obveznosti do njihovih virov z narodnogospodarskega vidika, 120–121

Bilanca ugotavljanja narodnega dohodka, 107

Celotni prihodek v gospodinjstvu, 27

Celotni prihodek v TOZD, 64

Čisti dohodek v gospodinjstvu, 29, 33

Čisti dohodek v TOZD, 67

Čisto narodnogospodarsko premoženje, 120

Čisto premoženje v gospodinjstvu, 46

Delavci kot prvina poslovnega procesa, 57

Delovna organizacija, 52–53, 91

Delovna skupnost, 53–54, 90

Delovna sredstva kot prvina poslovnega procesa, 56

Delovni predmeti kot prvina poslovnega procesa, 56–57

Denar v gospodinjstvu, 36–42, 44–45

Denar v narodnem gospodarstvu, 111–118

Denar v TOZD, 71–79, 81–82

Dobiček v TOZD, 66

Dohodek v gospodinjstvu, 27–28, 32–33

Dohodek v narodnem gospodarstvu, 100–102

Dohodek v TOZD, 61, 67

Družbene dejavnosti, 94–95

Družbeni bruto proizvod, 102, 111–112

Družbeni proizvod, 103

Ekonomika celotnega združenega dela, 93

Ekonomika gospodinjstva, 15–16

Ekonomika temeljne organizacije združenega dela, 54–55

Finančne naložbe gospodinjstva, 44

Finančne naložbe TOZD, 81–82

Gospodarjenje, 11

Gospodarjenje v celotnem združenem delu, 98, 109, 118, 121

Gospodarjenje v okviru gospodinjstva, 22, 35, 41, 47

Gospodarjenje v okviru TOZD, 58, 68–69, 78, 87

Gospodarnost v gospodinjstvu, 22–25

Gospodarske dejavnosti, 94–95

Gospodarske zbornice, 90–91

Gospodinjaska knjiga, 41

Gospodinjaski sklad, 46

Gospodinjstvo, 13–15

Izdatki v gospodinjstvu, 29, 36–42
Izdatki v narodnem gospodarstvu, 111–118
Izdatki v TOZD, 70, 75–78
Izguba v TOZD, 65–68
Izredni odhodki v TOZD, 63
Izredni prihodki v TOZD, 64

Koeficient celotne gospodarnosti v gospodinjstvu, 35
Koeficient celotne gospodarnosti v TOZD, 69–70
Koeficient cenovne prožnosti povpraševanja, 26
Koeficient čistega osebnega dohodka na prebivalca, 110
Koeficient dela narodnega dohodka za zadovoljevanje osebnih potreb na prebivalca, 110
Koeficient delno vrednostno izražene gospodarnosti v gospodinjstvu, 24
Koeficient dohodkovne prožnosti povpraševanja, 34
Koeficient dohodkovnosti dela, 70
Koeficient donosnosti finančnih naložb drugih v proučevano TOZD, 88
Koeficient donosnosti finančnih naložb gospodinjstva, 47
Koeficient donosnosti finančnih naložb iz tujine v narodno gospodarstvo, 122
Koeficient donosnosti finančnih naložb narodnega gospodarstva v tujini, 121–122
Koeficient donosnosti finančnih naložb TOZD, 88
Koeficient donosnosti narodnogospodarskih skladov v proizvodnih enotah, 121
Koeficient donosnosti narodnogospodarskih sredstev v proizvodnih enotah, 122
Koeficient donosnosti poslovnega sklada v TOZD, 71
Koeficient donosnosti poslovnih sredstev v TOZD, 71
Koeficient družbenega proizvoda na prebivalca, 110
Koeficient družbenoekonomske proizvodnosti v TOZD, 70
Koeficient gospodarnosti posamezne vrste poslovnega učinka, 60–61
Koeficient likvidnosti gospodinjstva, 41–42
Koeficient likvidnosti TOZD, 78–79

- Koeficient narodnega dohodka na prebivalca, 110
- Koeficient narodnogospodarske proizvodnosti, 110
- Koeficient naturalno izražene gospodarnosti v gospodinjstvu, 22–23
- Koeficient naturalno izražene gospodarnosti v TOZD, 58–59
- Koeficient naturalno izražene narodnogospodarske gospodarnosti, 98–99
- Koeficient opremljenosti dela s poslovnimi sredstvi v TOZD, 88
- Koeficient opremljenosti z narodnogospodarskim premoženjem v proizvodjalnih enotah, 123
- Koeficient opremljenosti izmene z osnovnimi sredstvi v TOZD, 88
- Koeficient opremljenosti z narodnogospodarskim premoženjem v potrošnih enotah, 122
- Koeficient opremljenosti z neobremenjenim narodnogospodarskim premoženjem v potrošnih enotah, 123
- Koeficient opremljenosti z neobremenjenim narodnogospodarskim premoženjem v proizvodjalnih enotah, 124
- Koeficient opremljenosti z neobremenjenimi poslovnimi sredstvi v TOZD, 89
- Koeficient opremljenosti z obstojnimi stvarmi v gospodinjstvu, 48
- Koeficient opremljenosti z obstojnimi stvarmi v potrošnih enotah narodnega gospodarstva, 123
- Koeficient opremljenosti s čistim premoženjem v gospodinjstvu, 48
- Koeficient opremljenosti s premoženjem v gospodinjstvu, 47
- Koeficient opremljenosti s stvarmi iz osnovnih sredstev v proizvodjalnih enotah, 123
- Koeficient povprečnega čistega dohodka na člana gospodinjstva, 35–36
- Koeficient povprečnega čistega osebnega dohodka na delavca v TOZD, 71
- Koeficient povprečnega delavčevega dohodka v TOZD, 70
- Koeficient povprečnega dohodka na člana gospodinjstva, 36

- Koeficient razširjene družbenoekonomske proizvodnosti v TOZD, 70
- Koeficient razširjene narodnogospodarske proizvodnosti, 110
- Koeficient tehnične proizvodnosti v TOZD, 59
- Koeficient vrednostno izražene narodnogospodarske gospodarnosti, 100
- Koeficient zunanje narodnogospodarske likvidnosti, 118
- Materialni stroški z amortizacijo v narodnem gospodarstvu, 102–106
- Materialni stroški z amortizacijo v TOZD, 61, 66–67
- Materialni stroški z amortizacijo v zvezi z ustvarjanjem prihodka v gospodinjstvu, 27–28
- Materialni stroški z amortizacijo v zvezi z zadovoljevanjem potreb v gospodinjstvu, 31–33
- Naložbe v gospodinjstvo, 29
- Narodni dohodek, 103, 107–108, 111–114
- Narodno gospodarstvo, 93
- Narodnogospodarska akumulacija v gospodarskih dejavnostih, 104, 106, 107
- Narodnogospodarska akumulacija v vseh dejavnostih, 108
- Narodnogospodarska izguba v gospodarskih dejavnostih, 104, 106, 107
- Narodnogospodarska izguba v vseh dejavnostih, 108
- Narodnogospodarski skladi, 119–120
- Narodnogospodarski učinek, 96
- Narodnogospodarsko premoženje, 121, 122
- Naturalna bilanca narodnogospodarskega procesa, 98
- Naturalna bilanca poslovnega procesa v okviru TOZD, 58
- Naturalna bilanca procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, 21
- Obratna sredstva v TOZD, 80
- Obveznosti iz naslova finančnih naložb drugih v gospodinjstvu, 45–46
- Obstoje stvari za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva, 18–20, 42–43
- Obveznosti v TOZD, 85

- Odhodki v gospodinjstvu, 29–34, 36–40
 Odhodki v TOZD, 61–68, 72–73, 75
 Odhodki v narodnem gospodarstvu, 104–109
 Organizacije združenega dela, 90
 Osnovna sredstva v TOZD, 80
- Poraba čistega dohodka v gospodinjstvu, 29, 33
 Porabne stvari za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva, 20, 42–43
- Poslovna sredstva TOZD, 79–83, 86
 Poslovni proces v okviru TOZD, 55–58
 Poslovni sklad TOZD, 66, 67, 84, 86
 Potrata v gospodinjstvu, 26
 Potrebe, 11–13, 17
 Potrošniška enota, 22
 Potrošna enota, 13
 Pravice v TOZD, 81–82
 Prejemki v gospodinjstvu, 36–42
 Prejemki v narodnem gospodarstvu, 111–118
 Prejemki v TOZD, 71–75, 78
 Premoženje v gospodinjstvu, 31, 32–33, 42–46
 Premoženje v TOZD, 79
 Prihodki v gospodinjstvu, 26–27, 30–34, 36–38
 Prihodki v TOZD, 61–67, 72–75
 Prihodki v narodnem gospodarstvu, 104–109
 Prihranek v gospodinjstvu, 31–33, 46
 Prispevki in davki z vidika gospodinjstva, 28, 32–33
 Proces potrošnje v okviru gospodinjstva, 16–18
 Prvine poslovnega procesa, 55–61
 Prvine pri nastajanju narodnogospodarskega učinka, 97
 Prvine procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, 18–21
- Redni odhodki v TOZD, 62
 Redni prihodki v TOZD, 63–64
 Rezervni sklad TOZD, 66, 67, 86
- Samoupravne interesne skupnosti, 90–91
 Sestavljena organizacija združenega dela, 92

- Skladi v TOZD, 85
Sklad skupne porabe, 86
Skupnosti organizacij združenega dela, 90–91
Splošna združenja, 90–91
Sredstva rezerv v TOZD, 82, 86
Sredstva skupne porabe v TOZD, 82–83, 86
Sredstva TOZD, 79
Sredstva v gospodinjstvu, 46
Sredstva v narodnem gospodarstvu, 119–121
Storitve drugih za zadovoljevanje potreb v okviru gospodinjstva, 20–21
Storitve kot prvina poslovnega procesa, 57
Stroški v TOZD, 59–60, 72
Stroški v gospodinjstvu, 23–26, 29–31
Stvari v gospodinjstvu, 42–44
Stvari v TOZD, 81–82
- Tekoče obveznosti v gospodinjstvu, 45
Tekoče terjatve v gospodinjstvu, 44
Temeljna organizacija združenega dela, 49–52, 91
- Učinek družbenih dejavnosti, 94
Učinek gospodarskih dejavnosti, 94
Učinki celotnega narodnogospodarskega procesa, 95–97
Učinki poslovnega procesa, 61
Učinki procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, 17, 21, 25
- Varčevanje v gospodinjstvu, 23, 25–26
Viri poslovnih sredstev TOZD, 83–87
Viri sredstev v narodnem gospodarstvu, 119
Viri premoženja v gospodinjstvu, 45–46
Vrednostna bilanca narodnogospodarskega procesa, 99
Vrednostna bilanca procesa potrošnje v okviru gospodinjstva, 25–26
Vrednostna bilanca ustvarjanja učinkov v okviru TOZD, 60
- Zadovoljevanje potreb, 11–13, 21, 25

Zapravek v gospodinjstvu, 31
Združeno delo, 90–93

Živiljenjska raven v gospodinjstvu, 34–36

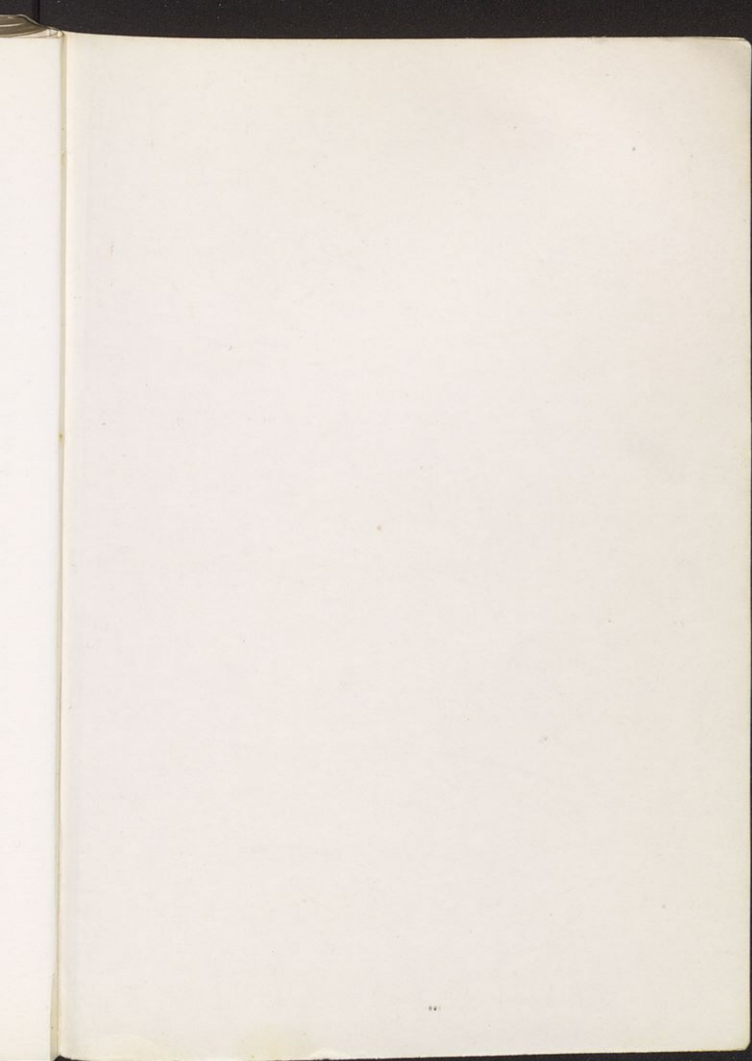

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS S

00000224647

zbirka

DRUŽBENO IZOBRAŽEVANJE

81. Vinko Blatnik
ROJSTNA LETA IN PRVI BOJI DELAVSKEGA RAZREDA
– 1. ZVEZEK: IZ DNA DRUŽBE KOMUNISTIČNEMU
MANIFESTU

82. Vinko Blatnik
ROJSTNA LETA IN PRVI BOJI DELAVSKEGA RAZREDA
– 2. ZVEZEK: PROLETARCI VSEH DEŽEL,
ZDRUŽITE SE

83. Vinko Blatnik
ROJSTNA LETA IN PRVI BOJI DELAVSKEGA RAZREDA
– 3. ZVEZEK: DEDIŠČINA IN VIZIJA
PARIŠKE KOMUNE

84. Ferdo Gorjanc
AVDIOVIZUALNA UČNA SREDSTVA

85. Alfred Golovšek
NEKATERI MARKSISTIČNI TEMELJI SOCIOLOGIJE

86. dr. Ivan Turk
OD EKONOMIKE GOSPODINJSTVA DO EKONOMIKE
ZDRUŽENEGA DELA

Zveza delavskih univerz Slovenije
Dopisna delavska univerza Univerzum